

ਛੇਵੰਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਲਈ

ਪੰਜਾਬੀ ਪੁਸਤਕ - 6

(ਪਹਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ)

ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ

ਸ਼ਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ

ਐਡੀਸ਼ਨ 2017 2,68,000 ਕਾਪੀਆਂ

All rights, including those of translation, reproduction
and annotation etc., are reserved by the
Punjab Government.

ਚਿਤਾਵਨੀ

1. ਕਈ ਵੀ ਏਜੰਸੀ-ਹੋਲਡਰ ਵਾਧੂ ਪੈਸੇ ਵਸੂਲਣ ਦੇ ਮੰਤਵ ਨਾਲ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ਿਲਦ-ਸਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। (ਏਜੰਸੀ-ਹੋਲਡਰਾਂ ਨਾਲ ਹੋਏ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਧਾਰਾ ਨੰ. 7 ਅਨੁਸਾਰ)
2. ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਛਪਵਾਈਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਜਾਲੀ/ਨਕਲੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਂ (ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ) ਦੀ ਛਪਾਈ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਸਟਾਕ ਕਰਨਾ, ਜਮ੍ਹਾਂਬੋਰੀ ਜਾਂ ਵਿਕਰੀ ਆਦਿ ਕਰਨਾ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ-ਪੁਨਾਲੀ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਫੈਜਦਾਰੀ ਜੁਰਮ ਹੈ। (ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਦੀਆਂ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਬੋਰਡ ਦੇ 'ਵਾਟਰ ਮਾਰਕ' ਵਾਲੇ ਕਾਗਜ਼ ਉੱਪਰ ਹੀ ਛਪਵਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਮੁੱਲ = ₹ 42-00

ਮੁੱਖ ਬੰਦ

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜ-ਭਾਸ਼ਾ ਹੋਣ ਸਦਕਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ-ਕਮ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਿਲਾਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਪਾਠ-ਕ੍ਰਮਾਂ ਅਤੇ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਨਵਿਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲੜੀ ਅਧੀਨ ਐਨ ਸੀ ਐਂਡ. 2005 ਅਤੇ ਪੀ.ਸੀ.ਐਂਡ 2013 ਦੇ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹਥਲੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਛੇਵੇਂ ਸ਼ੇਣੀ (ਪਹਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ) ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਕਵਿਤਾਵਾਂ, ਕਹਾਣੀਆਂ, ਜੀਵਨੀਆਂ, ਲੇਖ ਅਤੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਾਲੇ ਪਾਠ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ ਢੁਕਵੇਂ ਚਿੱਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮਨਮੋਹਣਾ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਹ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਕਾਸ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ ਮਾਹਰ ਸੀਮਤੀ ਰਜਿਸਟਰ ਚੰਹਾਨ ਵੱਲੋਂ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਅਕਾਦਮਿਕ ਸੀਮਤੀ ਅਮਰੀਤਾ ਗਿੱਲ, ਉਪ-ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸੀਮਤੀ ਮਨਜ਼ੀਤ ਕੌਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਮਾਹਰਾਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਡਾ. ਰਮਾ ਰਤਨ, ਡਾ. ਸਰਬਜੀਤ ਕੌਰ ਸੋਹਲ, ਸੀ. ਤਰਸੇਮ ਸਿੰਘ ਬੁਟਰ, ਸੀਮਤੀ ਬਲਦੀਪ ਕੌਰ, ਡਾ. ਬਲਜੀਤ ਕੌਰ ਅਤੇ ਸੀ. ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਲੰਗੜੇਆ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਲੇਖਕਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਵੱਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਇਸ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਚਿੱਤਰ ਬੋਰਡ ਦੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਸ. ਮਨਜ਼ੀਤ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਆਏ ਸੁਝਾਵਾਂ ਦਾ ਬੋਰਡ ਵੱਲੋਂ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਚੇਅਰਪਰਸ਼ਨ

ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ

ਪਾਠ-ਸੂਚੀ

ਲੜੀ ਨੰ:

1. ਤਿਰਗਾ
2. ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਸਾਰੇ ਚੰਗੇ
3. ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ
4. ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ
5. ਲਿੜਾਫੇ
6. ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ
7. ਬਸੰਤ
8. ਸਾਹਾ ਜੱਗ ਨਹੀਂ ਜਿੱਤਿਆ ਜਾਂਦਾ
9. ਥਾਲ
10. ਕੀੜੀ
11. ਦਾਤੇ
12. ਪਹਿਲ
13. ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ
14. ਆਲੋਕ ਸੁਖੀ, ਗੁਆਂਢੀ ਦੁਖੀ! ਨਾ ਬਈ ਨਾ!
15. ਤਿਨ ਇਨਕਲਾਬੀ—ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ,
ਗਾਜ਼ਗੁਰੂ ਤੇ ਸੁਖਦੇਵ
16. ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਮੇਲਾ
17. ਝੀਲ, ਪਸੂ-ਪੰਡੀ ਅਤੇ ਬੱਚੇ
18. ਸੜਕੀ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਅ
19. ਤਿਨ ਸਵਾਲ
20. ਪਰਤੀ ਦਾ ਗੀਤ
21. ਪਿੰਡ ਇਉਂ ਬੋਲਦੇ
22. ਲੋਕ-ਨਾਇਕ ਦਾ ਚਲਾਣਾ
23. ਹਾਕੀ ਖਿਡਾਰਨ : ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ
24. ਵੱਡੇ ਕੰਮ ਦੀ ਭਾਲ
25. ਭਾਰਤ ਰਤਨ : ਡਾ. ਭੀਮ ਰਾਓ ਅੰਬੇਦਕਰ
26. ਛੁੱਲਾਂ ਦਾ ਸੁਨੋਹਾ

ਪਾਠ	ਲੇਖਕ	ਪੰਨਾ
ਕਵਿਤਾ	ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ	1
ਕਹਾਣੀ	ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ	4
ਲੇਖ	ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਨਿਤਾਸ਼ਾ ਕੌਹਲੀ	7
ਕਵਿਤਾ	ਸ੍ਰੀ ਫ਼ਿਰੋਜਦੀਨ ਸਰਡ	11
ਕਹਾਣੀ	ਸ੍ਰੀ ਰਮੇਸ਼ ਭਾਰਤੀ	14
ਲੇਖ	ਪ੍ਰ. ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ	19
ਕਵਿਤਾ	ਸ੍ਰੀ ਧਨੀ ਰਾਮ ਚਾਤ੍ਰਿਕ	23
ਕਹਾਣੀ	ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਨਿਤਾਸ਼ਾ ਕੌਹਲੀ	25
ਲੇਖ	ਸ੍ਰੀ ਸੁਖਦੇਵ ਮਾਦਪੁਰੀ	28
ਕਵਿਤਾ	ਸ੍ਰੀ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਰਜਾਤਾ	33
ਕਹਾਣੀ	ਸ੍ਰੀ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ	36
ਕਵਿਤਾ	ਸ. ਸ. ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ	40
ਜੀਵਨੀ	ਡਾ. ਜੇ.ਐਸ ਗਰੇਵਾਲ	42
ਕਹਾਣੀ	ਸ੍ਰੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਸਲ	46
ਲੇਖ	ਸ੍ਰੀ ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰੱਦੀਆ	49
ਕਵਿਤਾ	ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਹਕੀਰ	54
ਕਹਾਣੀ	ਬੀਬੀ ਸੁਖਵੰਤ ਮਾਨ	57
ਲੇਖ	ਡਾ. ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸੌਮਲ	62
ਕਹਾਣੀ	ਲਿਚਿ ਤਾਲਸਤਾਏ	67
ਕਵਿਤਾ	ਸ੍ਰੀ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ	72
ਕਹਾਣੀ	ਡਾ. ਸਰਨਜੀਤ ਕੌਰ	75
ਕਹਾਣੀ	ਸ੍ਰੀ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਸੰਘੂ	79
ਜੀਵਨੀ	ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਰਜਿੰਦਰ ਚੌਹਾਨ	83
ਕਹਾਣੀ	ਕਰਨਲ ਜਸਬੀਰ ਭੁੱਲਰ	87
ਜੀਵਨੀ	ਡਾ. ਹਰਨੇਕ ਸਿੰਘ ਕਲੇਰ	93
ਕਵਿਤਾ	ਸ੍ਰੀ ਤੇਰਾ ਸਿੰਘ ਚੰਨ	98

ਪਾਠ-1

ਤਿਰੰਗਾ

ਇੰਡੀਆ ਤਿਰੰਗਿਆ ਨਿਰਾਲੀ ਤੇਰੀ ਸ਼ਾਨ ਏ।
ਸਾਰੇ ਦੇਸਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਮਾਣ ਏ।
ਇੱਕ-ਇੱਕ ਤਾਰ ਤੇਰੀ
ਜਾਪੇ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲਦੀ
ਮੁੱਲ ਹੈ ਅਜਾਦੀ ਸਦਾ
ਲਹੂਆਂ ਨਾਲ ਤੋਲਦੀ।
ਉੱਚਾ ਸਾਡਾ ਅੰਬਰਾਂ ਤੇ ਝੂਲਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਏ
ਇੰਡੀਆ ਤਿਰੰਗਿਆ ਨਿਰਾਲੀ ਤੇਰੀ ਸ਼ਾਨ ਏ।

ਸਾਵਾ ਰੰਗ ਤੇਰਾ ਦੱਸੇ
 ਖੇਤੀਆਂ ਦੇ ਰੰਗ ਨੂੰ
 ਪਹਿਨ ਬਾਣਾ ਕੇਸਰੀ
 ਸ਼ਹੀਦ ਜਾਣ ਜੰਗ ਨੂੰ।
 ਚਿੱਟਾ ਰੰਗ ਤੇਰਾ ਸਾਡਾ ਸ਼ਾਂਤੀ-ਵਿਧਾਨ ਏ
 ਝੰਡਿਆ ਤਿਰੰਗਿਆ ਨਿਰਾਲੀ ਤੇਰੀ ਸ਼ਾਨ ਏ।

ਤਿੰਨੇ ਰੰਗਾਇਂ ਕੱਠੇਹੋ ਕੇ
 ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਦੱਸਦੇ
 ਤੇਰੀ ਛਾਇਆ ਹੇਠ
 ਸਾਰੇ ਭਾਈ-ਭਾਈ ਵੱਸਦੇ।
 'ਚੱਕਰ ਅਸ਼ੋਕ' ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਏ
 ਝੰਡਿਆ ਤਿਰੰਗਿਆ ਨਿਰਾਲੀ ਤੇਰੀ ਸ਼ਾਨ ਏ।
 ਸਾਰੇ ਦੇਸਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਮਾਣ ਏ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ਓ) ਤਿਰੰਗੇ ਝੰਡੇ ਦੇ ਤਿੰਨ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦੱਸੋ ?
- (ਅ) ਤਿਰੰਗੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ 'ਸਾਵਾ' ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ?
- (ਇ) ਕੇਸਰੀ ਰੰਗ ਕਿਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ?
- (ਸ) ਚਿੱਟਾ ਰੰਗ ਕਿਸ ਗੁਣ ਕਰਕੇ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ?
- (ਹ) ਅਸ਼ੋਕ ਚੱਕਰ ਦਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ?

2. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰੋ :

ਸਾਵਾ ਰੰਗ ਤੇਰਾ ਦੱਸੇ

ਪਹਿਨ ਬਾਣਾ ਕੇਸਰੀ

ਚਿੱਟਾ ਰੰਗ ਤੇਰਾ ਸਾਡਾ

3. ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਤਿਰੰਗਾ	:	ਤਿਰੰਗੇ ਤੋਂ ਭਾਵ ਭਾਰਤ ਦੇਸ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਈੰਡਾ
ਅਜ਼ਾਦੀ	:	ਖੁੱਲ੍ਹੇ, ਸੁਤੰਤਰਤਾ
ਅੰਬਰ	:	ਅਕਾਸ਼, ਅਸਮਾਨ, ਗਗਨ, ਅਰਸ
ਨਿਰਾਲੀ	:	ਵੱਖਰੀ, ਵਿਲੱਖਣ
ਏਕਤਾ	:	ਏਕਾ, ਮੇਲ, ਇਕੱਠ
ਵਿਕਾਸ	:	ਵਾਧਾ, ਤਰੱਕੀ, ਉੱਨਤੀ
ਸਾਵਾ	:	ਹਰਾ, ਸਬਜ਼
ਬਾਣਾ	:	ਲਿਬਾਸ, ਪਹਿਰਾਵਾ

4. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਓ :

ਅਜ਼ਾਦੀ	:	ਵੱਖਰੀ
ਅੰਬਰ	:	ਪਹਿਚਾਣ
ਬਾਣਾ	:	ਤਰੱਕੀ
ਵਿਕਾਸ	:	ਸੁਤੰਤਰਤਾ
ਨਿਰਾਲੀ	:	ਅਸਮਾਨ

5. ਆਪਣੀ ਬ੍ਰੇਲੀ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਗਾਓ।

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਿਵਸ ਅਤੇ ਗਣਤੰਤਰਤਾ ਦਿਵਸ ਮੌਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਡ ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰੋ ਅਤੇ ਤਿਰੰਗੇ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੋਰ ਗੀਤ ਜਾਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਬੋਲਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰੋ।

ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਬਾਂਸਾਂ ਚੰਗੇ

ਰਸੋਈ ਦੀ ਅਲਮਾਰੀ ਵਿੱਚ ਇਲਾਚੀ, ਸੌਂਫ, ਜਵੈਣ, ਅੰਬਚੂਰ ਤੇ ਅਨਾਰਦਾਣਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲਿਫਾਫਿਆਂ ਅੰਦਰ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਮਈ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਆਇਆ, ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਇਲਾਚੀ ਨੂੰ ਬੜੀ ਗਰਮੀ ਲੱਗੀ। ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਲਿਫਾਫੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਈ। ਫੇਰ ਸੌਂਫ ਨੂੰ ਵੀ ਗਰਮੀ ਲੱਗੀ ਤੇ ਜਵੈਣ ਨੂੰ ਵੀ ਗਰਮੀ ਲੱਗੀ, ਅੰਬਚੂਰ ਤੇ ਅਨਾਰਦਾਣੇ ਨੂੰ ਵੀ ਗਰਮੀ ਲੱਗੀ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਲਿਫਾਫਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਆਏ। ਨੇੜੇ ਢੱਕਣ ਉੱਤੇ ਪੂਦਨਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਪੂਦਨੇ ਨੂੰ ਵੀ ਢੱਕਣ ਬੜਾ ਗਰਮ ਲੱਗਾ। ਪੂਦਨਾ ਢੱਕਣ ਉੱਤੋਂ ਉੱਤਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬੇਲੀ ਅਨਾਰਦਾਣੇ ਕੇਲ ਆ ਗਿਆ।

ਇਲਾਚੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਤਮ ਸਮਝਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, “ਮੈਂ ਬੜੀ ਸੁੰਦਰ ਹਾਂ। ਗੁਣਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ ਬੈਠੋ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੇ। ਮੈਂ ਭੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹਿੰਗੀ ਹਾਂ। ਸ਼ਰਬਤ ਬਣਾਓ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵਿੱਚ ਪਾ ਲਓ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਚੰਗੀਆਂ-ਚੰਗੀਆਂ ਮਿਠਿਆਈਆਂ ਵਿੱਚ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ।”

ਸੌਂਫ ਤੇ ਜਵੈਣ ਇਕੱਠੀਆਂ ਬੈਠੀਆਂ ਸਨ। ਜਵੈਣ ਨੇ ਸੌਂਫ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਦੇਖ ਭੈਣੇ, ਅੱਜ ਇਲਾਚੀ ਨੂੰ ਕੀ ਗਰਮੀ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਹੈ? ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਸੀਂ ਇਹਦੇ ਨੇੜੇ ਨਾ ਬੈਠੀਏ, ਕਿਤੇ ਦੂਰ ਚਲੀਆਂ ਜਾਏਣੇ। ਵੱਡੀ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੀ। ਜਦੋਂ ਛਿੱਡ-ਪੀੜ ਹੋਵੇ, ਉਦੋਂ ਇਲਾਚੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਦਾ। ਸਾਰੇ ਤੈਨੂੰ ਜਾ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਖਾਂਦੇ ਨੇ, ਜੇ ਇਤਥਾਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹਕੀਮਾਂ, ਵੈਦਾਂ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਸਾਡੇ ਗੁਣ ਪੁੱਛ ਕੇ ਦੇਖ ਲਵੇ।”

ਸੌਂਫ ਬੇਲੀ, “ਤੂੰ ਸੱਚ ਕਹਿੰਦੀ ਹੋਏ ਭੈਣੇ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਿਆਣੇ ਕੋਲੋਂ ਇਨਸਾਫ਼ ਕਰਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਸੱਚ ਦੱਸੇਗਾ। ਇਲਾਚੀ ਆਪ ਨੂੰ ਬੜੀ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੀ ਸਮਝਦੀ ਹੈ। ਹੋਵੇਗੀ ਆਪਣੇ ਘਰ। ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਔਗੁਣਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਹਾਂ? ਮੇਰੇ ਵਰਗੀ ਮਿਠੀ ਬਣ ਕੇ ਤਾਂ ਦੱਸੋ। ਸੁੰਘਣ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਚੰਗੀ ਹੈ ਪਰ ਸੁੰਘਣ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕਿਹੜੀ ਮੰਦੀ ਆਂ! ਮੈਂ ਵੀ ਤੇਰੇ ਵਾਂਗ ਵੈਦਾਂ, ਹਕੀਮਾਂ ਦੇ ਬੜੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦੀ ਹਾਂ।”

ਅੰਬਚੂਰ ਨੂੰ ਇਲਾਚੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕੌੜੀ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੇਰੇ ਵਰਗੀ ਖਟਿਆਈ ਨਾ ਇਲਾਚੀ ਵਿੱਚ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਸੌਂਫ ਜਾਂ ਜਵੈਣ ਵਿੱਚ, ਮੇਰੀ ਖਟਿਆਈ ਬਿਨਾਂ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਖਾਣੇ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੇ।”

ਅਨਾਰਦਾਣੇ ਨੂੰ ਬੜੀ ਗਰਮੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਬੜੇ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਦੇਸ ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੋਂ ਆਇਆ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਬੜੀ ਠੰਢ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਨਾਰਦਾਣੇ ਨੇ ਬੜੇ ਲਾਲ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਮੇਰੇ ਭੁਗ ਅੰਬਚੂਰ ਨੇ ਸੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਖਟਿਆਈ ਬਿਨਾਂ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਖਾਣੇ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੇ। ਮੇਰੀ ਖਟਿਆਈ ਕਿੰਨੀ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਪੂਦਨੇ ਦੀ ਚਟਣੀ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ।”

ਪੂਦਨੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਬੀ ਅਨਾਰਦਾਣੇ ਦੀ ਗੱਲ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਪੂਦਨੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਸਸਤਾ ਹਾਂ ਪਰ ਸਿਆਣਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹਾਂ। ਇਲਾਚੀ ਨੂੰ ਮਹਿਰਿਆਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਏਡੀ ਉੱਤਮ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਉਹਨੂੰ ਸਾਡੇ ਨੇੜੇ ਬੈਠਿਆਂ ਨੱਕ-ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਚਾੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗੁਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਚਟਣੀ ਲਈ ਮੈਂ ਤੇ ਅਨਾਰਦਾਣਾ ਦੇਵੇਂ ਚਾਹੀਦੇ ਹਾਂ। ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੇਲੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਚੰਗੇ ਹਨ।”

ਪੂਦਨੇ ਦੀ ਗੱਲ ਇਲਾਚੀ, ਜਵੈਣ, ਅੰਬਚੂਰ, ਅਨਾਰਦਾਣੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਸੁਣੀ। ਪੂਦਨੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸਿਆਣੀ ਤੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਇਲਾਚੀ, ਸੌਫ਼ ਤੇ ਜਵੈਣ, ਅੰਬਚੂਰ ਤੇ ਅਨਾਰਦਾਣੇ ਨੂੰ ਪੂਦਨੇ ਦਾ ਕਿਹਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਵਚਨ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦੇ ਅਸਲੀ ਸਾਬੀ ਬਣਨਗੇ ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਰਲ ਕੇ ਰਹਿਣਗੇ।

ਦੁਰਧਿਰ ਦੀ ਤਿੱਖੀ ਗਰਮੀ ਘਟ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਅਸਮਾਨ ਉੱਤੇ ਬੱਦਲ ਵੀ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਇਲਾਚੀ, ਜਵੈਣ, ਅੰਬਚੂਰ ਤੇ ਅਨਾਰਦਾਣਾ ਸਾਰੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਲਿਛਾਫ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਮਿੱਠੀ ਨੀਂਦਰੇ ਸੌਂ ਗਏ। ਪੂਦਨਾ ਵੀ ਢਕਣੇ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਲੇਟ ਗਿਆ। ਉਹਨੂੰ ਨੀਂਦਰ ਨਾ ਆਈ। ਉਹ ਰਾਤ ਪੈਣ ਤੱਕ ਜਾਗਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਰਸੋਈ ਦੀ ਬਾਗੀ ਵਿੱਚੋਂ ਅਸਮਾਨ ਉੱਤੇ ਚਮਕਦੇ ਤਾਰੇ ਤੱਕਦਾ ਰਿਹਾ।

ਪਾਠਕਾਂਕਿਸ਼ਾਸ

11. ਦੱਬੇ :

- (ੳ) ਰਸੋਈ ਦੀ ਅਲਮਾਰੀ ਦੇ ਲਿਛਾਫ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀਆਂ-ਕਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪਈਆਂ ਸਨ ?
- (ਅ) ਇਲਾਚੀ ਨੂੰ ਕਿਸ ਗੱਲ ਦਾ ਘੁਮੰਡ ਸੀ ?
- (ੳ) ਸੌਫ਼ ਤੇ ਜਵੈਣ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਗੁਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ?
- (ਸ) ਅੰਬਚੂਰ ਕਿਸ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ?
- (ਹ) ਅਨਾਰਦਾਣਾ ਕਿਹੜੇ ਦੇਸ ਤੋਂ ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?
- (ਕ) ਪੂਦਨੇ ਦਾ ਇਲਾਚੀ ਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ?
- (ਖ) ਪੂਦਨੇ ਨੇ ਕੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਪੂਦਨੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਕੀ ਵਚਨ ਦਿੱਤਾ ?

2. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ :
- ਰਸੋਈ, ਅਲਮਾਰੀ, ਮਠਿਆਈ, ਸ਼ਰਬਤ, ਅਸਮਾਨ
3. ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :
ਬੇਲੀ	:	ਮਿੱਤਰ, ਦੋਸਤ
ਉੱਤਮ	:	ਵਧੀਆ, ਚੰਗਾ, ਸੇਸ਼ਟ
ਵਚਨ	:	ਵਾਇਦਾ, ਇਕਰਾਰ, ਕੌਲ, ਪ੍ਰਣ
ਇਤਥਾਰ	:	ਯਕੀਨ, ਭਰੋਸਾ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ
ਇਨਸਾਫ਼	:	ਨਿਆਂ, ਸੱਚ-ਝੂਠ ਦਾ ਨਿਤਾਰਾ
ਵੈਦ-ਹਕੀਮ	:	ਆਯੁਰਵੈਦਿਕ ਦਵਾਈਆਂ ਦੁਆਰਾ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨ
ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ
ਪੂਦਨਾ	:	ਪੁਦੀਨਾ

4. ਸਹੀ/ ਗਲਤ ਚੁਣੋਂ

- (ਉ) ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਇਲਾਚੀ ਨੂੰ ਬੜੀ ਗਰਮੀ ਲੱਗੀ।
- (ਅ) ਪੂਦਨੇ ਨੂੰ ਢੱਕਣ ਬੜਾ ਠੰਢਾ ਲੱਗਾ।
- (ਇ) ਸੌਫ਼ ਤੇ ਜਵੈਣ ਇੱਕਠੀਆਂ ਬੈਠੀਆਂ ਸਨ ॥

ਵਿਆਕਰਨ :

ਰਸੋਈ ਦੀ ਅਲਮਾਰੀ ਵਿੱਚ ਇਲਾਚੀ, ਸੌਫ਼, ਜਵੈਣ, ਅੰਬਚੂਰ ਅਤੇ ਅਨਾਰਦਾਣਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲਿੜਾਫਿਆਂ ਅੰਦਰ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਇਸ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਲਕੀਰੇ ਸ਼ਬਦ ਕੁਝ ਵਸਤਾਂ ਅਤੇ ਥਾਂਵਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਵਿਆਕਤੀ, ਜੀਵ, ਥਾਂ, ਵਸਤੂ, ਹਾਲਤ, ਗੁਣ, ਭਾਵ ਆਦਿ ਦੇ ਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਂਵ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਨਾਂਵ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ :

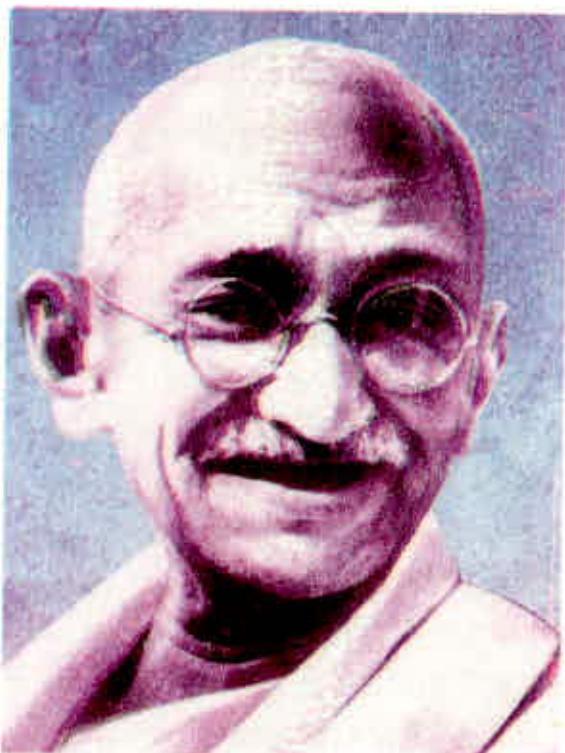
(1) ਆਮ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਜਾਤੀ ਵਾਚਕ ਨਾਂਵ	(2) ਖਾਸ ਨਾਂਵ
(3) ਪਦਾਰਥ ਵਾਚਕ ਨਾਂਵ	(4) ਇਕੱਠ ਵਾਚਕ ਨਾਂਵ
(5) ਭਾਵ ਵਾਚਕ ਨਾਂਵ	

ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਰ ਨਾਂਵ ਚੁਣੋਂ।

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਸਮੇਂ ਸੌਫ਼, ਜਵੈਣ, ਪੁਦੀਨਾ, ਇਲਾਚੀ ਆਦਿ ਵਿਖਾ ਕੇ
ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰੋ।

ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ

ਗਸ਼ਟਰ ਪਿਤਾ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਂ ਮੇਹਨ ਦਾਸ ਕਰਮਚੰਦ ਗਾਂਧੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ 2 ਅਕਤੂਬਰ, 1869 ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਪੋਰਬੰਦਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ, ਭਾਰਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਗੁਲਾਮ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਅਜਾਦ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਦੇਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਬੜੇ ਉੱਚੇ ਤੇ ਸੁੱਚੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਹਿਣੀ ਤੇ ਕਰਨੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਸਭ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਬਾਰੇ, ਕਿਸੇ ਜਾਤ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਬੁਰੀ ਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਚਾਈ ਤੇ ਅਹਿਮਾ ਦਾ ਮਾਰਗ ਢੁਣਿਆ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਭਰ ਇਸ ਹੀ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਚੱਲਦੇ ਰਹੇ। ਆਪਣੇ ਮਹਾਨ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਹ ਮੁਹਾਤਮਾ ਬਣੇ। ਸਾਰਾ ਦੇਸ ਅੱਜ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਪੂ ਦੇ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਜਦੋਂ ਛੋਟੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਹਰੀਸ਼ਚੰਦਰ' ਨਾਟਕ ਦੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਹਰੀਸ਼ਚੰਦਰ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ। ਰਾਜਾ ਹਰੀਸ਼ਚੰਦਰ ਨੇ ਆਪਣੇ

ਮੁਸੀਬਤ ਭਰੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਚਾਈ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੀ ਲਿਆ ਸੀ। ਹਰੀਸ਼ਚੰਦਰ ਦੇ ਸੱਤਿਆਵਾਦੀ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਛੁੱਘਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਸੋਚਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਹਰੀਸ਼ਚੰਦਰ ਵਰਗੇ ਸੱਤਿਆਵਾਦੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦੇ। ਹਰੀਸ਼ਚੰਦਰ ਦੀ ਸਚਾਈ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ-ਸ੍ਰੇਤ ਬਣੀ। ਇਸ ਸਚਾਈ ਦਾ ਲੜ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਿੰਦਗੀ ਭਰ ਫੜੀ ਰੱਖਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਸੱਚ ਹੀ ਰੱਬ ਹੈ।

ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਸਰਵਣ ਦੀ ਪਿਤਰੀ-ਭਗਤੀ ਦਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ। ਸਰਵਣ ਇੱਕ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਪੁੱਤਰ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਬਿਰਧ ਨੇ ਤੁਰੀਣ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਤੀਰਥ-ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਸਰਵਣ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਵਹਿਰੀ ਬਣਵਾਈ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਵਹਿਰੀ ਵਿੱਚ ਬਿਠਾਇਆ ਤੇ ਤੀਰਥਾਂ 'ਤੇ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਪਰਮ-ਧਰਮ ਮੌਕੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਤ ਸੀ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨੀਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਨ ਆਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਲਿਆਕਤ ਪਰਖਣ ਲਈ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਲਿਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਗਲਤ ਲਿਖਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਧਿਆਪਕ ਨੇ ਨਾਲ ਦੇ ਸਹਿਪਾਠੀ ਦੇ ਠੀਕ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਠੀਕ ਕਰ ਲੈਣ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨਕਲ ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਨਕਲ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਧੋਖਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਆਪਣੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦੇ ਬੜੇ ਪੱਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦਿੜ੍ਹ ਇਗਦਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਇਂਗਲੈਂਡ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਵਚਨ ਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਦੇ ਮਾਸ ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਸੇਵਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਇਸ ਵਚਨ ਤੋਂ ਬਿਛੁਰੇ ਨਹੀਂ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ-ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਵੀ ਕਦੇ ਸ਼ਰਾਬ ਅਤੇ ਮਾਸ ਦਾ ਸੇਵਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਤਿੰਨ ਬਾਂਦਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਰੱਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਇੱਕ ਬਾਂਦਰ ਨ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਦੂਜੇ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਬਾਂਦਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੰਨਾਂ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਹਿਲਾ ਬਾਂਦਰ ਕਿਸੇ ਲੋਈ ਬੁਰਾ ਨਾ ਬੇਲਣ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਬੁਰਿਆਈ ਨਾ ਦੇਖਣ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਤੀਜਾ ਬਾਂਦਰ ਬੁਰਿਆਈ ਨਾ ਸੁਣਨ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੀ ਸਨ। ਉਹ ਜੀਵਨ ਭਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਸੁਣਨ, ਦੇਖਣ ਜਾਂ ਬੇਲਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋਏ।

ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਦੇਸ ਨੂੰ ਅਜਾਦ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਅਹਿਸਾ ਦਾ ਮਾਰਗ ਚੁਣਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹੀ ਕੀਤੇ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਦੇਸੀ ਵਸਤਾਂ ਵਰਤਣ ਦਾ ਅੰਦੋਲਨ ਚਲਾਇਆ। ਆਪਣੇ ਇਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਸਫ਼ਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ 'ਤੇ ਰਾਜ ਕੀਤਾ, ਨਿਰਸੂਾਰਥ ਦੇਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਰਾਸ਼ਟਰ-ਪਿਤਾ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਸਾਰਾ ਵਿਸ਼ਵ ਮਾਣ-ਸਨਮਾਨ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ-ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅਹਿਸਾਵਾਦੀ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਦਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਨਮ ਮਿਤੀ 2 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵੱਲੋਂ 'ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਅਹਿਸਾ ਦਿਵਸ' ਵਜੋਂ ਮਨਾਉਣਾ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਭਾਰਤ ਦਾ ਚਾਨਣ-ਮੁਨਾਗਾ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੂਰਨਿਆਂ 'ਤੇ ਚੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪਾਠ-ਅੱਖਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ਉ) ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਂ ਕੀ ਹੈ ?
- (ਅ) ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹੜਾ ਮਾਰਗ ਚੁਣਿਆ ?
- (ਇ) ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜਾ ਨਾਟਕ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਉੱਤੇ ਉਸ ਨਾਟਕ ਦਾ ਕਿਰੋ-ਜਿਹਾ ਪੜਾਵ ਪਿਆ ਸੀ ?
- (ਸ) ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਉੱਤੇ ਸਰਵਣ ਦੀ ਪਿਤਰੀ-ਭਗਤੀ ਦਾ ਕੀ ਅਸਰ ਹੋਇਆ ?
- (ਹ) ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਨਕਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ?
- (ਕ) ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਵਚਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ?
- (ਖ) ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਬਾਂਦਰ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ?

2. ਆਲੋਚਨਾਵਾਂ ਕਰੋ :

- (ਉ) ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਬੜੇ ਤੇ ਸਨ।
- (ਅ) ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਸੱਚ ਹੀ ਹੈ।
- (ਇ) ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਪਰਮ ਮੰਨਦੇ ਸਨ।
- (ਸ) ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਆਪਣੇ ਅਸ਼ਲਾਂ ਦੇ ਬੜੇ ਸਨ।
- (ਹ) ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਦੇਸ ਨੂੰ ਅਜਾਦ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਦਾ ਮਾਰਗ ਚੁਣਿਆ।

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸੁਣਾਂਕੁਝ ਵਿਚੋਂ ਵਰਤੋ :

ਅਹਿਸਾ, ਮੁਸੀਬਤ, ਗੁਲਾਮ, ਵਹਿਗੀ, ਸਹਿਪਾਠੀ, ਅਧਿਆਪਕ

4. ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਬਦ :

ਹਿੱਸਾ	-	ਅਹਿੱਸਾ
ਸੂਅਰਥ	-	ਨਿਰਸੂਅਰਥ
ਵਿਦੇਸ਼ੀ	-	ਦੇਸੀ

ਵਿਆਕਰਨ

ਆਮ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਜਾਤੀ ਵਾਚਕ ਨਾਂਵ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ ਦੀ ਹਰ ਇੱਕ ਵਸਤੂ ਲਈ ਸਾਂਝਾ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਊਦਾਹਰਨ ਵੇਖੋ :

ਆਮ ਨਾਂਵ	ਖਾਸ ਨਾਂਵ
ਦੇਸ	- ਭਾਰਤ, ਇੰਗ੍ਰਾਲੈਂਡ
ਨਾਟਕ	- ਹਰੀਜ਼ਚੰਦਰ ਦਾ ਨਾਟਕ
ਬਾਂਦਰ	- ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਬਾਂਦਰ
ਮਾਰਗ	- ਅਹਿੱਸਾ ਦਾ ਮਾਰਗ
ਰਾਸ਼ਟਰ	- ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ
ਜਨਮ-ਸਥਾਨ	- ਪੇਰਬੰਦਰ (ਗੁਜਰਾਤ)

ਊਪਰ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਦੇਸ, ਨਾਟਕ, ਬਾਂਦਰ, ਮਾਰਗ, ਵਸਤਾਂ, ਰਾਸ਼ਟਰ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਆਮ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਜਾਤੀ ਵਾਚਕ ਨਾਂਵ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਖਾਸ ਨਾਂਵ ਹਨ। ਖਾਸ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਖਾਸ ਜੀਵ, ਵਸਤੂ ਜਾਂ ਸਥਾਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

- 'ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ' ਪਾਠ ਵਿੱਚੋਂ ਆਮ ਨਾਂਵ ਅਤੇ ਖਾਸ ਨਾਂਵ ਚੁਣੋ।

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ 'ਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਅਹਿਮ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਂਦੇ।

ਪਾਠ-4

ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ

ਸੋਹਣਿਆਂ ਦੇਸਾਂ ਅੰਦਰ, ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ ਨੀ ਸਹੀਓ।
ਜਿਵੇਂ ਛੁੱਲਾਂ ਅੰਦਰ, ਛੁੱਲ ਗੁਲਾਬ ਨੀ ਸਹੀਓ।

ਰਲ-ਮਿਲ ਬਾਗੀਂ ਪੀੰਘਾਂ ਝੂਟਣ, ਕੁੜੀਆਂ ਨਾਗਰ ਵੇਲਾਂ।
ਜੇਸ਼ ਜਵਾਨੀ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰੇ, ਲਿਸ਼ਕਣ ਹਾਰ-ਹਮੇਲਾਂ।

ਪਹਿਨਣ ਹੀਰੇ-ਮੱਤੀ, ਮੁੱਖ ਮਤਾਬ ਨੀ ਸਹੀਓ।
ਸੋਹਣਿਆਂ ਦੇਸਾਂ ਅੰਦਰ, ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ ਨੀ ਸਹੀਓ।

ਜੁੜ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਤ੍ਰਿਵਣਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਚਰਖੇ ਬੈਠ ਘੁਕਾਵਣ।
ਨਾਜ਼ਕ ਬਾਂਹ ਹੁਲਾਰ ਪਿਆਰੀ, ਤੰਦ ਤਰੱਕਲੇ ਪਾਵਣ।

ਸੀਨੇ ਅੱਗਾਂ ਲਾਵਣ, ਹੋਠ ਉਨਾਬ ਨੀ ਸਹੀਓ।
ਸੋਹਣਿਆਂ ਦੇਸਾਂ ਅੰਦਰ, ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ ਨੀ ਸਹੀਓ।

ਮੌਜ ਲਾਈ ਦਰਿਆਵਾਂ ਸੋਹਣੀ, ਬਾਗਾ, ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਫਲਦੇ।
'ਸ਼ਰਫ' ਪੰਜਾਬੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ, ਨੁਮਕ-ਨੁਮਕ ਪਏ ਚੱਲਦੇ।

ਸਤਲੁਜ, ਰਾਵੀ, ਜਿਹਲਮ, ਅਟਕ, ਚਨਾਬ ਨੀ ਸਹੀਓ।
ਸੋਹਣਿਆਂ ਦੇਸਾਂ ਅੰਦਰ, ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ ਨੀ ਸਹੀਓ।

ਪਾਲਾਡਿਆਖਸ

11. ਦੱਸੋ :

- (ਉ) ਕਵੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੁਹੱਪਣ ਜੀ ਤੁਲਨਾ ਕਿਸ ਛੁੱਲ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ?
- (ਅ) ਕਵੀ ਨੇ ਪੀੰਘਾਂ ਝੂਟਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਕੀ ਕਹਿ ਕੇ ਕੀਤੀ ਹੈ ?
- (ਇ) ਤਿੰਵਣ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਕੁੜੀਆਂ ਕੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ?
- (ਸ) 'ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ' ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ।
- (ਹ) ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬਣਾਂ ਦੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸੋ।
- (ਕ) 'ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ' ਕਵਿਤਾ 'ਚ ਆਏ ਦਰਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖੋ।

22. ਅਖੀਜ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਨਾਗਰ	: ਉੱਤਮ, ਸੁਚਰ, ਨਿਪੁਣ, ਚਤੁਰ
ਹਮੇਲ	: ਅੰਰਤ ਦੇ ਗਲ 'ਚ ਪਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਗਹਿਣੇ ਦੀ ਕਿਸਮ
ਮਤਾਬ	: ਚੰਨ, ਚੰਦਰਮਾ
ਉਨਾਬ	: ਇੱਕ ਤੁੱਖ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਬੇਰ ਵਰਗਾ ਛਲ, ਉਨਾਬੀ ਰੰਗ ਵਰਗਾ ਕਾਲੀ ਭਾਹ ਮਾਰਦਾ ਲਾਲ ਰੰਗ
ਤਿੰਵਣ	: ਕੱਤਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਮੰਡਲੀ
ਨਾਜ਼ਕ	: ਕੋਮਲ, ਮੁਲਾਇਮ, ਮਲੂਕ
ਤਰੱਕਲਾ	: ਚਰਖੇ ਦੀ ਲੰਮੀ ਸੀਖ
ਨੁਮਕ-ਨੁਮਕ	: ਨਖਰੇ ਨਾਲ ਤੁਰਨਾ

3. ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਜ਼ਬਾਨੀ ਯਾਦ ਕਰੋ।

ਵਿਆਕਰਨ : ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਬਦ ਜਾਤੀ ਵਾਚਕ ਨਾਂਵ ਦੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਇਕੱਠ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਣ, ਉਹ ਇਕੱਠ ਵਾਚਕ ਨਾਂਵ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:- ਛੌਜ, ਸ੍ਰੋਟੀ, ਜਥਾ, ਡਾਰ, ਵੱਗ ਆਦਿ।

- ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚੋਂ ਵਸਤੂ ਵਾਚਕ ਅਤੇ ਇਕੱਠ ਵਾਚਕ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰੋ।

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਪਹਿਲੂਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ।

XXXXX

ਲਿਫਾਂਡ

ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ੋਰ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਗੁਰਦੀਪ, ਮਨਜੀਤ ਅਤੇ ਸੰਤੋਖ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਸਕੂਲ ਵੱਲ ਨੱਠੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਡਾਂਗ ਚੁੱਕੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਦੌੜਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬੱਚਿਆਂ ਮਗਰ ਭੱਜਦਿਆਂ ਵਿਚਾਰੇ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਸਾਹ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਰੁਕ ਕੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਬੋਲਣ ਲੱਗਿਆ, “ਠਹਿਰ ਤਾਂ ਜਾਓ, ਸੈਤਾਨੋ! ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਆ ਜਾਓ ਸਹੀ, ਗਿੱਟੇ ਨਾ ਸੇਕ ਦਿਆਂ ਤਾਂ!”

ਬੇਬੇ ਕਰਤਾਰੀ ਨੇ ਹਿੰਮਤ ਕਰਕੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਕਿਉਂ ਐਵੇਂ ਸ਼ੂਕਦਾ ਪਿਆ ਏ? ਆਹ ਤੇਰੀ ਉਮਰ ਏ, ਐਵੇਂ ਨਿਆਣਿਆਂ ਮਗਰ ਭੱਜਣ ਦੀ?”

ਬਾਬਾ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ... “ਕਰਤਾਰੀਏ ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ, ਘਰੋਂ ਤਾਂ ਸਕੂਲ ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਇਹਨਾਂ ਸਪੂਤਾਂ ਨੂੰ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੀ ਖੇਹ-ਸੁਆਹ ਚੁਗਦੇ ਫਿਰਦੇ ਆਂ।”

ਬੇਬੇ ਨੇ ਰੋਕਿਆ, “ਬਹੁਤਾ ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਕਰ, ਕੱਚੀ ਬੁੱਧ ਐ ਇਹਨਾਂ ਦੀ। ਆਪੇ ਸਮਝ ਜਾਣਗੇ ਵੱਡੇ ਹੋ ਕੇ।”

ਪਰ ਬਾਬੇ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਕਿਵੇਂ ਠੰਢਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਉਹ ਡਾਂਗ ਖੜਕਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਪੋਤਿਆਂ ਦੇ ਮਗਰੇ-ਮਗਰ ਸਕੂਲ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਸਟਾਫ਼-ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਕਾਪੀਆਂ ਲੱਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਭੱਜ-ਭੱਜ ਕੇ ਏਨਾ ਸਾਹ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਨਿਕਲ੍ਹ ਰਹੀ। ਬਾਬਾ ਡਾਂਗ ਚੁੱਕੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਵੱਡੇ ਗੁਰਦੀਪ ਨੇ ਹਿੰਮਤ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ, “ਮਾਸਟਰ ਜੀ, ਸਾਡੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਰੋਕੋ” ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਬਾਹਰ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ।

ਬਾਬਾ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਗਰਜ ਕੇ ਬੋਲੇ, “ਮਾਸਟਰ ਜੀ, ਇਹ ਨਿਆਣੇ ਬਾਹਰ ਕੀ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਐ? ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਕਿ ਚਾਰ ਅੱਖਰ ਪੜ੍ਹ ਲੈਣਗੇ।”

ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬੈਠਣ ਲਈ ਕੁਰਸੀ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ... “ਬਾਬਾ ਜੀ, ਇਹਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਵੀ ਇੱਕ ਘੰਟੇ ਲਈ ਛਿਉਟੀ ਲਾਈ ਗਈ ਏ।”

ਬਾਬਾ ਜੀ ਬੋਲੇ, “ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਮੌਜ਼ਾਮੇ ਦੇ ਲਿਫਾਂਡ ਇਕੱਠੇ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਭਲਾ ਇਹਦੀ ਕੀ ਲੋੜ, ਲਿਫਾਂਡ ਤਾਂ ਆਪੇ ਹੀ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਉੱਡ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।”

ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬੈਠਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਬਾਬਾ ਜੀ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤੈ... ਇਹ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੇ ਲਿਫਾਡੇ ਸਾਰੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਨਾ ਗਲ੍ਹਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੜਦੇ ਹਨ। ਉੱਡ ਕੇ ਇਹ ਨਾਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਰੋਕ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਨਾਲੀਆਂ ਦਾ ਗੰਦਾ ਪਾਣੀ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਭ ਪਾਸੇ ਸੜ੍ਹਾਂਦ ਮਾਰਦਾ ਹੈ।”

“ਓ-ਹੋ, ਹੁਣ ਸਮਝ ਆਈ ਕਿ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਨਾਲੀਆਂ ਬੰਦ ਕਿਉਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਨੇ?” ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਆਖਿਆ। ਫਿਰ ਮੱਥੇ ‘ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਰੁਕ ਕੇ ਥੋੱਲੇ... “ਹਾਂ ਚੇਤੇ ਆਈ ਗੱਲ। ਉਸ ਦਿਨ ਮੈਂ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਲਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ... ਪਾਣੀ ਤਾਂ ਕੀੜੀ ਦੀ ਚਾਲ ਤੁਰਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਖਾਲ ਵਿੱਚ ਮੌਮਜ਼ਾਮੇ ਦੇ ਲਿਫਾਡੇ ਫਸੇ ਪਏ ਸਨ। ਲਿਫਾਡੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢੇ ਤਾਂ ਜਾ ਕੇ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਤੁਰਿਆ।”

“ਬਾਬਾ ਜੀ, ਇਹ ਲਿਫਾਡੇ ਖਾਂਕੇ ਕਈ ਡੰਗਰ ਵੀ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ”, ਗੁਰਦੀਪ ਬੋਲਿਆ।

“ਹੈਂ! ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੈ?”, ਬਾਬਾ ਜੀ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ।

“ਗੁਰਦੀਪ ਠੀਕ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਏ ਬਾਬਾ ਜੀ! ਲੋਕੀਂ ਘਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੂੜਾ-ਕਰਕਟ, ਕੱਚ, ਬਲੇਡ, ਸੂਈਆਂ, ਪਿੰਨ ਆਦਿ ਲਿਫਾਡੇ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਡੰਗਰ ਭੋਜਨ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਇਹ ਲਿਫਾਡੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੱਚ ਤੇ ਬਲੇਡ ਵਰਗੀਆਂ ਤਿੱਖੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਖਮੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਲਿਫਾਡੇ ਭੋਜਨ-ਨਲੀ ਵਿੱਚ ਅਟਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਡੰਗਰ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।”

“ਫੇਰ ਤਾਂ ਲਿਫਾਫੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਅੱਗ ਲਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।” ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਪਰ ਅੱਗ ਲਾਉਣੀ ਵੀ ਤਾਂ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪੌਲੀਬੀਨ ਅੰਦਰ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਪਦਾਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਬਲਨ 'ਤੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੈਸਾਂ ਸਿਹਤ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹਨ।” ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ।

“ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹਨਾਂ ਲਿਫਾਫਿਆਂ ਨੂੰ ਜਮੀਨ ਹੇਠਾਂ ਦੱਬ ਦਿਓ ਜਾਂ ਨਹਿਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੁੱਟ ਦਿਓ”, ਬਾਬਾ ਜੀ ਖਿਡ ਕੇ ਬੋਲੇ।

“ਜਮੀਨ ਹੇਠਾਂ ਦੱਬ ਦਿਆਂਗੇ ਤਾਂ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਘਟ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਗਲਦੇ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ। ਵਹਿਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿਆਂਗੇ ਤਾਂ ਮੱਛੀਆਂ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਜੀਵ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਗਲ ਕੇ ਮਰ ਜਾਣਗੇ।” ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ।

“ਤਾਂ ਤੇ ਇਹ ਕਦੇ ਮੁੱਕਣ 'ਚ ਈ ਨਹੀਂ ਆਉਣੇ” ਬਾਬਾ ਜੀ ਬਹੁਤ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ।

“ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬੰਦ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਬਣੇ ਲਿਫਾਫੇ ਜਾਂ ਕੱਪੜੇ ਦੇ ਬੈਲੇ ਵਰਤੇ ਜਾਣ।” ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਪਰ ਬਿਮਾਰੀ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੱਟ ਦਿੰਦੇ, ਬੰਦ ਹੀ ਕਰ ਦਿਓ ਬਣਾਊਣੇ।” ਬਾਬਾ ਜੀ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਬੋਲੇ।

“ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਈ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਕਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਲਿਫਾਫਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੈਰ-ਸਪਾਟੇ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਪਹਾੜੀ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉੱਤੇ ਰੋਕ ਲਾਈ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕ ਰਹੀ ਹੈ।”

ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਿਆ।

“ਮਾਸਟਰ ਜੀ, ਫਿਰ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪੋਤੇ ਬੜਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਐ। ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਮੱਤ ਹੀ ਮਾਰੀ ਗਈ ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਸੇਚੇ-ਸਮਝੇ ਮੈਂ ਏਨਾ ਗੁੱਸਾ ਕੀਤਾ।” ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ 'ਤੇ ਅਫਸੋਸ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੋਤਿਆਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ 'ਤੇ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਝਲਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਪੋਤਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਉੱਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਿਆ ਅਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਸਕੂਲ ਦੇ ਗੋਟ ਤੋਂ ਥਾਹਰ ਨਿਕਲੇ ਕਈ ਹੋਰ ਬੱਚੇ ਮੌਮੀ ਲਿਫਾਫਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਬੋਰੀਆਂ ਨੂੰ ਰੱਸੀਆਂ ਨਾਲ ਘਸੀਟਦੇ ਗੋਟ ਕੋਲ ਆ ਖੜ੍ਹੇ। ਬਾਬਾ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਅਚਨਦੇਤੀ ਨਿਕਲਿਆ, “ਸ਼ਾਬਾਸ! ਮੁੰਡਓ, ਆਹ ਤਾਂ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਮੱਲ ਮਾਰੀ ਐ, ਅੱਜ” ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਦੇ ਉਹ ਖੇਤਾਂ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਏ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ਉ) ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੀ ਕਰਨ ਗਏ ਸਨ ?
- (ਅ) ਮੇਮਜ਼ਾਮੇ ਦੇ ਲਿਫਾਫੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ?
- (ਇ) ਘਰ ਦਾ ਕੂੜਾ-ਕਰਕਟ ਲਿਫਾਫਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸੁੱਟਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ?
- (ਸ) ਲਿਫਾਫਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਕੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ?
- (ਹ) ਲਿਫਾਫਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬੋਰੀਆਂ ਲਿਆ ਰਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਬਾਬਾ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੀ ਕਿਹਾ ?
- (ਕ) ਪਲਾਸਟਿਕ ਜਾਂ ਮੋਮਜ਼ਾਮੇ ਦੇ ਲਿਫਾਫੇ ਹੋਰ ਕਿਹੜੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ ?

2. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ :

ਸਕੂਲ, ਵਾਤਾਵਰਨ, ਮੋਮਜ਼ਾਮੇ, ਖਤਰਨਾਕ, ਬੈਚੇਨ, ਹਿੰਮਤ

3. ਅੰਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਸਪੂਤ	:	ਚੰਗਾ ਪੁੱਤਰ, ਆਗਿਆਕਾਰ ਪੁੱਤਰ
ਦੂਸ਼ਿਤ	:	ਮੈਲਾ, ਮਲੀਨ
ਸ਼ਕਤੀ	:	ਤਾਕਤ
ਹਾਨੀਕਾਰਕ	:	ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ, ਨੁਕਸਾਨਦਾਇਕ
ਉਪਜਾਊ	:	ਜਿਸ ਥਾਂ ਪੈਦਾਵਾਰ ਬਹੁਤ ਹੋਵੇ।

4. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸ ਨੇ, ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹੇ :

- (ਉ) “ਕਿਉਂ ਐਵੇਂ ਸੂਕਦਾ ਪਿਆ ਏਂ? ਆਹ ਤੇਰੀ ਉਮਰ ਏ ਐਵੇਂ ਨਿਆਣਿਆਂ ਦੇ ਮਗਰ ਭੱਜਣ ਦੀ ?”
- (ਅ) “ਸ਼ੈਤਾਨੋ! ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਆ ਜਾਓ ਸਹੀ, ਗਿੱਟੇ ਨਾ ਸੇਕ ਦਿਆ ਤਾਂ!”
- (ਇ) “ਪਰ ਅੱਗ ਲਾਉਣੀ ਵੀ ਤਾਂ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪੌਲੋਬੀਨ ਅੰਦਰ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਪਦਾਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।”

5. ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਡਰੋ :

- (ੴ) ਦੇ ਲਿਫਾਡੇ ਸਾਰੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- (ਅ) ਪੈਲੀਬੀਨ ਅੰਦਰ ਪਦਾਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
- (ੳ) ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੇ ਲਿਫਾਫਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਦੱਬਣ ਨਾਲ ਜਮੀਨ ਦੀ ਘੱਟ ਜਾਵੇਗੀ।

ਵਿਆਕਰਨ :

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਕਿਹੜੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਂਵ ਹਨ :

ਪਿੰਡ, ਸਕੂਲ, ਮਨਜੀਤ, ਸੰਤੋਖ, ਮਾਸਟਰ ਜੀ, ਲਿਫਾਡੇ, ਕੂੜਾ-ਕਰਕਟ, ਸਰਕਾਰ, ਬਾਬਾ ਜੀ

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੇ ਲਿਫਾਡੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਫੈਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੋਰ ਸਮਗਰੀ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਨ ਸ਼ਬਦੀ ਢੁਕਵੀਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੋ।

ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ

ਬੂੜੇ ਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਬਾਲਕ ਗਊਆਂ ਚਰਾਉਂਦਾ ਫਿਰਦਾ ਸੀ। ਬਣਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਵਾਗੀਆਂ ਵਾਂਗ ਫਿਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਤਕਾਲਾਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਤਾਂ ਵੱਗ ਨੂੰ ਹਿੱਕ ਕੇ ਘਰ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ। ਬੂੜਾ ਬੜਾ ਸੁਲਝਿਆ ਹੋਇਆ ਬਾਲਕ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਛੂੰਘੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਗਊਆਂ ਚਰਾਉਂਦੇ-ਚਰਾਉਂਦੇ ਨੇ ਰਾਵੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਅੰਤਰ-ਪਿਆਨ ਬੈਠਿਆਂ ਵੇਖਿਆ। ਗਊਆਂ ਚਰਾਉਂਦਾ ਘੜੀ-ਮੁੜੀ ਉੱਧਰ ਫੇਰਾ ਮਾਰਦਾ ਤੇ ਵੇਖਦਾ ਕਿ ਇੱਕ ਮਹਾਤਮਾ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਡੋਲ ਸਮਾਧੀ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਚਿਹਰੇ ਉੱਤੇ ਅਨੇਖਾ ਨੂਰ ਹੈ।

ਬੂੜੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਖਿਆਲ ਆਇਆ। ਉਹ ਨੇੜੇ ਹੀ ਖੂੰਹ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰ ਕੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਇੱਕ ਟਿੰਡ ਖੇਲ੍ਹ ਕੇ ਲਿਆਇਆ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਾਫ਼ ਟਿੰਡ ਵਿੱਚ ਗਾਂ ਦਾ ਢੁੱਧ ਚੇ ਲਿਆਇਆ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਟਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਕੇ ਚਰਨੀਂ ਢਹਿ ਪਿਆ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ, “ਹੇ ਬਾਲਕ! ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਬੜਾ ਉਦਾਸ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਹੈ?” ਬੂੜਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਗੁਰੂ ਜੀ! ਮੈਨੂੰ ਸਾਰਾ ਵਕਤ ਮੌਤ ਦਾ ਡਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।”

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਤੂੰ ਤੇ ਅਜੇ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਬਾਲਕ ਹੈ। ਤੂੰ ਏਨੀਆਂ ਵੱਡਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੈਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਇਹੋ-ਜਿਹਾ ਡਰ ਪਾਇਆ ਹੈ?”

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਬੂੜੇ ਨੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣਾਈ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਗੁਰੂ ਜੀ, ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਅੱਗ ਬਾਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੇ ਛੋਟੀਆਂ ਲੱਕੜੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਤੇ ਫੇਰ ਵੱਡੀਆਂ। ਮੈਂ ਪਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਲੱਕੜਾਂ ਬਲੀਆਂ ਤੇ ਫੇਰ ਪਿੱਛੋਂ ਵੱਡੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗੀ। ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਛੋਟੀ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰੇ ਹੀ ਨਾ ਮਰ ਜਾਵਾਂ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਘਟਨਾ ਨੇ ਵੀ ਮੇਰੇ ਮਨ ‘ਤੇ ਛੂੰਘਾ ਘਾਅ ਕੀਤਾ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇੱਕ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦਾ ਦਲ ਆਇਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਦੇ ਖਾਣ ਲਈ ਖੇਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਚੀ-ਪੱਕੀ ਸਾਰੀ ਫਸਲ ਵੱਡ ਲਈ। ਸਾਰੇ ਵੇਖਦੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ। ਡਾਢਿਆਂ ਅੱਗੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਗਈ। ਜੇ ਜਮ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣੇ ਲੈਣ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ? ਸੋ ਇਹ ਹੀ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਐਸਾ ਕੰਮ ਕਰਾਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਨ ਸ਼ਾਂਤ ਰਹੇ। ਮੈਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਉੱਚੇ ਦਿਸੇ ਹੋ, ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਵੇ।”

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਹੇ ਬਾਲਕ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਬੁੱਢਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਅਜੇ ਬਾਲ ਏਂ। ਤੇਰਾ ਨਾਂ ਕੀ ਹੈ?” “ਜੀ, ਮੈਨੂੰ ਬੂੜਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।” ਬਾਲਕ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ

ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਤੂ ਬੁੜਾ ਨਹੀਂ, ਬੁੱਢਾ ਹੈਂ। ਹੋ ਬੁੱਢੇ ਬਾਲਕ! ਤੈਨੂੰ ਰੱਬ ਨੇ ਉੱਚੇ ਕੰਮ ਸੌਂਪੇ ਨੇ। ਤੂ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਰੱਖੀਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਡਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।”

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ਣੀ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ’ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਪੂਰਨ ਗੁਰਸਿੱਖ ਹੋਏ। ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਤੱਕ ਮਨੁੱਖੀ ਜਾਮੇ ਵਿੱਚ ਰਹੇ। ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦੀ ਬੜੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਬਣਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਡਿਓਜ਼ੀ ਤੋਂ ਅੰਦਰ ਪਰਿਕਰਮਾ ਵਿੱਚ ਵੜਦਿਆਂ ਹੀ ਸਾਮੁਣੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੀ ਬੇਗੀ ਹੈ।

ਦੂਜੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਛੇਵੇਂ ਤੱਕ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਤਿਲਕ ਲਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪੜਾਈ-ਲਿਖਾਈ ਤੇ ਸ਼ਸਤਰ-ਵਿੱਦਿਆ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ਸਿਖਾਈ ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ।

ਆਪ ਬੜੀ ਨਿਰਮਾਣਤਾ ਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ। ਇੱਕ ਵਾਗੀ ਦੀ ਘਟਨਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸੁਪਤਨੀ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ਣ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਅਸੀਸ ਲਵੇ।” ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠ ਕੇ ਤਿਆਰ ਹੋਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੁੱਧ, ਮੱਖਣ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਲਈਆਂ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਰਥ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਨ-ਸ਼ੇਕਤ ਨਾਲ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਚੱਲ ਪਏ। ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੀ ਕੁਟੀਆ ਦੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਪੂੜ ਉੱਡਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਨੀਂਝ ਲਾ ਕੇ ਵੇਖਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਕੌਣ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਰਥ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਬੋਲੇ, “ਅੱਜ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮਹਿਲਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਭਾਜੜ ਪਈ ਹੈ?” ਮਾਤਾ ਜੀ ਖਾਲੀ ਝੋਲੀ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਗਏ।

ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਵਿਖਿਆ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਸੁਣਾਈ। ਉਹ ਹੱਸ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਜੇ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਅਸੀਸ ਲੈਣ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾਈਦਾ। ਮੱਖਣ, ਲੱਸੀ ਦੀ ਮਟਕੀ ਸਿਰ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਤੁਰ ਕੇ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਜਾ ਕੇ ਕੁਝ ਮੰਗੀਦਾ ਹੈ।”

ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੇ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ। ਹੱਥੀਂ ਦੁੱਧ ਰਿੜਕ ਕੇ ਮੱਖਣ ਕੱਢਿਆ। ਮਿੱਸੇ ਪਰਸ਼ਾਦੇ ਪਕਾਏ। ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਸਿਰ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਤੁਰ ਪਏ। ਉਹ ਸਾਰਾ ਰਸਤਾ ਅਰਦਾਸਾਂ ਹੀ ਕਰਦੇ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਆਦਰ ਨਾਲ ਬਿਠਾਇਆ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹੱਥੀਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਭੋਜਨ ਛਕਿਆ। ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਗੱਲ ਬੁੱਝ ਲਈ। ਉਹ ਇੱਕ ਗੰਢਾ ਲੈ ਕੇ ਮੁੱਕੀ ਮਾਰ ਕੇ ਭੰਨ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਤੇਰੇ ਘਰ ਇਹੋ-ਜਿਹਾ ਪੁੱਤਰ ਜਨਮ ਲਵੇਗਾ ਜਿਹੜਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਭੰਨੇਗਾ।” ਮਾਤਾ ਜੀ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਘਰ ਨੂੰ ਪਰਤ ਆਏ।

ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਬੀੜ ਤਿਆਰ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਪਹਿਲਾ ਗ੍ਰੰਥੀ ਬਾਪਿਆ ਸੀ।

ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਸਵਾ ਸੌ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਭੋਗ ਕੇ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪਿੰਡ ਰਾਮਦਾਸ ਵਿੱਚ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਸਸਕਾਰ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ 'ਸੱਚਖੰਡ' ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਬੂੜੇ ਨਾਂ ਦਾ ਬਾਲਕ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ?
- (ਅ) ਬੂੜਾ ਉਦਾਸ ਕਿਉਂ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ?
- (ਇ) ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੂੜੇ ਨੂੰ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਨਾਂ ਰੱਖਿਆ ?

- (ਸ) ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ?
- (ਹ) ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕੀ ਅਸੀਸ ਦਿੱਤੀ ?
- (ਕ) ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ?
2. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ :
- ਵੱਗ, ਅਡੋਲ, ਅਨੋਖਾ, ਆਦਰ, ਤਕਾਲਾਂ, ਸੂਲਝਿਆ, ਮਸ਼ਹੂਰ
3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸ ਨੇ, ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹੇ :
- (ਓ) “ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਮੈਨੂੰ ਸਾਰਾ ਵਕਤ ਮੌਤ ਦਾ ਡਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੀਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ।”
- (ਅ) “ਹੋ ਬਾਲਕ ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਬੁੱਛਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਅਜੇ ਬਾਲ ਏਂ। ਤੇਰਾ ਨਾਂ ਕੀ ਹੈ ?”
- (ਇ) “ਤੂੰ ਬੁੜਾ ਨਹੀਂ, ਬੁੱਢਾ ਹੈਂ। ਹੋ ਬੁੱਛੇ ਬਾਲਕ ! ਤੈਨੂੰ ਰੱਬ ਨੇ ਉੱਚੇ ਕੰਮ ਸੌਂਪੇ ਨੇ ।”
- (ਸ) “ਜੇ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਅਸੀਸ ਲੈਣ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾਈਦਾ ।”
- (ਹ) “ਤੇਰੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਇਹੋ-ਜਿਹਾ ਪੁੱਤਰ ਜਨਮ ਲਵੇਗਾ ਜਿਹੜਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਭੰਨੇਗਾ ।”

ਵਿਆਕਰਨ :

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੀ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ’ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਪੂਰਨ ਗੁਰਸਿੱਖ ਹੋਏ। ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਤੱਕ ਮਨੁੱਖੀ ਜਾਮੇ ਵਿੱਚ ਰਹੇ। ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦੀ ਬੜੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਬਣਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਡਿੱਤੀ ਤੋਂ ਅੰਦਰ ਪਰਿਕਰਮਾ ਵਿੱਚ ਵੜਦਿਆਂ ਹੀ ਸਾਮੁਣੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੀ ਬੇਗੀ ਹੈ।

ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੇ ਪੈਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਆਮ ਨਾਂਵ ਅਤੇ ਮਾਸ ਨਾਂਵ ਚੁਣ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕਾਪੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ।

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸੇਗਾ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬਾਲਕ ਬੂੜੇ ਨੂੰ ਬੁੱਢਾ ਇਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬਚਪਨ 'ਚ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਬੜੀਆਂ ਸੂਝ ਭਰੀਆਂ ਤੇ ਦਲੀਲ ਭਰਪੂਰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਪਾਠ-7

ਬਸੰਤ

ਕੱਕਰਾਂ ਨੇ ਲੁੱਟ-ਪੁੱਟ, ਨੰਗ ਕਰ ਛੱਡੇ ਰੁੱਖ,
ਹੋ ਗਏ ਨਿਹਾਲ ਅੱਜ ਪੁਰਾਰ ਕੇ ਡਾਲੀਆਂ ।

ਡਾਲੀਆਂ ਕਚਾਹ ਵਾਂਗ ਕੂਲੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿੰਦ ਪਈ,
ਆਲੂਣੇ ਦੇ ਬੋਟਾਂ ਵਾਂਗ ਖੰਭੀਆਂ ਉਛਾਲੀਆਂ ।

ਬਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਬੂਟਿਆਂ ਨੇ ਡੋਡੀਆਂ ਉਭਾਰੀਆਂ ਤੇ
ਮਿੱਠੀ-ਮਿੱਠੀ ਪੌਣ ਆ ਕੇ ਸੁੱਤੀਆਂ ਉਠਾਲੀਆਂ ।

ਖਿੜ-ਖਿੜ ਹੱਸਦੀਆਂ ਵੱਸਿਆ ਜਹਾਨ ਵੇਖ,
ਗੁੱਟੇ ਉੱਤੇ ਕੇਸਰ, ਗੁਲਾਬ ਉੱਤੇ ਲਾਲੀਆਂ ।

ਛੁੱਲਾਂ ਭਰੇ ਗਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜੇੜਿਆ ਕਤਾਰ ਬੰਨ੍ਹ,
ਹਰੀ-ਹਰੀ ਘਾਹ ਦੀ ਵਿਛਾਈ ਉੱਤੇ ਮਾਲੀਆਂ ।

ਬੁਲਬੁਲ ਛੁੱਲ-ਛੁੱਲ, ਛੁੱਲਾਂ ਦੇ ਸਦਕੇ ਲਏ,
ਭੌਰੇ ਲਟਬੈਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਈਆਂ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀਆਂ ।

ਪੰਛੀਆਂ ਨੇ ਗਾਵਿਆ ਹਿੱਡੇਲ ਤੇ ਬਸੰਤ ਰਾਗ,
ਚਿਰਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਰੱਬ ਨੇ ਮੁਰਾਦਾਂ ਨੇ ਵਿਖਾਲੀਆਂ ।

ਕੇਸਰੀ ਦੁਪੱਟੇ ਨੂੰ *ਬਸੰਤ ਕੌਰ ਪਹਿਨ ਜਦੋਂ,
ਡੋਰੇਦਾਰ ਨੈਣਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟੀਆਂ ਗੁਲਾਲੀਆਂ ।

*ਅਫਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸੇਗਾ ਕਿ ਬਸੰਤ ਕੌਰ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਬਸੰਤ ਕੁੱਤ ਦਾ ਮਾਨਵੀਕਰਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

1. ਦੱਸੋ :

- (ਉ) ਬਸੰਤ ਦੀ ਆਮਦ ਤੇ ਰੁੱਖ ਕਿਉਂ ਨਿਹਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ?
- (ਅ) ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਆਉਣ 'ਤੇ ਬੂਟਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੇ-ਜਿਹੀ ਤਬਦੀਲੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ?
- (ਇ) ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਮੌਕੇ ਪੰਛੀ ਕਿਹੜਾ ਰਾਗ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ?
- (ਸ) ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਕਿਹੜਾ ਰੰਗ ਪਹਿਨਦੇ ਹਨ ?
- (ਹ) ਆਖਰੀ ਚਾਰ ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਲਿਖੋ ।

2. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਪੁਰੀਆਂ ਕਰੋ :

- (ਉ) ਡਾਲੀਆਂ ਕਚਾਹ ਵਾਂਗ ਕੂਲੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿੰਦ ਪਈ,
..... |
- (ਅ) ਖਿੜ-ਖਿੜ ਹੱਸਦੀਆਂ ਵੱਸਿਆ ਜਹਾਨ ਵੇਖ,
..... |
- (ਇ) ਬੁਲਬੁਲ ਛੁੱਲ-ਛੁੱਲ, ਛੁੱਲਾਂ ਦੇ ਸਦਕੇ ਲਏ,
..... |

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :

ਨਿਹਾਲ, ਜਹਾਨ, ਸਦਕੇ, ਮੁਗਦ, ਕਤਾਰ

4. ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਜ਼ਬਾਨੀ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਜਮਾਤ ਦੀ ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਬਾਲ-ਸਤਾ ਵਿੱਚ ਸੁਣਾਓ ।

5. ਅੰਧੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਜਹਾਨ	-	ਸੰਸਾਰ
ਹਿੱਡੇਲ	-	ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਰਾਗ
ਡੇਰੇਦਾਰ	-	ਧਾਰੀਦਾਰ

ਵਿਆਕਰਨ :

ਪਿਛਲੇ ਪਾਠਾਂ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਨਾਂਵ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚੋਂ ਨਾਂਵ ਦੀਆਂ ਦਸ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਚੁਣ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ ।

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

ਅਧਿਆਪਕ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਜ਼ਬਾਨੀ ਯਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹੇਗਾ।

ਸਾਰਾ ਜੱਗ ਨਹੀਂ ਜਿੱਤਿਆ ਜਾਂਦਾ

ਇੱਕ ਕਿਰਸਾਣ ਕੋਲੁ ਇੱਕ ਖੇਤਾ ਸੀ। ਕਿਰਸਾਣ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਚਾਹੀਏ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਖੇਤੇ ਨੂੰ ਵੇਚ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਮਿਲ੍ ਜਾਣਗੇ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਆਪਣੇ ਦਸ-ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਅੱਗੇ-ਅੱਗੇ ਖੇਤਾ ਤੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਪਿਚਿ-ਪੁੱਤਰ ਤੁਰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਜੇ ਕੁਝ ਦੂਰ ਹੀ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕੁੜੀਆਂ ਮਿਲ੍ ਪਈਆਂ। ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਹੱਸ ਪਈਆਂ ਅਤੇ ਇੱਕ-ਦੂਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀਆਂ, “ਦੇਖੋ ਭਲਾ, ਇਹਨਾਂ ਮੁਰਖਾਂ ਕੋਲੁ ਚੰਗਾ-ਭਲਾ ਖੇਤਾ ਹੈ, ਸਵਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ। ਇਹ ਪਿਚਿ-ਪੁੱਤਰ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੈਦਲ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।” ਕਿਰਸਾਣ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਕੁਝ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਖੇਤੇ ‘ਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪ ਪੈਦਲ ਚੱਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਅਜੇ ਉਹ ਥੋੜੀ ਦੂਰ ਹੀ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਆਦਮੀ ਮਿਲ੍ ਪਏ। ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦਿਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਦੇਖੋ, ਇਸ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ- ਹੱਟਾ-ਕੱਟਾ। ਆਪ ਖੇਤੇ ‘ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਬੈਠਾ ਹੈ ਤੇ ਬੁੱਢਾ ਪਿਚਿ ਲੱਤਾ ਘਸੀਟਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਂ-ਪਿਚਿ ਦਾ ਰਤਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ।”

ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਕਿਰਸਾਣ ਮੁੜ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹਨੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਖੇਤੇ ਤੋਂ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ‘ਤੇ ਆਪ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਮੁੰਡਾ ਭੱਜ-ਭੱਜ ਕੇ ਖੇਤੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਚਾਲ ਮਿਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨਾਲੇ ਸਾਹੋ-ਸਾਹ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੋ ਆਜੜੀ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਭੇਡਾਂ ਚਾਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਨਜ਼ਾਰਾ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਦੇਖੋ, ਬੁੱਢੇ ਦੀ ਅਕਲ ਨੂੰ—ਮਲੂਕ ਜਿਹਾ ਬੱਚਾ ਭੱਜ-ਭੱਜ ਸਾਹੋ-ਸਾਹ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਆਪ ਨਵਾਬ ਬਣਿਆ ਚੇਤੇ ‘ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋਇਆ ਬੈਠਾ ਹੈ।” ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਕਿਰਸਾਣ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ‘ਵਾਜ ਮਾਰੀ, “ਆ ਜਾ, ਪੁੱਤਰਾ! ਤੂੰ ਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਖੇਤੇ ‘ਤੇ ਬੈਠ ਜਾ, ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਕੁਝ ਕਹਿ ਕੇ ਤਾਂ ਦੇਖੋ,” ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਵੀ ਖੇਤੇ ‘ਤੇ ਚੜ੍ਹਾ ਲਿਆ। ਉਹ ਦੌਵੇਂ ਪਿਚਿ-ਪੁੱਤਰ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਝੂਟੇ ਲੈਂਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਇਨੇ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਰਹੇ ਕੁਝ ਬੰਦੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਟੱਕਰ ਗਏ। ਉਹ ਪਿਚਿ-ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਖੇਤੇ ‘ਤੇ ਸਵਾਰ ਦੇਖ ਕੇ ਬੜੇ ਹੋਰਾਨ-ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਏ ਅਤੇ ਬੋਲਣੋਂ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕੇ, “ਖੇਤਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਚੰਗੀ ਕਰਕੇ ਲਿਆਏ ਹੋ, ਜਿਹੜਾ ਲੱਗੇ ਹੋ ਲਾਹਾ ਲੈਣ ? ਵਿਚਾਰਾ ਤੁਹਾਡੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਨਾਲ ਦੱਬਿਆ

ਪਿਆ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਹੁਤੀ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਜਾਨਵਰ ਵਿਚਾਰਾ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਕੁਝ ਤਾਂ ਤਰਸ ਕਰੋ।” ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਪਿਛਿ-ਪੁੱਤਰ ਖੋਤੇ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਉੱਤਰ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਹੀ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਕਰਨ। ਰਾਹ ਜਾਂਦਾ ਹਰ ਕੋਈ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਕਹੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਖੋਤੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਿਜਾਣ ਦੀ ਤਰਕੀਬ ਸੋਚੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਖੋਤੇ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਦੋ-ਦੋ ਕਰਕੇ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਡੰਡਾ ਲੰਘਾ ਲਿਆ। ਇੱਕ ਪਾਸਿਓ ਪਿਛਿ ਨੇ ਡਾਂਗ ਮੌਢੇ ‘ਤੇ ਰੱਖੀ, ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਓ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਡਾਂਗ ਮੌਢੇ ‘ਤੇ ਰੱਖ ਲਈ। ਹੁਣ ਪਿਛਿ-ਪੁੱਤਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਏ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੁਲ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਪੁਲ ਪਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਮੌਢੀਆਂ ‘ਤੇ ਰੱਖੀ ਡਾਂਗ ਵਿਚਾਲੇ ਲਟਕਦੇ ਖੋਤੇ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਦੇਖ ਕੇ ਆਉਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ ਲੋਕ ਦੇਖ-ਦੇਖ ਹੱਸੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਦਿੱਤਾ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਖਿਆ। ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੋਰ ਸੁਣ ਕੇ ਖੋਤਾ ਘਬਰਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਹਿਲ-ਜੂਲ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਡਾਂਗ ਫਿਸਲ ਕੇ ਖੋਤੇ ਸਮੇਤ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਜਾ ਡਿੱਗੀ। ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਦੇਖਦਿਆਂ-ਦੇਖਦਿਆਂ ਖੋਤਾ ਪਾਣੀ ਦੇ ਤੇਜ਼ ਵਹਿਣ ਵਿੱਚ ਰੁੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਦੋਵੇਂ ਹੱਕੇ-ਧੱਕੇ ਦੇਖਦੇ ਰਹਿ ਗਏ। ਕਿਰਸਾਣ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਫੜ ਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ ਤੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਹਰ ਰਾਹ ਜਾਂਦੇ ਨੂੰ ਬੁਝ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਬੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ, ਉਲਟਾ ਆਪਣਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੀ ਕਰ ਬੈਠਾ। ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਆਉਂਦਾ, ਆਪਣੇ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਦਾ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬਹਿਕਾਵੇਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਮੇਰਾ ਨੁਕਸਾਨ ਤਾਂ ਨਾ ਹੁੰਦਾ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ਉ) ਕੁੜੀਆਂ, ਕਿਸਾਨ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿਉਂ ਹੱਸੀਆਂ ਸਨ?
- (ਅ) ਪਿਤਾ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਖੋਤੇ ਨੂੰ ਮੌਢੇ ‘ਤੇ ਕਿਉਂ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ?
- (ਇ) ਦਰਿਆ ਦੇ ਪੁਲ ‘ਤੇ ਆ ਕੇ ਕੀ ਵਾਪਰਿਆ?
- (ਸ) ਪਿਛਿ-ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਿਉਂ ਹੋਇਆ?
- (ਹ) ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਤੋਂ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ?

2. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ :

ਸਵਾਗੀ, ਤਰਸ, ਆਜੜੀ, ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ, ਹੱਟਾ-ਕੱਟਾ

3. ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਮਲੂਕ : ਨਾਜ਼ਕ, ਕੋਮਲ

ਦ੍ਰਿਸ਼	: ਨਜ਼ਾਰਾ
ਤਰਕੀਬ	: ਢੰਗ, ਤਰੀਕਾ
ਪਰੇਸ਼ਾਨ	: ਫਿਕਰਮੰਦ
ਇਨਸਾਨੀਅਤ	: ਮਨੁੱਖਤਾ, ਮਾਨਵਤਾ

ਬਹਿਕਾਵਾਦਾ : ਝਾਂਸੇ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ

4. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸ ਨੇ, ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹੇ :

- (ਉ) “ਦੇਖ ਬੁੱਢੇ ਦੀ ਅਕਲ ਨੂੰ— ਮਲੂਕ ਜਿਹਾ ਬੱਚਾ ਭੱਜ-ਭੱਜ ਸਾਹੋ-ਸਾਹੋ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਆਪ ਨਵਾਬ ਬਣਿਆ ਖੇਤੇ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋਇਆ ਬੈਠਾ ਹੈ।”
- (ਅ) “ਦੇਖ, ਇਸ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ-ਹੱਟਾ-ਕੱਟਾ। ਆਪ ਖੇਤੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਬੈਠਾ ਹੈ ਤੇ ਬੁੱਢਾ ਪਿਛੇ ਲੱਤਾਂ ਘਸੀਟਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਂ-ਪਿਛਿ ਦਾ ਰਤਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ।”

ਵਿਆਕਰਨ : ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਂਵ ਦੀ ਥਾਂ ਵਰਤੇ ਜਾਣ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜਨਾਂਵ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਮੌਂ, ਅਸੀਂ, ਤੂੰ, ਤੁਸੀਂ, ਉਹ ਆਗਦਾ। ਪੜਨਾਂਵ ਛੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ :

- (1) ਪੁਰਖ ਵਾਚਕ ਪੜਨਾਂਵ
- (2) ਨਿੱਜ ਵਾਚਕ ਪੜਨਾਂਵ
- (3) ਨਿਸ਼ਚੇ ਵਾਚਕ ਪੜਨਾਂਵ
- (4) ਅਨਿਸ਼ਚੇ ਵਾਚਕ ਪੜਨਾਂਵ
- (5) ਸੰਬੰਧ ਵਾਚਕ ਪੜਨਾਂਵ
- (6) ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵਾਚਕ ਪੜਨਾਂਵ

- ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਲਕੀਰੇ ਸ਼ਬਦ ਪੜਨਾਂਵ ਹਨ :

- ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਖੇਤੇ ਨੂੰ ਵੇਚ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।
- ਕੁੜੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਹੱਸ ਪਈਆਂ।
- ਤੂੰ ਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਖੇਤੇ ਉੱਤੇ ਬੈਠ ਜਾ।
- ਉਹ ਪਿਛਿ-ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਖੇਤੇ ਉੱਤੇ ਸਵਾਰ ਦੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਹੈਗਾਨ-ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਏ।
- ਦੌਹਾਂ ਦੇ ਦੇਖਦਿਆਂ-ਦੇਖਦਿਆਂ ਖੇਤਾ ਪਾਣੀ ਦੇ ਤੇਜ਼ ਵਹਿਣ ਵਿੱਚ ਰੁੜ੍ਹ ਗਿਆ।
- ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਭੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ।

XXXXX

ਬਾਲ

ਬਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਹਰਮਨ-ਪਿਆਰੀ ਲੋਕ-ਖੇਡ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਚਪਨ ਨੂੰ ਟੱਪ ਕੇ ਜਵਾਨੀ ਦੀਆਂ ਬਹੁਹਾਂ 'ਤੇ ਖੜੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਇਸ ਖੇਡ ਨੂੰ ਬੜੇ ਚਾਅ ਨਾਲ ਖੇਡਦੀਆਂ ਹਨ। ਉੱਜ ਨਵ-ਵਿਆਹੀਆਂ ਵਹੁਟੀਆਂ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਨਣਾਨਾਂ ਅਤੇ ਭੈਣਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਬਾਲ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਖੇਡ ਆਮ ਕਰਕੇ ਦੁਪਹਿਰ ਸਮੇਂ ਖੇਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਾਲੜੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਿੱਕੇ ਵੀਰਾਂ-ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਖਿਡਾਉਂਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਗੀਟਿਆਂ ਦੀ ਖੇਡ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਖੇਡ ਖੇਡਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਖੇਡ ਘਰਾਂ ਦੇ ਦਲਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਖੇਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਬਾਲ ਸੱਤਾਂ ਤਹੀਆਂ (ਪੜਦਿਆਂ) ਵਾਲੀ ਲੀਡਾਂ ਦੀ, ਧਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਗੁੰਦੀ ਹੋਈ, ਗੋਂਦ ਨਾਲ ਖੇਡੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਗੋਂਦ ਨੂੰ ਖਿੱਦੇ ਜਾ ਖੇਹਨੂੰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਦੇ ਖੇਡਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੌਖਾ ਤੇ ਸਰਲ ਹੈ। ਇਹ ਖੇਡ ਕਈ ਕੁੜੀਆਂ ਰਲ ਕੇ ਖੇਡਦੀਆਂ ਹਨ- ਉੱਛ

ਗਿਣਤੀ 'ਤੇ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁੜੀਆਂ ਇਹ ਖੇਡ ਖੇਡਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਖੇਡ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪ ਹੈ। ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਇੱਕ ਹੱਥ ਨਾਲ ਖਿੱਦੇ ਨੂੰ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਉਛਾਲਦੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਉਹ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਦੀ ਤਲੀ 'ਤੇ ਬੋਚ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕਹਿਰੇ ਤਾਲ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਤਲੀ ਨਾਲ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਬੁੜਕੁਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਨਾਲੋਂ-ਨਾਲ ਇਸੇ ਤਾਲ ਨਾਲ ਥਾਲ ਦੇ ਬੋਲ ਬੋਲਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਉਸ ਵੱਲ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ ਵੇਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਗ੍ਰਾ ਬੁੜਕਦੀ ਹੋਈ ਖਿੱਦੇ 'ਤੇ ਟਿਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਖਿੱਦੇ ਬੁੜਕਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਖਿੱਦੇ ਦੇ ਟੱਪੇ ਮਰਵਾਉਣਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਥਾਲ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਰੁਕੇ ਦੂਜੇ ਥਾਲ ਦੇ ਬੋਲ ਬੋਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਜੇ ਪਿੱਛੋਂ ਤੀਜਾ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਪਿੱਛੋਂ ਚੌਥਾ ਤੇ ਇੱਜ ਥਾਲ ਤੇ ਥਾਲ ਬੋਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਸੱਜਾ ਹੱਥ ਥੱਕ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਦੀ ਤਲੀ ਨਾਲ ਖਿੱਦੇ ਬੁੜਕੁਾਉਣ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਥਾਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲੋਂ-ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਖਿੱਦੇ ਫਿਗ ਪਵੇ ਉੱਥੇ ਹੀ ਖੇਡਣ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ ਦੀ ਹਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਗਲੀ ਕੁੜੀ ਥਾਲ ਪਾਉਣੇ ਅੰਤ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਰੋ-ਵਾਰੀ ਸਾਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਥਾਲ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਥਾਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕੁੜੀ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਥਾਲ ਪਾਏ ਹੋਣ, ਉਸ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਜੇਤੂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਥਾਲਾਂ ਦੀ ਲੰਬਾਈ ਵਿੱਚ ਥੇੜ੍ਹਾ-ਬਹੁਤਾ ਹੀ ਅੰਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੀਤ ਖਿੱਦੇ ਦੀ ਗਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਖਾਸ ਸੁਰ ਤੇ ਤਾਲ 'ਤੇ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਥਾਲ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਬਚਪਨ ਅਤੇ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਆਪਣੇ ਭੈਣ-ਭਰਾਵਾਂ, ਭਰਜਾਈਆਂ ਅਤੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਹੀ ਉਸਤਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਥਾਲਾਂ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਵੀਰਾਂ ਲਈ ਭੈਣਾਂ ਦਾ ਛੁੱਲ੍ਹੁ-ਛੁੱਲ੍ਹੁ ਪੈਂਦਾ ਪਿਆਰ ਝਲਕਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਪ੍ਰਤਿ ਮੋਹ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਬੋਲ ਹਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਮੋਹ-ਮੁਹੱਬਤਾਂ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਖਿਲਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਖਿੱਦੇ ਦੇ ਬੁੜਕਣ ਅਥਵਾ ਟੱਪਾ ਲਾਉਣ ਨਾਲ ਹੀ ਥਾਲ ਦੇ ਬੋਲ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਥਾਲ ਅੰਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :

ਥਾਲ, ਥਾਲ, ਥਾਲ
ਮਾਂ ਮੇਰੀ ਦੇ ਲੰਮੇ ਵਾਲ
ਪਿਚਿ ਮੇਰਾ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ
ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਨੇ ਬਾਗ ਲਵਾਇਆ
ਅੰਦਰੋਂ ਪਾਣੀ ਰੁੜ੍ਹਦਾ ਆਇਆ
ਰੁੜ੍ਹ-ਰੁੜ੍ਹ ਪਾਣੀਆ

ਸੁਰਮੇਦਾਨੀਆਂ
 ਸੁਰਮਾ ਪਾਵਾਂ
 ਕੱਜਲੁ ਪਾਵਾਂ
 ਪਾਵਾਂ ਛੁੱਲ ਗੁਣਾਬ ਦਾ
 ਭਾਬੀ ਮੇਰੀ ਜੁਲਫਾਂ ਵਾਲੀ
 ਵੀਰ ਮੇਰਾ ਸਰਦਾਰ
 ਆਲ ਮਾਲ
 ਹੋਇਆ ਬੀਬੀ
 ਪਹਿਲਾ ਬਾਲ।

ਪਹਿਲਾ ਬਾਲ ਮੁੱਕਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਢੂਜਾ ਬਾਲ ਸ਼ਰੂ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਭੈਣ ਆਪਣੇ ਵੀਰ ਨੂੰ
 ਯਾਦ ਕਰਦੀ ਹੈ :

ਕੋਠੇ ਉੱਤੇ ਗੰਨਾ
 ਵੀਰ ਮੇਰਾ ਲੰਮਾ
 ਭਾਬੇ ਮੇਰੀ ਪਤਲੀ
 ਜੀਹਦੇ ਨੱਕ ਮਛਲੀ

ਆਲ ਮਾਲ
 ਹੋਇਆ ਬੀਬੀ
 ਢੂਜਾ ਬਾਲ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਲਾਂ ਦੇ ਬਾਲ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦਰਜਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬਾਲ ਮਿਲਦੇ
 ਹਨ।

ਮਸ਼ੀਨੀਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਰਨ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ
 ਬਾਲ ਪਾਉਣ ਦੀ ਪੰਚਿਤ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਧੀ ਛੁੱਟੀ ਵੇਲੇ
 ਨਿੱਕੀਆਂ ਬਾਲੜੀਆਂ ਰਬੜ ਦੀ ਗੋਂਦ ਨਾਲ ਬਾਲ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਕਦੀ-ਕਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀਆਂ
 ਹਨ। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤਾਂ ਇਹ ਖੇਡ ਸਮਾਪਤ ਹੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ਉ) ਬਾਲ ਕਿਸ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਖੇਡ ਹੈ ?
- (ਅ) ਬਾਲ ਪਾਊਣ ਲਈ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਖੇਡ ਕਿਵੇਂ ਖੇਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ?
- (ਇ) ਇਸ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਗਿਣਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?
- (ਸ) ਕੁੜੀਆਂ ਬਾਲ ਦੀ ਖੇਡ ਖੇਡਣ ਵੇਲੇ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਗਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ?
- (ਹ) ਇਸ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਜਿੱਤ-ਹਾਰ ਕਿਵੇਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?
- (ਕ) ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਆਏ ਪਹਿਲੇ ਬਾਲ ਦੇ ਕੀ ਬੋਲ ਹਨ ?
- (ਖ) ਬਾਲ ਦੇ ਬੋਲ ਕਦੋਂ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ?

2. ਖਾਲੀ ਬਾਂਦਾਂ ਭਰੋ :

- (ਉ) ਬਾਲ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਹਰਮਨ-ਪਿਆਰੀ ਲੋਕ-ਖੇਡ ਹੈ।
- (ਅ) ਇਹ ਖੇਡ ਘਰਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਖੇਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- (ਇ) ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਹ ਖੇਡ, ਖੇਡਦੀਆਂ ਹਨ।
- (ਸ) ਜਿਸ ਕੁੜੀ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਾਏ ਹੋਣ, ਉਸ ਨੂੰ ਜੇਤੂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- (ਹ) ਇਹ ਗੀਤ ਖਿੱਦੇ ਦੀ ਗਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਖਾਸ ਤੇ ਤੇ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ :

ਮੋਹ, ਦਲਾਨ, ਸੁਗਾਂਧੀ, ਮਨੋਰੰਜਨ, ਦਿਲਚਸਪ, ਉਤਸੁਕਤਾ

4. ਆਪਣੀ ਮਨ-ਪਸੰਦ ਖੇਡ ਬਾਰੇ ਦਸ ਸਤਰਾਂ ਲਿਖੋ।

ਵਿਆਕਰਨ : ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਪੜਨਾਂਵ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਸ਼ਬਦ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ :

(1) ਗੁਣ-ਵਾਚਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ (2) ਸੰਖਿਆ-ਵਾਚਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ

(3) ਪਿੰਗਮਾਣ-ਵਾਚਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ (4) ਨਿਸਚੇ-ਵਾਚਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ

(5) ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ

ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਲਕੀਰੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਹਨ :

- ਇਹਦੇ ਖੇਡਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੌਖਾ ਤੇ ਸਰਲ ਹੈ।
- ਥਾਲ ਦੀ ਖੇਡ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪ ਹੈ।
- ਇਹ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਹਰਮਨ-ਪਿਆਹੀ ਲੋਕ-ਖੇਡ ਹੈ।
- ਥਾਲਾਂ ਦੀ ਲੰਬਾਈ ਵਿੱਚ ਥੋੜਾ-ਬਹੁਤਾ ਹੀ ਅੰਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਥੋੱਲ ਹਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਮੋਹ-ਮੁਹੱਬਤਾਂ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਖਿਲਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।
- ਵੀਰ ਮੇਰਾ ਲੰਮਾ, ਭਾਬੇ ਮੇਰੀ ਪਤਲੀ।
- ਨਿੱਕੀਆਂ ਥਾਲੜੀਆਂ ਰਬੜ ਦੀ ਗੇਂਦ ਨਾਲ ਥਾਲ ਪਾਊਂਦੀਆਂ ਹਨ।
- ਦਰਜਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਥਾਲ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਠ ਵਿਚਲੀ ਲੋਕ-ਖੇਡ ਖੇਡਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਥਾਲ-ਗੀਤ ਲੱਭਣ ਜਾਂ ਰਚਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਜਾਵੇ।

ਕੀੜੀ

ਕੀੜੀ-ਕੀੜੀ ਕਹਿ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ, ਐਵੇਂ ਨਾ ਦੁਰਕਾਰੋ,
 ਕੀੜੀ ਭਾਵੇਂ ਨਿੱਕੀ ਦਿਸਦੀ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰੋ।
 ਨਾ ਉਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਮਾਸ ਹੈ ਲੱਗਦਾ, ਨਾ ਦਿਸਦੀ ਹੈ ਖੱਲ,
 ਨਿੱਕਾ-ਨਿੱਕਾ ਤਨ ਹੈ ਉਸ ਦਾ, ਵੱਡੀ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ।
 ਨਾ ਕੁਝ ਸਾਨੂੰ ਬੋਲ ਸੁਣਾਵੇ, ਨਾ ਕੋਈ ਭਰੇ ਹੁੰਗਾਰਾ,
 ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਨੇ ਕੰਮ ਅਜਿਹੇ, ਧਿਆਨ ਜੋ ਖਿੱਚਣ ਸਾਰਾ।
 ਇੱਕੋ ਤੌਰ ਤੁਗੀ ਉਹ ਜਾਵੇ, ਬੱਸ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ,
 ਉਸ ਦਾ ਤੁਰਨਾ ਜੀਵਨ ਜਾਪੇ, ਖੜ੍ਹਨਾ, ਮਰਨਾ ਲੱਗੇ।
 ਹਰ ਵੇਲੇ ਹੀ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਰੁੱਝੀ ਹੈ ਰਹਿੰਦੀ,
 ਜੇ ਰੁੱਝ ਜਾਈਏ ਉਸ ਦੇ ਵਾਂਗੂ, ਔਕੜ ਕੁਝ ਨਾ ਕਹਿੰਦੀ।
 ਉਸ ਦਾ ਸਾਹਸ, ਲਗਨ ਜਦ ਤੱਕੀਏ, ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਆਏ ਹੁਲਾਰਾ,
 ਡਿਗਦਾ-ਡਿਗਦਾ ਮਨ ਜੇ ਹੋਵੇ, ਫਿਰ ਤੋਂ ਹੋਏ ਕਰਾਰਾ।
 ਉਸ ਦੀ ਲੋੜ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਤੱਕੀ, ਥੜ੍ਹੀ-ਥੜ੍ਹੀ ਜਾਪੇ,
 ਬੰਦਿਆਂ ਵਾਂਗ ਨਾ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਉਹ, ਗਿੱਠਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਨਾਪੇ।
 ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਦਲ ਬਣ ਜਾਂਦਾ, ਦਲ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਭਾਰਾ,
 ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦਾ, ਬਣਦੀਆਂ ਹੈਣ ਸਹਾਰਾ।
 ਜਦ ਕੁਝ ਖਾਵਣ, ਜੋ ਕੁਝ ਖਾਵਣ, ਰਲ-ਮਿਲ ਕੇ ਹੀ ਖਾਵਣ,
 ਬੰਦਿਆਂ ਵਾਂਗ ਨਾ ਦਲ ਕੀੜੀ ਦੇ, ਵੰਡੀਆਂ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਪਾਵਣ।

ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਭਰੋਸਾ ਲੈ ਕੇ, ਕੀੜੀ ਖੁੱਡ ਤੋਂ ਆਈ,
 ਖਾਂਦੇ-ਖਾਂਦੇ ਜੋ ਕੁਝ ਬਚਿਆ, ਉਸ ਦੀ ਪੰਡ ਨਾ ਚਾਈ।
 ਬਾਹਰ ਤੋਂ ਫਿਰ ਜੋ ਕੁਝ ਲੱਭਿਆ, ਫਿਰ ਖੁੱਡ ਵਿੱਚ ਲੈ ਆਵੇ,
 ਆਪਸ ਦੇ ਇਤਥਾਰ ਦੇ ਉੱਤੇ, ਲੱਭਤ ਧਰ, ਤੁਰ ਜਾਵੇ।
 ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਆਉਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ, ਮੁੱਖ ਨਾਲੁ ਮੁੱਖ ਛੁਹਾਵਣ,
 ਇਉਂ ਲੱਗਦੇ ਜਿਉਂ ਇੱਕ-ਦੂਜੀ ਨੂੰ, ਗੱਲ ਉਹ ਕੋਈ ਪੁਚਾਵਣ।
 ਜਦ ਮਿੱਠੀਆਂ ਮੁਸ਼ਬਿਆਂ ਭਰੀਆਂ, ਸ਼ੈਆਂ ਕਿੱਧਰੇ ਮਹਿਕਣ,
 ਕੀੜੀਆਂ ਉੱਥੇ ਸੰਗ ਸਹੇਲੀਆਂ, ਕਲੀਆਂ ਵਾਂਗੂ ਟਹਿਕਣ।
 ਏਡਾ ਪਿਆਰ ਨਾ ਦਿਸਿਆ ਕਿਧਰੇ, ਮਹਿਕਾਂ ਦੂਰ ਖਲੋਰੇ,
 ਦੇਸ-ਪਿਆਰ ਦਾ ਕੇਹਾ ਅਜੂਬਾ, ਵੰਡੇ ਖੁੱਜੀ ਚੁਫੇਰੇ।
 ਆਓ ਰਲ ਕੇ ਕੀੜੀ ਵਾਂਗੂ, ਰੁੱਝੀਏ, ਪਿਆਰ ਵੰਡਾਈਏ,
 ਸਿਦਕ, ਲਗਨ ਸੰਗ ਮਿਹਨਤ ਕਰੀਏ, ਜੱਗ 'ਸੁਰਜੀਤ' ਬਣਾਈਏ।

ਪਾਠ-ਅਡਿਆਸ

1. ਦਸੋ :

- (ਉ) ਕੀੜੀ ਕਿਹੋ-ਜਿਹੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ ?
- (ਅ) ਕੀੜੀ ਦੇ ਕੰਮ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਲਗਨ ਕਿਹੋ-ਜਿਹੀ ਹੈ ?
- (ਇ) ਕੀੜੀਆਂ ਦਾ ਦਲ ਰਲ-ਮਿਲ ਕੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ?
- (ਸ) ਕੀੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ?
- (ਹ) ਕੀੜੀ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ?
- (ਕ) ਕੀੜੀਆਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ?
- (ਖ) ਕਵੀ ਨੇ ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਕੀ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ?

2. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :

ਤਨ, ਜੀਵਨ, ਧਰਤੀ, ਕਗ਼ਰਾ, ਭਰੋਸਾ

3. ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਅੱਕੜ : ਅੱਖ, ਬਿਪਤਾ, ਮੁਸ਼ਕਲ

ਹੁਗਾਰਾ	: ਗੱਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ 'ਹਾਂ'-ਹਾਂ' ਜਾਂ 'ਹੂੰ'-ਹੂੰ' ਕਰਨਾ, ਹਾਂ ਕਰਨਾ
ਸਾਹਸ	: ਹੌਸਲਾ, ਦਲੇਰੀ, ਹਿਮਤ
ਲਗਨ	: ਪੁਨ, ਸੌਕ, ਰੁਚੀ, ਲਿਵ
ਅਜੂਬਾ	: ਅਜੀਬ ਚੀਜ਼, ਅਨੋਖੀ ਗੱਲ
ਇਤਥਾਰ	: ਭਰੋਸਾ, ਯਕੀਨ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ
ਸੁਰਜੀਤ	: ਜਿੰਦਾ, ਜਿਉਂਦਾ (ਪਰ ਇਸ ਕਵਿਤਾ 'ਚ 'ਸੁਰਜੀਤ' ਤੋਂ ਭਾਵ ਸ਼ਾਇਰ ਦਾ ਉਪਨਾਮ ਹੈ।)

4. ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਇੱਕੋ ਲੈਅ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੋ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ
ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ :

ਉਦਾਹਰਨ- ਮਹਿਕਣ-ਟਹਿਕਣ

ਵਿਆਕਰਨ : ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕਾਪੀ ਵਿੱਚ
ਲਿਖੋ।

ਦਾਤੇ

ਘਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਆ ਸਕਣੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ। ਬੱਚੇ ਹੀ ਏਨੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਘਰ ਦਾ ਅੰਨ-ਪਾਣੀ ਟੁਰਦਾ ਸੀ। ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਹੋਏ, ਗੀਤਾ ਦੀ ਝੂਬਸੂਰਤ ਤੇਲ ਦੀ ਬੋਤਲ ਪਾਲੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਸ ਬੋਤਲ ਵਿੱਚ ਸਰੋਂ ਦਾ ਤੇਲ ਪਾ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਬੋਤਲ ਉੱਤੇ ਲੰਮੇ ਵਾਲਾਂ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਥਿੰਦੀ ਹੋ ਕੇ ਬਿਲਕੁਲ ਪ੍ਰਾਬਹ ਹੋ ਗਈ ਪਰ ਨਵੀਂ ਬੋਤਲ ਨਾ ਆ ਸਕੀ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਕੋਲ ਇੱਕੋ ਕਈ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣਾ ਗਰਮ ਸੂਟ ਸੀ। ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਗਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਉਡੀਕਦੇ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਦੋਂ ਗਰਮ ਕੱਪੜੇ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣੇ ਪੈਣਗੇ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਗਰਮੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਤਾਂ ਉਹ ਸਰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਉਡੀਕਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ।

ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦਾ ਵੀ ਇਹੋ ਹਾਲ ਸੀ। ਸਵੇਰੇ ਉਹ ਦੁੱਧ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਪਰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਪੀਂਦਾ ਕੋਈ ਨਾ। ਕੁਝ ਜਾਹ ਵਿੱਚ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਬਾਕੀ ਦਾ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ। ਫਿਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਵਾਰੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਇਹ ਦਿਨ ਦਾ ਬਚਿਆ ਦੁੱਧ ਪੀ ਲੈਂਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕਾਢੀ ਦੁੱਧ ਹੋਣ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਚੂੜੀਆਂ ਵੇਚਣ ਵਾਲਾ ਆਇਆ। ਗੀਤਾ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨੇ ਧੀਆਂ ਗੀਤਾ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠ ਗਈਆਂ। ਕਈ ਨਮੂਨੇ ਪਸੰਦ ਹੋਏ ਤੇ ਫਿਰ ਕਈ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਪਸੰਦ। ਜਿਹੜਾ ਇੱਕ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ, ਉਹੀ ਦੂਜੀ ਮੰਗਦੀ। ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਇੱਕ ਨਮੂਨਾ ਗੀਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਪਸੰਦ ਕਰਵਾ ਲਿਆ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਹਿਸਾਬ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਤਿੰਨੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚੂੜੀਆਂ ਦੇ ਹੀ ਇੱਕ ਰੂਪਈਆ ਪੈਂਹਠ ਪੈਸੇ ਬਣ ਗਏ। ਗੀਤਾ ਨੂੰ ਆਪ ਚੂੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਨਾ ਪਿਆ।

ਬਹੁਤੇ ਬੱਚੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਮੰਦੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਪੰਜਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਉੱਤੇ ਇਸ ਮਾੜੇ ਹਾਲ ਦਾ ਅਸਲੋਂ ਹੀ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਰ ਸੈਂਟ ਤੋਂ ਬੇਖਬਰ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੁੱਝ ਕੇ ਆਪੋ ਵਿੱਚ ਖੇਡਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਜਿਵੇਂ ਜਮੀਨ ਕੇਵਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖੇਡਣ ਲਈ ਹੀ ਬਣੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਸੂਰਜ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖਿਡਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਵੇ।

ਇਸ ਗਰੀਬ ਘਰ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਹੀ ਦੁਨੀਆਂ ਸੀ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਬੈਠੇ-ਬੈਠੇ ਉਹ ਨਾਟਕ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ। ਕੋਈ ਡਾਕਟਰ ਬਣਦਾ, ਕੋਈ ਨਰਸ ਤੇ ਕੋਈ ਬਿਮਾਰ। ਕਦੇ ਕੁੜੀਆਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਗੁਆਂਛਣਾਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਫਿਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਂਵਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀਆਂ। ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਕੂਲੋਂ ਜਾਂ ਆਂਦ੍ਰੂ-ਗੁਆਂਛ ਤੋਂ

ਨਵੀਂ ਖੇਡ ਸਿੱਖ-ਸਿੱਖ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਗੀਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝ ਵੀ ਨਾ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਖੇਡ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਮੁੜਾ ਟੱਬਰ ਦੇ ਹਰ ਜੀਅ ਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਆਉਂਦੇ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿਲਕਾਰੀਆਂ ਮਾਰਦਾ। ਉਹ ਹਰ ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੱਸਦਾ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਭੈਣ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਰੰਗਦਾਰ ਚੱਪਲਾਂ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਣ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਗੀਤਾ ਬਜ਼ਾਰ ਗਈ ਸੀ। ਬੱਚੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਖੇਡ ਰਹੇ ਸਨ। ਘਰ ਵਿੱਚੋਂ ਉਠ ਰਹੇ ਹਾਸੇ ਤੇ ਕੂਕਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਸਨ। ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਮਾਂ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਹੱਸ ਰਹੇ ਸਨ।

“ਤੂੰ ਮੰਮੀ ਦੀ ਕਮੀਜ਼ ਪਾ ਲੈ”, ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ।

“ਹਾਂ, ਹਾਂ”, ਸਾਰਿਆਂ ਇੱਕੋ ਵਾਰ ਕਿਹਾ।

ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਟ੍ਰੈਕ ਉੱਤੇ ਪਦੇ ਮੈਲੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਕਮੀਜ਼ ਪਛਾਣ ਕੇ ਚੁੱਕ ਲਈ। ਨਾਲ ਕੁਝ ਖੜਕਿਆ। “ਆਹ ਚਾਬੀਆਂ!” ਉਸ ਨੇ ਟੱਪ ਕੇ ਕਿਹਾ। ਚਾਬੀਆਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਮੰਮੀ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਟ੍ਰੈਕ। ਟ੍ਰੈਕ ਵਿੱਚ ਪੈਸੇ, ਬੈਟਰੀ, ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਦਾ ਛੋਟੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਦਾ ਮੋਤੀਆਂ ਵਾਲਾ ਫਾਕ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਕੁਝ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖੇਡ ਭੁੱਲ ਗਈ।

ਜਿੰਦਰੇ ਵਿੱਚ ਚਾਬੀ ਗਈ। “ਓ ਸਦਕੇ! ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ।” ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ। ਉਸ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਢੱਕਣ ਚੁੱਕ ਕੇ ਪੈਸਿਆਂ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਹੱਥ ਮਾਰਿਆ। ਦਸਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਨੋਟ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਵੇਖਿਆ। ਹਾਂ, ਦਸਾਂ ਦਾ ਨੋਟ ਹੀ ਸੀ।

“ਚੱਲੋ, ਬਜ਼ਾਰ ਚੱਲੀਏ।” ਸਾਰਿਆਂ ਇਕਦਮ ਸਲਾਹ ਬਣਾਈ। ਦਸਾਂ ਦਾ ਨੋਟ ਕੋਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੁੱਠੀ ਵਿੱਚ ਜਾਪਦਾ ਸੀ।

“ਵੱਡੀ ਦੁਕਾਨ ਤੋਂ ਮਠਿਆਈ ਲਈਏ”, ਬਜ਼ਾਰ ਅੱਪੜ ਕੇ ਇੱਕ ਨੇ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ।

“ਨਾ ਭਾਈ ਮਠਿਆਈ ਖਾ ਕੇ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਏ”, ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਗੀਤਾ ਦਾ ਕਿਹਾ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ। “ਚੰਗਾ ਖਿਡੋਣੇ ਲਈਏ”, ਇੱਕ ਹੋਰ ਨੂੰ ਫੁਰਨਾ ਫੁਰਿਆ। ਮਨਿਆਰੀ ਵਾਲੀ ਦੁਕਾਨ ਵਿੱਚ ਲੱਕੜੀ ਦੇ ਸ਼ੋ-ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਗਾਂ ਬਾਹਰ ਹੀ ਰੱਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਨੂੰ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਜਿਸ ਦਿਨ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਵੰਗਾਂ ਚੜ੍ਹਾਈਆਂ ਸਨ, ਉਸ ਦਿਨ ਮੰਮੀ ਨੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਾਈਆਂ ਸਨ। ਅੱਜ ਅੈਨੇ ਪੈਸੇ ਨੇ। ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਵੰਗਾਂ ਲੈਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਨੇ। ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਖਿਆਲ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਆਇਆ।

“ਭਾਈ, ਮੰਸੀ ਦੇ ਮੇਚ ਦੀਆਂ ਵੰਗਾਂ ਦੇਹ”, ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਨੋਟ ਅੱਗੇ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

“ਕਿਹੜੀਆਂ ਲੈਣੀਆਂ ਨੇ ?”

ਉਸ ਨੇ ਇੱਕ ਨਮੂਨੇ ਤੇ ਹੱਥ ਲਾ ਦਿੱਤਾ।

“ਕਿਨੀਆਂ ?”

“ਬਾਰਾਂ”, ਅੱਜ ਘੱਟ ਲੈਣ ਦਾ ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਭਾਈ ਨੇ ਬਾਰਾਂ ਵੰਗਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਲਿਛਾਡੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ।

“ਜੇ ਪੂਰੀਆਂ ਨਾ ਆਈਆਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਬਦਲਾ ਲਵਾਂਗੇ ।”

“ਅੱਛਾ! ਹੋਰ ਕੀ ਦਿਆਂ ?”

ਬੱਚਿਆਂ ਕੋਲ ਦਸਾਂ ਦਾ ਨੋਟ ਸੀ। ਸਾਹਮਣੇ ਤੇਲ ਦੀ ਇੱਕ ਬੋਤਲ ਪਈ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਾਲੀ ਬੋਤਲ ਮੰਮੀ ਦੇ ਸਿੰਗਾਰ-ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ।

“ਇੱਕ ਇਹ ਤੇਲ ਦੀ ਬੋਤਲ ਦੇ-ਦੇ”, ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਸਾਰਿਆਂ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ।

ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਨੇ ਤੇਲ ਦੀ ਬੋਤਲ ਇੱਕ ਹੋਰ ਲਿਛਾਡੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤੀ।

“ਅਹੁ ਪਾਊਡਰ ਵੀ ਦੇ ਦੇ ।”

ਉਸ ਨੇ ਪਾਊਡਰ ਦਾ ਡੱਬਾ ਵੀ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

“ਹੋਰ ?”

ਅਜੇ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਬਾਕੀ ਸਨ।

“ਬੱਸ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਬਾਕੀ ਪੈਸੇ ਦੇ-ਦੇ ।” ਸੁਗਾਤਾਂ ਦੀ ਇਹ ਪੋਟਲੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਘਰ ਨੂੰ ਫਰੇ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਮੰਮੀ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰ ਦੇਣਾ ਏ ।”

ਪਾਠ-ਅਤਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ਉ) ਗੀਤਾ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਏਨੋ ਖਰਾਬ ਕਿਉਂ ਸੀ ?
- (ਅ) ਗੀਤਾ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਉਡੀਕਦਾ ਸੀ ?
- (ਇ) ਗੀਤਾ ਨੂੰ ਆਪ ਚੂੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਦਾ ਹੋਸਲਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਪਿਆ ?
- (ਸ) ਬੱਚੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਲਈ ਚੂੜੀਆਂ, ਤੇਲ ਦੀ ਬੋਤਲ ਤੇ ਪਾਊਡਰ ਕਿਉਂ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ?
- (ਹ) ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਦਾਤੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਕਿਉਂ ?

2. ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :

- (ਉ) ਇਸ ਗਰੀਬ ਘਰ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਹੀ ਸੀ।
- (ਅ) ਤੂੰ ਮੰਮੀ ਦੀ ਪਾ ਲੈ ।

- (੯) ਦਸਾਂ ਦਾ ਕੋਲੁ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ
ਮੁੱਠੀ ਵਿੱਚ ਜਾਪਦਾ ਸੀ।
- (੧੦) ਨਾ ਭਾਈ, ਖਾ ਕੇ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਏ।
- (੧੧) ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਨੂੰ ਮੁਸ਼ ਕਰ ਦੇਣਾ ਏ।

3. ਹੋਣ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :

ਮੂਬਸੂਰਤ, ਭੁਲੇਖਾ, ਪਸੰਦ, ਹੌਸਲਾ, ਸ਼ਲਾਘਾ, ਸੁਗਾਤ, ਪੋਟਲੀ, ਨਮੂਨਾ

4. ਸਹੀ/ਗਲੁਤ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰੋ :

- (ੳ) ਗੀਤਾ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਸੀ।
- (ਅ) ਗੀਤਾ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਕੋਲੁ ਗਰਮੀਆਂ ਤੇ ਸਰਦੀਆਂ ਲਈ ਕਾਢੀ ਕੱਪੜੇ ਸਨ।
- (੯) ਤਿੰਨ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚੂੜੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਰੁਪਈਆ ਪੈਂਹਠ ਪੈਸੇ ਬਣ ਗਏ
ਸਨ।

ਵਿਆਖਰਨ : ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸ ਕੰਮ ਦੇ
ਸਮੇਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਉਹ ਕਿਰਿਆ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਗਿਆ, ਆਇਆ,
ਜਾਵੇਗਾ, ਪੜ੍ਹਦਾ, ਖੇਡਦਾ ਆਦਿ।

ਹੋਠਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਲਕੀਰੇ ਸ਼ਬਦ ਕਿਰਿਆ ਹਨ :

- ਫਿਰ ਉਸ ਬੋਤਲ ਵਿੱਚ ਸਰੋਂ ਦਾ ਤੇਲ ਪਾ ਲਿਆ ਗਿਆ।
- ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਗਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਉਡੀਕਦੇ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਦੋਂ ਗਰਮ ਕੱਪੜੇ
ਨਹੀਂ ਪਾਉਣੇ ਪੈਣਗੇ।
- ਸਵੇਰੇ ਉਹ ਦੁੱਧ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਪਰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਉਹ ਪੀਂਦਾ ਕੋਈ ਨਾ।
- ਗੀਤਾ ਨੂੰ ਆਪ ਚੂੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਨਾ ਪਿਆ।
- ਬੱਚੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਖੇਡ ਰਹੇ ਸਨ।
- ਸੂਰਜ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖਿਡਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਵੇ।
- ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇੱਕੋ ਵਾਰ ਕਿਹਾ, ‘ਚੱਲੋ, ਬਜ਼ਾਰ ਚੱਲੀਏ।’

ਪਹਿਲ

ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲ ਇੱਕ, ਬੁੱਧੂ ਖੇਤਾ ਲਿਆਇਆ।
 ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਦੇਖ ਬਿਮਾਰੀ, ਨੁਸਖਾ ਲਿਖ ਪਕੜਾਇਆ।
 ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ‘ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪੀਹ ਕੇ, ਬਿੱਕ ਨਲਕੀ ਵਿੱਚ ਪਾਈਂ।
 ਨਲਕੀ ਇਸ ਦੀ ਨਾਸ ਵਿੱਚ ਰੱਖ, ਫੂਕ ਸੇਰ ਦੀ ਲਾਈਂ।
 ਇਹ ਨਸਵਾਰ ਨਾਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਜਦੋਂ ਮਗਜ਼ ਵਿੱਚ ਜਾਉ।
 ਤੇਰੇ ਇਸ ਖੇਤੇ ਨੂੰ, ਅਰਬੀ ਘੜੇ ਵਾਂਗ ਬਣਾਉ।’
 ਕੁਝ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਖਉਂ-ਖਉਂ ਕਰਦਾ, ਬੁੱਧੂ ਮੁੜ ਕੇ ਆਇਆ।
 ਬਿੱਜੂ ਵਾਂਗ ਬੁਰਾ ਓਸ ਨੇ, ਹੈ ਸੀ ਮੂੰਹ ਬਣਾਇਆ।
 ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਸੋਚਿਆ, ਹੋਸੀ ਗਏ ਢੁਲੋਤੀ ਲਾਈ।
 ਹਾਸਾ ਰੋਕ ਪੁੱਛਿਆ ‘ਬੁੱਧੂ’ ਇਹ ਕੀ ਸ਼ਕਲ ਬਣਾਈ ?
 ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਹਟਕੋਰੇ ਲੈ ਕੇ, ਮੈਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਭ ਲਈਆਂ।
 ਪੀਸ-ਪੂਸ ਕੇ ਛਾਣ-ਛੂਣ ਕੇ, ਜਦੋਂ ਟਿਚਨ ਹੋ ਗਈਆਂ।
 ਨਲਕੀ ਵਿੱਚ ਪਾ, ਨਲਕੀ ਉਸ ਦੇ, ਨਥਨੇ ਵਿੱਚ ਟਿਕਾਈ।
 ਢੂਜੀ ਤਰਫੋਂ ਫੂਕ ਲਾਣ ਹਿਤ, ਮੈਂ ਨਲਕੀ ਮੂੰਹ ਪਾਈ।
 ਮੇਰੀ ਫੂਕੋਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ, ‘ਚਾ ਫੂਕ ਗਏ ਨੇ ਮਾਰੀ।
 ਮੇਰੇ ਗਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਧੱਸ ਗਈ, ਝੱਟ ਦਵਾਈ ਸਾਰੀ।
 ਅੱਲਾ ਬਖਸ਼ੇ ਫੂਕ ਓਸ ਦੀ, ਵਾਂਗ ਹਨੇਰੀ ਆਈ।
 ਨਲਕੀ ਭੀ ਲੰਘ ਜਾਣੀ ਸੀ, ਮੈਂ ਫੜ ਕੇ ਮਸਾਂ ਬਚਾਈ।
 ਉਸ ਦੀ ਸੁਣ ਕੇ ਗੱਲ ਡਾਕਟਰ, ਹੱਸ-ਹੱਸ ਢੂਹਰਾ ਹੋਇਆ।
 ਹੱਸਦੇ-ਰੋਂਦੇ ਦੇਖ ਦੇਹਾਂ ਨੂੰ, ‘ਸੁਥਰਾ’ ਭੀ ਮੁਸਕਾਇਆ।
 ‘ਸੁਣ ਓ ਬੁੱਧੂ ਇਸ ਜੱਗ ਨੇ ਹੈ, ‘ਪਹਿਲ’ ਤਾਈਂ ਵਡਿਆਇਆ।
 ਜਿਦ੍ਦੀ ਫੂਕ ਵੱਜ ਜਾਵੇ ਪਹਿਲਾਂ, ਜਿੱਤ ਓਸ ਦੀ ਕਹਿੰਦੇ।
 ਤੇਰੇ ਜਿਹੇ ਸੁਸਤ ਪਿੱਛ-ਰਹਿਣੇ, ਰਉਂ-ਰਉਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ।

1. ਦੱਸੋ :

- (ਚ) ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਬੁੱਧੂ ਨੂੰ ਕੀ ਨੁਸਖਾ ਦੱਸਿਆ ?
 - (ਅ) ਬੁੱਧੂ ਖਉਂ-ਖਉਂ ਕਰਦਾ ਡਾਕਟਰ ਕੋਲ ਕਿਉਂ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ?
 - (ਈ) ਡਾਕਟਰ ਹੱਸ-ਹੱਸ ਦੂਹਰਾ ਕਿਉਂ ਹੋਇਆ ?
 - (ਸ) ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ :
- “ਜਿਦੀ ਫੂਕ ਵੱਜ ਜਾਵੇ ਪਹਿਲਾਂ, ਜਿੱਤ ਓਸ ਦੀ ਕਹਿੰਦੇ
ਤੇਰੇ ਜਿਹੇ ਸੁਸਤ ਪਿੱਛ-ਰਹਿਣੇ, ਰਉਂ-ਰਉਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ।”

2. ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਹਟਕੋਰੇ ਲੈਣਾ	: ਰੌਂਦੇ ਹੋਏ ਲੰਮਾ ਸਾਹ ਲੈਣਾ, ਹਉਕਾ ਲੈਣਾ
ਦੁਲੱਤੀ ਮਾਰਨਾ	: ਕਿਸੇ ਜਾਨਵਰ ਵੱਲੋਂ ਦੋਵੇਂ ਲੱਤਾਂ ਇੱਕੋ ਵੇਲੇ ਜੋੜ ਕੇ
ਮਾਰਨੀਆਂ, ਪਰ੍ਹਾਂ ਹਟਾਉਣਾ
ਹਨੇਰੀ ਵਾਂਗ ਆਉਣਾ	: ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਆਉਣਾ
ਹੱਸ-ਹੱਸ ਦੂਹਰਾ ਹੋਣਾ	: ਬਹੁਤ ਹੱਸਣਾ, ਹਾਸੇ ਨਾਲ ਲੋਟ-ਪੋਟ ਹੋਣਾ
ਦੂਣਾ-ਚੌਣਾ ਹੋਣਾ	: ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ ਹੋਣਾ
ਰਉਂ-ਰਉਂ ਕਰਨਾ	: ਰੋਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋਣਾ, ਰੋਣਹਾਕਾ ਹੋਣਾ

3. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਸੇ ਵਾਲੀ ਪੋਈ ਹੋਰ ਕਵਿਤਾ ਜਾਂ ਕਹਾਣੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ੇਣੀ ਵਿੱਚ ਸੁਣਾਓ।

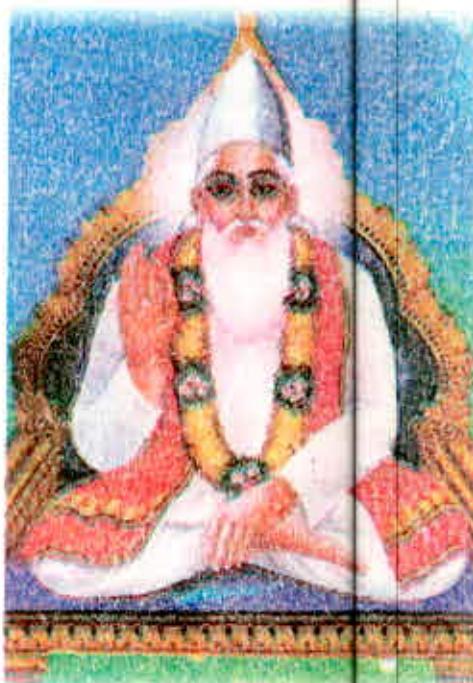
- ਵਿਆਕਰਨ : ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚੋਂ ਵਸਤੂ-ਵਾਚਕ ਨਾਂਵ ਲੱਭ ਕੇ ਲਿਖੋ।

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ‘ਪਹਿਲ’ ਕਵਿਤਾ ਯਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸਵੇਰ ਦੀ ਸਭਾ
ਚ ਬੋਲਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਪੰਜੂਰਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਕੱਪੜਾ ਬੁਣਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਨੀਵੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਨਮੋਸ਼ੀ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਈ-ਲਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਜਦੋਂ ਵੱਡੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਜਾਗੀ। ਪਰ ਕੋਈ ਵਿਦਵਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਬਣਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਜਾਤ ਨੀਵੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਡਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਬੜੇ ਵੱਡੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ। ਉਹ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਗਏ। ਅਖੀਰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੋਰ ਅਨੇਖਾ ਰਾਹ ਲੱਭਿਆ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰੇ ਗੰਗਾ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਹ ਸਵੇਰ ਮੂੰਹ-ਹਨੋਰੇ ਹੀ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਲੋਟ ਗਏ।

ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਜਦੋਂ ਉਸ ਥਾਂ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਬਿਨਾ ਪਛਾਣੇ ਹੀ ਕਿਹਾ, “ਉੱਠ ਭਾਈ ! ਰਾਮ ਆਕਹੁ।” ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਇਹ ਕਹੀ ਕੇ ਗੰਗਾ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਘਰ ਨੂੰ ਆ ਗਏ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰਦ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਕਦੋਂ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ? ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦਿਨ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਲੇਟਣ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ ਸੁਣਾਈ। ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਲਗਨ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆ ਦੇਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਪ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਆਪ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਨੇਕੀ ਕਰਨ ਵਿਚ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

ਹਾਥ ਪਾਉ ਕਰਿ ਕਾਮ ਸਡੁ

ਚੀਡੁ ਨਿਰੰਜਨ ਨਾਲ।

ਅਰਥਾਤ ਹੱਥਾਂ-ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਕਿਰਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਆਪਣਾ ਮਨ ਰੱਖ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਸਚਾਈ ਦੇ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਤੱਕ ਵਾਰ ਦੇਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਅਨੁਸਾਰ ਚੰਗੇ ਅਸੂਲਾਂ 'ਤੇ ਦਿੜ੍ਹ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਹੀ ਅਸਲੀ ਸੂਰਮਾ ਹੈ:

ਗਗਨ ਦਮਾਮਾ ਬਾਜਿਓ ਪਰਿਓ ਨੀਸਾਨੈ ਘਾਓ।

ਖੇਤ ਜੁ ਮਾਂਡਿਓ ਸੂਰਮਾ ਅਥ ਜੂਝਣ ਕੇ ਦਾਉ।

ਸੂਰਾ ਸੁ ਪਹਿਚਾਨੀਐ ਜੁ ਲਰੈ ਦੀਨ ਕੇ ਹੇਤੁ।

ਪੁਰਜਾ ਪੁਰਜਾ ਕਟਿ ਮਰੇ ਕਬਹੂ ਨਾ ਛਾਡੈ ਖੇਤੁ।

ਉਦੋਂ ਕਾਂਸੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਆਮ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ ਦਿਹਾਂਤ ਕਾਂਸੀ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਹ ਸੁਰਗ ਨੂੰ ਜਾਏਗਾ। ਕਾਂਸੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਮਗਹਰ ਨਾਂ ਦੇ ਥਾਂ 'ਤੇ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਨਰਕ ਨੂੰ ਜਾਣਗੇ। ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਇੱਕੋ-ਜਿਹੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਵੱਡੇ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਮਗਹਰ ਵਿਖੇ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਆਪ ਦਾ ਦਿਹਾਂਤ ਇੱਥੇ ਹੀ ਹੋਇਆ।

ਇਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੜ੍ਹ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇਵੇਂ ਹੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਿਰਤਕ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦਫਨਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹਿੜ੍ਹ ਅਗਨੀ-ਭੇਟਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਪਰ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਤਾਂ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਮ ਕਰ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੀ:

ਜਾਤ ਪਾਤ ਨਾ ਪੂਛੇ ਕੋਇ।

ਹਰ ਕੋ ਭਜੈ ਸੋ ਹਰ ਕਾ ਹੋਇ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਨਾਲ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਉੱਚਾ ਜਾਂ ਨੀਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹੈ।

ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਰਹਿਨਮਾਈ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ਉ) ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਨੀਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮਝੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੀ ?
- (ਅ) ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਗੁਰੂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਕਿਉਂ ?
- (ਇ) ਕਬੀਰ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸੂਰਮਾ ਕੌਣ ਹੈ ?
- (ਸ) ਇਸ ਪਾਠ ਅਨੁਸਾਰ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ?

2. ਖਾਲੀ ਧਾਂਦਾਂ ਭਰੋ :

- (ਉ) ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਬੁਣਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ।
- (ਅ) ਕਾਸ਼ੀ ਵਿਚ ਪੰਡਤ ਬੜੇ ਵੱਡੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ।
- (ਇ) “ਉੱਠ ਭਾਈ ! ”
- (ਸ) ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਤੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ।
- (ਜ) ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਰੱਬ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ।

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :

ਗਿਆਨ, ਸੂਰਮਾ, ਵਿਦਵਾਨ, ਸ਼ਗਿਰਦ, ਉਪਦੇਸ਼

4. ਅੰਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਨਮੋਸ਼ੀ	: ਨਿਰਾਦਰੀ, ਬਦਨਾਮੀ, ਨਿੰਦਿਆ
ਲਾਲਸਾ	: ਇੱਛਾ, ਚਾਹਤ, ਕਾਮਨਾ
ਅਨੋਖਾ	: ਅਜੀਬ
ਲਗਨ	: ਸੌਕ, ਰੁਚੀ, ਲਿਵ

ਸ਼ਰਧਾ : ਭਰੋਸਾ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਵੱਡੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਮਨ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ
ਆਦਰ

ਕਿਰਤ : ਕੰਮ-ਕਾਜ, ਪੇਸ਼ਾ

ਦਿੜ੍ਹ : ਪਕਾ

ਰਹਿਨਮਾਈ : ਰਸਤਾ ਦਿਖਾਉਣਾ

ਵਿਆਕਰਨ : ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪੈਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਨਾਂਵ, ਪੜਨਾਂਵ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ-ਸ਼ਬਦ ਚੁਣ ਕੇ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਲਿਖੋ:

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਪੰਜਾਬੀ ਸਦੀ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਕੱਪੜਾ ਬੁਣਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਨੀਵੀਂਆਂ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਨਮੋਸ਼ੀ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜਾਈ-ਲਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ।

5. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਠੀਕ/ ਗਲਤ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰੋ :

- (ਇ) ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਸਨ।
- (ਅ) ਕਾਸ਼ੀ ਵਿਚ ਪੇਡਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਬੜੇ ਵੱਡੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ।
- (ਇ) ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਗਿਰਦ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਆਪਣੇ ਸਕੂਲ ਦੀ ਲਾਈਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਪੁਸਤਕ ਲੈ ਕੇ ਪੜ੍ਹੋ।

ਆਲੋਕ ਸੁਖੀ, ਗੁਆਂਢੀ ਦੁਖੀ ! ਨਾ ਬਈ ਨਾ !

ਇੱਕ ਦਿਨ ਆਲੋਕ ਨੂੰ ਹਲਕਾ ਜਿਹਾ ਬੁਝਾਰ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਉਹਨੇ ਸਕੂਲੋਂ ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਲਈ। ਉਹ ਜਿਸ ਦਿਨ ਵੀ ਛੁੱਟੀ ਲੈਂਦਾ, ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਇਕਬਾਲ ਕੋਲੋਂ ਜਾਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਜਮਾਤੀ ਕੋਲੋਂ ਸਕੂਲੋਂ ਮਿਲਿਆ ਕੰਮ ਪੁੱਛ ਲੈਂਦਾ। ਉਹ ਸਕੂਲੋਂ ਮਿਲਨ ਵਾਲਾ ਹਰੇਕ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤਾਂਜੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਬਾਕੀ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ।

ਉਸ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਉਸ ਦਾ ਬੁਝਾਰ ਉੱਤਰ ਗਿਆ। ਉਹ ਸਕੂਲ ਦਾ ਕੰਮ ਪੁੱਛਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਘਰ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਇਕਬਾਲ ਦਾ ਘਰ ਆਲੋਕ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਸੀ। ਕਾਹਲੀ ਵਿੱਚ ਆਲੋਕ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਬੱਤੀ ਬੁਝਾਉਣੀ ਭੁੱਲ ਗਿਆ।

ਰਾਤ ਦੇ ਅੱਠ ਵੱਜੇ ਸਨ। ਇਕਬਾਲ ਆਪਣੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਸੌਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਮੰਜੇ ਉੱਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਸਕੂਲ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ।

“ਆਪਣੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਦਾਦੀ ਜੀ ਦੀ ਨੀਦ ਖ਼ਰਾਬ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ?” ਆਲੋਕ ਨੇ ਕੋਲੀ ਹੀ ਮੰਜੇ ਉੱਤੇ ਲੇਟੇ ਹੋਏ ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਇਕਬਾਲ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਨਹੀਂ, ਪੁੱਤਰ! ਤੁਸੀਂ ਕਰੋ ਗੱਲਾਂ-ਬਾਤਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੱਕ ਉੱਥ ਹੀ ਨੀਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।” ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਨੇ ਪਾਸਾ ਪਰਤਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

ਉਹ ਫੇਰ ਗੱਲੀਂ ਲੱਗ ਗਏ। ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਅਚਾਨਕ ਆਲੋਕ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵੱਲ ਚਲੀ ਗਈ। ਆਲੋਕ ਦਾ ਕਮਰਾ ਘਰ ਦੀ ਦੂਜੀ ਮੰਜ਼ੂਲ ਉੱਤੇ ਸੀ ਅਤੇ ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ।

“ਓ-ਹੋ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਬੱਤੀ ਜਗਦੀ ਛੱਡ ਆਇਆ।” ਆਲੋਕ ਨੇ ਚਿੰਤਾ ਜਿਹੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਲਈ ਕਾਹਲਾ ਪੈ ਗਿਆ।

“ਫੇਰ ਕੀ ਹੋਇਆ, ਬੈਠ ਦੇ ਮਿੰਟ।” ਇਕਬਾਲ ਨੇ ਰੋਕਿਆ। ਪਰ ਆਲੋਕ ਦਾ ਧਿਆਨ ਜਗਦੀ ਬੱਤੀ ਵੱਲ ਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਛੂਜੂਲ-ਖਰਚੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਉਹਨੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬੱਤੀ ਬੁਝਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪੱਖਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਤੇ ਹੁਣ ਆਲੋਕ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਬੱਤੀ ਬੇਲੋੜੀ ਜਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਉਹਨੂੰ ਪਛਤਾਵਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਜਿਹੜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰੋਸ਼ਾਨ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹਦੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਇਕਬਾਲ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਕਬਾਲ ਦਾ ਮੰਜਾ

ਬੱਤੀ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਹਮਣੇ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਦਾ ਮੰਜਾ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸੀ। ਆਲੋਕ ਨੇ ਇਕਬਾਲ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਕਿਤੇ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਗੋਸ਼ਨੀ ਤੇਰੀ ਨੀਂਦ ਖਗਾਬ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ?”

ਇਕਬਾਲ ਨੇ ਦੱਸਿਆ, “ਮੈਂ ਤਾਂ ਅੰਖਾ-ਸੌਖਾ ਸੌਂ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਦਾਦੀ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਸ਼ਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਤੂੰ ਬੱਤੀ ਜਗਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਦਾਦੀ ਜੀ ਉੱਸਲਵੱਟੇ ਲੈਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਤੈਨੂੰ ਏਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਆਦਤ ਹੈ।”

ਆਲੋਕ ਨੇ ਇਕਬਾਲ ਨੂੰ ਗੁਸੇ ਨਾਲ ਆਖਿਆ, “ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ?”

ਫੇਰ ਉਹਨੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਤੋਂ ਮਾਡੀ ਮੰਗਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਦਾਦੀ ਜੀ ! ਇਕਬਾਲ ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਚੱਸ ਦਿੰਦਾ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਏਨੇ ਦਿਨ ਤਕਲੀਫ ਨਾ ਹੁੰਦੀ।”

“ਨਹੀਂ, ਪੁੱਤਰ ! ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਉਵੇਂ ਵੀ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਨਾਲੇ ਬੱਤੀ ਬੰਦ ਕਰਵਾ ਕੇ ਤੇਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਨਾ ਕਰਨਾ।”

“ਨੁਕਸਾਨ ਕਾਹਦਾ, ਦਾਦੀ ਜੀ ? ਮੈਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਲੈਣਾ ਸੀ।”

ਤੇ ਆਲੋਕ ਨੇ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਮੁਕਾਈ। ਇਕਬਾਲ ਤੋਂ ਸਕੂਲ ਦਾ ਕੰਮ ਪੁੱਛਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ। ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹਨੇ ਉਹ ਖਿੜਕੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਗੋਸ਼ਨੀ ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ ਨੀਂਦ ਖਗਾਬ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਹਨੇ ਖਿੜਕੀ ਮੂਹਰੇ ਇੱਕ ਪਰਦਾ ਤਾਣ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਜੇ ਖਿੜਕੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਵੀ ਰਹੇ ਤਾਂ ਬੱਤੀ ਜਗਣ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨੀਂਦ ਖਗਾਬ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- ਆਲੋਕ, ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਘਰ ਕਿਉਂ ਗਿਆ ਸੀ ?
- ਆਲੋਕ ਨੂੰ ਇਕਬਾਲ ਕੋਲ ਬੈਠਿਆਂ ਕਿਸ ਗੱਲ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ?
- ਆਲੋਕ ਛੜ੍ਹਲ-ਖਰਚੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੋਰ ਕਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ?
- ਆਲੋਕ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਜਗਦੀ ਬੱਤੀ ਕਾਰਨ ਕਿਸ-ਕਿਸ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ?
- ਆਲੋਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਦੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਕੀ ਹੱਲ ਲੱਭਿਆ ?
- ਇਸ ਪਾਠ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ?

2. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ :

ਇਸ਼ਾਰਾ, ਮੰਜਲ, ਰੋਸ਼ਨੀ, ਪਰੇਸ਼ਾਨ, ਨੁਕਸਾਨ, ਪ੍ਰਬੰਧ

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸ ਨੇ, ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹੇ :

(ਉ) "ਆਪਣੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਦਾਦੀ ਸੀ ਦੀ ਨੀਂਦ ਖਗ਼ਬ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ?"

(ਅ) "ਓ-ਹੋ ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਬੱਤੀ ਜਗਦੀ ਛੱਡ ਆਇਆ ।"

(ਇ) "ਨੁਕਸਾਨ ਕਾਹਦਾ ਦਾਦੀ ਜੀ ! ਮੈਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਲੈਣਾ ਸੀ ।"

ਵਿਆਕਰਨ :

ਇੱਕ ਦਿਨ ਆਲੋਕ ਨੂੰ ਹਲਕਾ ਜਿਹਾ ਬੁਖਾਰ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਉਹਨੇ ਸਕੂਲੋਂ ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਲਈ। ਉਹ ਜਿਸ ਦਿਨ ਵੀ ਛੁੱਟੀ ਲੈਂਦਾ, ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਇਕਬਾਲ ਕੋਲੋਂ ਜਾਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਜਮਾਤੀ ਕੋਲੋਂ ਸਕੂਲੋਂ ਮਿਲਿਆ ਕੰਮ ਪੁੱਛ ਲੈਂਦਾ। ਉਹ ਸਕੂਲੋਂ ਮਿਲਿਅਨ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਬਾਕੀ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ। ਉਸ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਉਸ ਦਾ ਬੁਖਾਰ ਉੱਤਰ ਗਿਆ। ਉਹ ਸਕੂਲ ਦਾ ਕੰਮ ਪੁੱਛਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਘਰ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ।

- ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੇ ਪੈਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਰਿਆ-ਸ਼ਬਦ ਚੁਣੋ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕਾਪੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ।

ਤਿੰਨ ਇਨਕਲਾਬੀ

ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਰਾਜਗੁਰੂ ਤੇ ਸੁਖਦੇਵ

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਜੁਲਮ ਵਿਰੁੱਧ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਸ. ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਸੁਖਦੇਵ ਅਤੇ ਰਾਜਗੁਰੂ ਨੇ ਇਕਾਂਠਿਆਂ ਹੀ ਫਾਂਸੀ ਦਾ ਰੱਸਾ ਚੁੰਮਿਆ ਅਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ਕੌਮੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ।

ਸ. ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੁਖਦੇਵ ਦਾ ਜਨਮ ਇੱਕੋ ਸੰਨ 1907 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਦੇਸਤ ਹਾਣੀ ਸਨ। ਰਾਜਗੁਰੂ ਦਾ ਜਨਮ 1908 ਈ. ਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਦੋਹਾਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਦੇਸਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਾਲ ਛੋਟਾ ਸੀ।

ਸ. ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ ਮਾਤਾ ਵਿੱਦਿਆਵਤੀ ਤੇ ਪਿਤਾ ਸ. ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਚੱਕ ਨੰਬਰ 105, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲਾਇਲਪੁਰ (ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਸੁਖਦੇਵ ਦਾ ਜਨਮ ਮਾਤਾ ਰਲੀ ਦੇਵੀ ਤੇ ਪਿਤਾ ਲਾਲਾ ਰਾਮ ਲਾਲ ਬਾਪਰ ਦੇ ਘਰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਰਾਜਗੁਰੂ ਦਾ ਜਨਮ ਮਾਤਾ ਪਾਰਬਤੀ ਬਾਈ, ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਨਰੈਣ ਹਰੀ ਰਾਜਗੁਰੂ ਦੇ ਘਰ ਪਿੰਡ ਖੇਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੂਨਾ (ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ) ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਰਾਜਗੁਰੂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਂ ਸ਼ਿਵ ਰਾਮ ਹਰੀ ਰਾਜਗੁਰੂ ਸੀ।

ਸੁਖਦੇਵ ਦੇ ਪਿਤਾ ਲਾਲਾ ਰਾਮ ਲਾਲ ਬਾਪਰ ਲਾਇਲਪੁਰ ਵਿੱਚ ਆੜ੍ਹਤ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸੁਖਦੇਵ ਅਜੇ ਤਿੰਨ ਕੁ ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਸਾਇਆ ਸਿਰ ਤੋਂ ਉੱਠ ਗਿਆ। ਉਸ ਦਾ ਪਾਲਣ-ਪੋਸਣ ਉਸ ਦੇ ਤਾਇਆ ਲਾਲਾ ਚਿੰਤ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤਾ।

ਇਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸ. ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚਾਚਾ ਜੀ ਸ. ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਨੇ 'ਪਗੜੀ ਸੰਭਾਲ' ਲਹਿਰ ਚਲਾਈ। ਇਸ ਲਹਿਰ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਗਲਤ ਨੀਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਹਿਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਟਿਕਾਣਾ ਲਾਲਾ ਚਿੰਤ ਰਾਮ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਸੀ। ਸ. ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਚਾਚਾ ਜੀ ਸ. ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਇਸ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਅਕਸਰ ਆਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਵੱਡਿਆਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਸਦਕਾ ਸ. ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੁਖਦੇਵ ਦੀ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਦੇਸਤੀ ਹੋ ਗਈ। ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇਸਤਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇਰੇ ਅਕਸਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜੂਲਮ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਢੰਗਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ-ਵਾਟਾਂਦਰਾ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦਿਲਾਂ 'ਚ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਜੂਲਮ ਵਿਰੁੱਧ ਜੂਝਣ ਦੇ ਬੀਜ ਪੁੱਗਰਨ ਲੱਗ ਪਏ।

ਜਵਾਨੀ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ਧਰਦਿਆਂ ਹੀ ਸ. ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੁਖਦੇਵ ਨੇ ਅਜਾਦੀ ਦੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਫਿਰ ਉਹ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪਾਰਟੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਰਿਪਬਲਿਕਨ ਆਗਮੀ (ਐਚਐਸ. ਆਰ.ਏ) ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਉੱਧਰ ਰਾਜਗੁਰੂ ਵੀ ਇਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਆ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ। ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇਸਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਸ-ਭਗਤੀ, ਦੇਸ ਲਈ ਮਰ- ਮਿਟਣ

ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਕੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਕੇ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ “ਸਾਈਮਨ ਕਮਿਸ਼ਨ-ਗੋਬੈਕ” ਜਲ੍ਹਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਸਕਾਟ ਦੇ ਹੁਕਮ 'ਤੇ ਜਲ੍ਹਸ ਉੱਪਰ ਲਾਠੀਚਾਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਇੱਕ ਲਾਠੀ ਲਾਲਾ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਵੀ ਵੱਜੀ ਜੋ ਕਿ ਲਾਲਾ ਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀ।

ਤਿੰਨਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦੋਸ਼ੀ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਸਕਾਟ ਤੋਂ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦਾ ਛੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਸ. ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਰਾਜਗੁਰੂ, ਸੁਖਦੇਵ, ਚੰਦਰ ਸ਼ੇਖਰ ਆਜ਼ਾਦ ਤੇ ਜੈ ਗੋਪਾਲ ਸਕਾਟ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਮਿਸਟਰ ਸਕਾਟ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਸਾਂਡਰਸ ਮੇਟਰ-ਸਾਈਕਲ ਉੱਤੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ ਤਾਂ ਰਾਜਗੁਰੂ ਤੇ ਸ. ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਗੋਲੀਆਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵੀ ਲਾਠੀਚਾਰਜ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਸੀ।

ਇਸ ਕਤਲ ਪਿੱਛੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਕਸਦ ਸਿਰਫ ਝੂਨ ਦਾ ਬਦਲਾ ਝੂਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ

ਜਨਤਾ ਦੇ ਡਿਗ ਰਹੇ ਮਨੋਬਲ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣਾ ਸੀ ਤਾਂਤੋਂ ਉਹ ਜੁਲਮ ਖਿਲਾਫ਼ ਆਪਣੀ ਅਵਾਜ਼ ਉੱਚੀ ਚੁੱਕ ਸਕਣ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਹੁਣ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਜੁਲਮ ਨਹੀਂ ਸਹਿਣਗੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਸੁੱਤੇ ਰਹਿਣਗੇ।

ਲਾਹੌਰ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਕੇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸ. ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਸੁਖਦੇਵ ਤੇ ਰਾਜਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ। ਇਸ ਖਬਰ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਹਾਹਾਕਾਰ ਮੱਚ ਗਈ। ਇਹਨਾਂ ਸੂਰਬੀਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਜ਼ਾ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੀ ਜਾਨ ਏਨੀ ਕੀਮਤੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਕੇ

ਬਚਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਹਨਾਂ ਮਹਾਨ ਯੋਧਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੰਗੀ-ਕੈਦੀ ਮੰਨਿਆ ਫਾਂਸੀ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਸਗੋਂ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਉਡਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਨੂੰਨ ਨੂੰ ਛਿੱਕੇ ਟੰਗ ਕੇ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਮਿਥੀ ਤਾਰੀਖ ਤੋਂ ਇੱਕ ਰਾਤ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ 23 ਮਾਰਚ, 1931 ਨੂੰ ਹੀ ਫਾਂਸੀ ਦੇਣ ਦਾ ਮਨਜ਼ੂਬਾ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਇਹ ਤਿੰਨ ਮਹਾਨ ਸੂਰਬੀਰ ਦੋਸਤ 'ਇਨਕਲਾਬ-ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ, ਸਾਮਰਾਜ-ਮੁਰਦਾਬਾਦ' ਦੇ ਨਾਹਰੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਮੁਸ਼ੀ-ਮੁਸ਼ੀ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਰੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਚੁੰਮ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਖਤ ਕਰ ਗਏ। ਫਾਂਸੀ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਸ. ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ “ਜਦੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਲੱਟ-ਖਸੱਟ, ਬੇਇਨਸਾਡੀ, ਜਾਤ-ਪਾਤ, ਨਾ-ਬਰਾਬਰੀ, ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਹੋਰ ਸਮਾਜਿਕ ਬੁਰਾਈਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਨ ਲੱਗ ਪੈਣਗੇ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਮਝਾਂਗੇ ਕਿ ਸਾਡੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਮੁੱਲ ਪੈ ਗਿਆ ਤੇ ਸਾਡੇ ਸੁਪਨੇ ਸਾਕਾਰ ਹੋ ਗਏ।” ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਸੂਰਬੀਰ ਛੋਟੀਆਂ ਉਮਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਕੰਮ ਕਰ ਗਏ। ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦਸਤੀਆਂ :

- (ਉ) ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਰਾਜਗੁਰੂ ਅਤੇ ਸੁਖਦੇਵ ਦਾ ਜਨਮ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਹੋਇਆ ? ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦਾ ਕੀ ਨਾ ਸੀ ?
- (ਅ) ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੁਖਦੇਵ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਿਵੇਂ ਦੋਸਤ ਬਣ ਗਏ ਸਨ ?
- (ਇ) ਤਿੰਨਾਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਫਸਰ ਨੂੰ, ਕਿਉਂ ਮਾਰਿਆ ਸੀ ?
- (ਸ) ਤਿੰਨਾਂ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਲੜਨ ਲਈ ਕਿਹੜੀ ਸੰਸਥਾ ਬਣਾਈ ਸੀ ?
- (ਹ) ਇਹ ਇਨਕਲਾਬੀ ਯੋਧੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਹੜੇ ਕੈਦੀ ਦੱਸਦੇ ਸਨ ? ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੌਕੇ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਨੂੰ ਕੀ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ?
- (ਕ) ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਤਿੰਨਾਂ ਦੋਸ-ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਕਦੋਂ ਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ?
- (ਖ) ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਫਾਂਸੀ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਸਨ ?

2. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ :

ਸ਼ਹੀਦ, ਹਾਣੀ, ਸਾਂਝ, ਫਾਂਸੀ, ਕੁਰਬਾਨੀ, ਲਾਕੀਚਾਰਜ, ਸੂਰਬੀਰ

3. ਅੰਖੇ ਬਾਹਰਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਹਕੂਮਤ	:	ਰਾਜ, ਸ਼ਾਸਨ, ਸਲਤਨਤ
ਜ਼ਿਲ੍ਹਮ	:	ਅੱਤਿਆਚਾਰ
ਇਨਕਲਾਬ	:	ਕ੍ਰਾਂਤੀ
ਜਾਗਰੂਕ	:	ਜਾਗਣਾ, ਚੇਤਨ
ਮਨੋਰਥ	:	ਮੰਤਵ, ਇਰਾਦਾ, ਇੱਛਾ
ਮਕਸਦ	:	ਉਦੇਸ਼, ਮੰਤਵ
ਮਨਸੂਬਾ	:	ਇਰਾਦਾ, ਸਕੀਮ

4. ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਸਾਇਆ ਸਿਰ ਤੋਂ ਉੱਠਣਾ	:	ਮਾਤਾ ਜਾਂ ਪਿਤਾ ਦੀ ਜਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਣੀ
ਪਾਲਣ-ਪੇਸਣ ਕਰਨਾ	:	ਦੇਖ-ਭਾਲ ਕਰਨਾ
ਫਾਂਸੀ ਦਾ ਰੱਸਾ ਚੁੰਮਣਾ	:	ਮੁਸ਼ੀ-ਮੁਸ਼ੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣਾ
ਹਾਹਾਕਾਰ ਮੱਚ ਜਾਣਾ	:	ਹਰ ਪਾਸੇ ਚੀਕ-ਪੁਕਾਰ ਹੋਣਾ
ਸੁਪਨੇ ਸਾਕਾਰ ਹੋਣਾ	:	ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਹੋਣਾ
ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਣਾ	:	ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ

5. ਸਮਝੋ ਤੇ ਠੀਕ ਮਿਲਾਨ ਕਰੋ :

(ਚ)	ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਸੁਖਦੇਵ ਤੇ ਰਾਜਗੁਰੂ	ਲਹਿਰ
(ਅ)	ਸਕਾਟ ਤੇ ਸਾਂਡਰਸ	ਜਲੂਸ
(ਈ)	ਪਗੜੀ ਸੰਭਾਲ	ਕੌਮ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ
(ਸ)	ਸਾਈਮਨ ਕਮਿਸ਼ਨ-ਗੋ ਬੈਕ	ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਫਸਰ
(ਹ)	ਫਾਂਸੀ ਦਾ ਰੱਸਾ ਚੁੰਮਣਾ	ਨਾਹਰਾ
(ਕ)	'ਇਨਕਲਾਬ-ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ'	ਹੱਸ ਕੇ ਮੌਤ ਕਬਲਣੀ

ਵਿਆਕਰਨ :

ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੂਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਮਾਸੀ ਸ਼ਬਦ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :

ਪਾਲਣ-ਪੇਸਣ, ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ, ਲੁੱਟ-ਖਸੁੱਟ, ਜੰਗੀ-ਕੈਦੀ।

ਪਾਠ-16

ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਮੇਲਾ

ਕਿੰਨਾ ਹੈ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲਾ ਮੇਲਾ ਭਰਿਆ।
 ਜਾਏ ਨਾ ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ਧਰਿਆ।
 ਕਿਵਾਂ ਹਟਵਾਣੀਆਂ ਨੇ ਪਾਈਆਂ ਹੱਟੀਆਂ।
 ਦੋਹੀਂ ਹੱਥੀਂ ਕਰਦੇ ਸਵਾਈਆਂ ਖੱਟੀਆਂ।
 ਲੱਡੂਆਂ-ਜਲੇਬੀਆਂ ਦੇ ਭਰੇ ਥਾਲ ਨੇ।
 ਖਾਣ ਦੇ ਸ਼ੁਕੀਨ ਖੜ੍ਹੇ ਬੰਨ੍ਹ ਪਾਲ ਨੇ।
 ਟੇਲੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਵੱਖੇ-ਵੱਖ ਮੇਲੀਆਂ।
 ਸੋਭਦੇ ਨੇ ਮੇਲੇ ਸਦਾ ਨਾਲ ਬੇਲੀਆਂ।
 ਸੀਟੀਆਂ, ਸਪੀਕਰਾਂ ਨੇ ਪਾਇਆ ਸ਼ੇਰ ਹੈ।
 ਸ਼ੇਰ ਨਾਲ ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਲੌਰਾਹੈ।
 ਕੱਪੜੇ ਨੇ ਪਾਏ ਲੋਕਾਂ ਰੰਗਾ-ਰੰਗ ਦੇ।
 ਕੁੜਤੇ ਤੇ ਚਾਦਰੇ ਨੇ ਕਈ ਢੰਗ ਦੇ।

ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਿਤੇ 'ਵਾਰ' ਢਾਡੀਆਂ ।
 ਗੱਲਾਂ ਨੇ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਸਾਡੀਆਂ-ਤੁਹਾਡੀਆਂ ।
 ਕਿਧਰੇ ਪੰਘੂੜੇ ਤੇ ਚੰਡੋਲ ਕਿਧਰੇ ।
 ਸੁਣਦੇ ਕਵੀਸ਼ਰਾਂ ਦੇ ਬੋਲ ਕਿਧਰੇ ।
 ਆਬਣੇ ਅਖਾੜੇ ਵਿੱਚ ਢੋਲ ਵੱਜਦੇ ।
 ਸ਼ੇਰਾਂ ਵਾਂਗ ਮੱਲ ਨੇ ਅਖਾੜੀਂ ਗੱਜਦੇ ।
 ਐਨਾ ਮੁਲਖੱਈਆ ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਢੁਕਿਆ ।
 ਲੱਭਦਾ ਨਹੀਂ ਬੰਦਾ ਸਾਬ ਨਾਲੋਂ ਉੱਕਿਆ ।
 ਭੀੜ ਹੋਵੇ ਐਨੀ ਵਿੱਚ ਬੱਸਾਂ, ਲਾਰੀਆਂ ।
 'ਤੋਬਾ-ਤੋਬਾ' ਕਹਿਣ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਸਵਾਰੀਆਂ ।
 ਧੁੱਪ, ਪੂੜ, ਪੱਕੇ ਜਿਹੜੇ ਜਰ ਸਕਦੇ ।
 ਮੇਲਿਆਂ ਦੀ ਸੈਰ ਸੋਈ ਕਰ ਸਕਦੇ ।
 ਛੁੱਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਛੁੱਲ ਸੋਭਦੇ ਗੁਲਾਬ ਦੇ ।
 ਮੇਲਿਆਂ 'ਚੋਂ ਮੇਲੇ ਰੰਗਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ।

ਪਾਠ-ਅਡਿਆਸ

1. ਦਸੋਂ :

 - (ਓ) ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੀ ਭੀੜ ਸੀ ਤੇ ਲੋਕ ਪਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਕਿੱਥੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ ?
 - (ਅ) ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਕਾਹਦਾ-ਕਾਹਦਾ ਸ਼ੋਰ ਸੀ ?
 - (ਇ) ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ ?
 - (ਸ) ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੀ-ਕੀ ਸਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ?

2. 'ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਮੇਲੇ' ਦਾ ਬਿਆਨ ਕੁਝ ਸਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰੋ ।
3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ :

 - ਬੇਲੀ, ਸ਼ੁਕੀਨ, ਗੁਲਾਬ, ਰੰਗਲਾ, ਪੰਜਾਬ

4. ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਮੁਲਖੱਈਆ : ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ

ਅਖਾੜਾ	:	ਘੁਲਨ ਦੀ ਥਾਂ, ਪਿੜ
ਉੱਕਿਆ	:	ਬੁੰਝਿਆ, ਭੁੱਲਿਆ
ਪੰਘੂੜਾ	:	ਛੋਟਾ ਮੰਜਾ, ਝੂਲਾ, ਪਾਲਣਾ
ਚੰਡੇਲ	:	ਝੂਲਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਝੂਟੇ ਲੈਂਦੇ ਹਨ
ਲੋਰ	:	ਮਨ ਦੀ ਮੌਜ, ਮਸਤੀ
ਢਾਡੀ	:	ਵਾਰਾਂ ਗਾਉਣ ਵਾਲਾ
ਕਵੀਸ਼ਰ	:	ਕਵਿਤਾ ਕਹਿਣ ਵਾਲਾ

ਵਿਆਕਰਨ : ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਜਿਸ ਰੂਪ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਜੀਵ, ਵਸਤੂ, ਸਥਾਨ ਆਦਿ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਣ ਦਾ ਫਰਕ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਚਨ ਅਖਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਵਚਨ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ : ਇੱਕਵਚਨ ਅਤੇ ਬਹੁਵਚਨ

- **ਇੱਕਵਚਨ :** ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਜਿਸ ਰੂਪ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਜੀਵ, ਵਸਤੂ, ਸਥਾਨ ਆਦਿ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕਵਚਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:- ਮੇਲਾ, ਹੱਟੀ, ਬੇਲੀ, ਲੱਡੂ, ਜਲੇਬੀ, ਸਵਾਰੀ ਆਦਿ।
- **ਬਹੁਵਚਨ :** ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਜਿਸ ਰੂਪ ਤੋਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜੀਵਾਂ, ਵਸਤਾਂ, ਸਥਾਨਾਂ ਆਦਿ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਵਚਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:- ਮੇਲੇ, ਹੱਟੀਆਂ, ਬੇਲੀਆਂ, ਲੱਡੂਆਂ, ਜਲੇਬੀਆਂ, ਸਵਾਰੀਆਂ ਆਦਿ।

ਵਚਨ ਬਦਲੋ :

ਬਜ਼ਾਰਾਂ, ਸੀਟੀਆਂ, ਸਪੀਕਰਾਂ, ਢਾਡੀਆਂ, ਭੁੱਲਾਂ, ਛੇਲਾਂ

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

ਇਸ ਮੇਲੇ ਦੇ ਮੂਲ ਦਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਾਰਤਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣ।

ਪਾਠ-17

ਝੀਲ, ਪਸੂ-ਪੰਛੀ ਅਤੇ ਬੱਚੇ

ਝੀਲ ਵਿੱਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੰਛੀ ਉੱਤਰਦੇ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਾਂ ਨੂੰ ਫੈਲਾ-ਫੈਲਾ ਕੇ ਤਰਦੇ। ਉਹ ਝੀਲ ਵਿੱਚੋਂ ਮੱਛੀਆਂ ਫੜਦੇ, ਕੰਢੇ ਉੱਤੇ ਬੈਠ ਪਰਾਂ ਨੂੰ ਝਾੜਦੇ, ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਸਸਤਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਉੱਡ ਜਾਂਦੇ।

ਸੋਹਣੇ-ਸੋਹਣੇ ਬੱਚੇ ਝੀਲ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰਨ ਜਾਂਦੇ। ਉਹ ਨਿੱਕੀਆਂ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਚੱਪੂ ਚਲਾਉਂਦੇ। ਉਹ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਅਠਖੇਲੀਆਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਭੁਸ਼ੀ-ਭੁਸ਼ੀ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤ ਜਾਂਦੇ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਝੀਲ ਮਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਥੋੜਾ ਪਾਣੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਪੰਛੀ ਵੀ ਉੱਥੇ ਨਾ ਆਉਂਦੇ। ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸਤੀਆਂ ਚੱਲਦੀਆਂ। ਉਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਬੱਚੇ ਪੁੱਛਦੇ :

ਕਿੱਥੇ ਤਾਂ ਗਏ ਤੇਰੇ ਪੰਛੀ ਰੰਗਲੇ ?

ਕਿੱਥੇ ਤਾਂ ਠੰਢੜਾ ਨੀਰ ?

ਅੱਗੋਂ ਝੀਲ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਮਰੀ ਜਿਹੀ ਲਹਿਰ ਉੱਠਦੀ :

ਉੱਡ ਤਾਂ ਗਏ ਮੇਰੇ ਪੰਛੀ ਰੰਗਲੇ

ਸੁੱਕ ਗਿਆ ਮੇਰਾ ਨੀਰ।

ਬੱਚੇ ਫੇਰ ਪੁੱਛਦੇ :

ਕਿਉਂ ਉੱਡ ਗਏ ਤੇਰੇ ਪੰਛੀ ਰੰਗਲੇ ?

ਕਿਉਂ ਸੁੱਕ ਗਿਆ ਤੇਰਾ ਨੀਰ ?

ਝੀਲ ਆਖਦੀ :

ਨੀਰ ਨਾ ਮੇਰਾ ਸੁੱਕਦਾ

ਸਾਊ ਜੇ ਰਹਿੰਦਾ ਮਨੁੱਖ

ਫੜ ਕੁਹਾੜਾ ਤੁਰ ਪਿਆ,

ਛੱਡਿਆ ਨਾ ਕੈਈ ਰੁੱਖ

ਦਿੰਦੇ ਮੈਨੂੰ ਨੀਰ ਨਾ,

ਪਰਬਤ ਗਏ ਸਭ ਰੁਸ।

ਬੱਚੇ ਪਰਬਤ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ। ਉਹ ਅੱਗੇ ਗਏ ਤਾਂ ਚਿੜੀਆਂ, ਕਾਂ, ਘੁੱਗੀਆਂ, ਕਬੂਤਰ ਮਿਲੇ। ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਖਾਣ ਲਈ ਦਾਣੇ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਆਲੂਣੇ ਪਾਉਣ ਲਈ ਤੀਲ੍ਹੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਹ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਗਏ ਤਾਂ ਕੁੱਖ ਅਤੇ ਤੇਹ ਦੇ ਤੰਗ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਿਰਨ, ਸਾਂਬਰ, ਬਧਿਆੜ ਅਤੇ ਰਿੱਛ ਮਿਲੇ। ਉਹ ਸਭ ਬੋਲੇ, “ਅਸੀਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਚੱਲਾਂਗੇ। ਹੁਣ ਪਹਾੜ ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਅਸੀਂ ਕੁੱਖ ਹਾਂ। ਪਹਾੜੀ ਨਾਲਿਆਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸੁੱਕ ਗਿਆ ਏ। ਅਸੀਂ ਤਿਹਾਏ ਹਾਂ।” ਅੱਗੇ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਪਰਬਤ ਸੀ। ਨਾ ਰੁੱਖ ਸਨ, ਨਾ ਝਾੜੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾ ਘਾਹ।

“ਪਰਬਤ-ਪਰਬਤ ! ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਹੋਇਆ ?” ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਪਰਬਤ ਨੇ ਹਉਕਾ ਲਿਆ :

ਛੱਡੇ ਝਾੜੀ-ਬੂਟ ਨਾ

ਪੁੱਟ ਲਏ ਸਭ ਰੁੱਖ।

ਦਿੰਦੇ ਮੈਨੂੰ ਨੀਰ ਨਾ

ਬੱਦਲ ਗਏ ਸਭ ਰੁੱਸ।

ਸਭ ਨੇ ਅਸਮਾਨ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ। ਅਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਬੱਦਲ ਤਾਂ ਸਨ ਪਰ ਵਰ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਨ ਰਹੇ। ਉਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਇੱਕ-ਅਵਾਜ਼ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਬੱਦਲਾ, ਬੱਦਲਾ, ਤੂੰ ਪਹਾੜ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ?”

ਬੱਦਲ ਨੇ ਉਦਾਸ ਜਿਹੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ :

ਕੁਝ ਵੀ ਬਾਕੀ ਨਾ ਰਿਹਾ, ਰੁੱਖ ਸੁੱਟੇ ਸਭ ਚੀਰ।

ਨਾ ਘਾਹ ਨਾ ਪੱਤੀਆਂ, ਕੀਹਨੂੰ ਦੇਵਾਂ ਨੀਰ।

ਬੱਚੇ, ਘੁੱਗੀਆਂ, ਕਾਂ, ਚਿੜੀਆਂ, ਰਿੱਛ, ਬਾਂਦਰ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਫੇਰ ਪਹਾੜ ਕੌਲ ਗਏ ਅਤੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ, “ਪਹਾੜ-ਪਹਾੜ! ਤੇਰੇ ਰੁੱਖ ਕੀਹਨੇ ਵੱਡਾ ਲਏ? ਤੇਰਾ ਘਾਹ ਕਿੱਧਰ ਗਿਆ?

ਪਹਾੜ ਨੇ ਕੁਝ ਗੁੱਸੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਿਹਾ :

ਘੁੱਗੀਆਂ, ਕੁਮਗੀਆਂ, ਲਾਲੀਆਂ ਦੇਵਣ ਮੈਨੂੰ ਸੁੱਖ।

ਬਾਘ-ਬਘਲੇ, ਹਾਬੀਆਂ ਕਦੀ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਦੁੱਖ।

ਬਮੁੱਖ ਮੈਥੋਂ ਹੋ ਗਿਆ, ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਮਨੁੱਖ।

ਬੱਚੇ, ਘੁੱਗੀਆਂ, ਕਾਂ, ਚਿੜੀਆਂ, ਰਿੱਛ, ਬਾਂਦਰ ਸਾਰੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਕੌਲ ਗਏ ਅਤੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ, “ਮਨੁੱਖ-ਮਨੁੱਖ! ਤੂੰ ਰੁੱਖ ਕਿਉਂ ਵੱਡਾ ਲਏ? ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਰੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਕੇ ਬੀਜ ਦੇ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪੰਛੀ ਤੈਨੂੰ ਚੁੰਝਾਂ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਰ ਦੇਣਗੇ। ਸ਼ੇਰ ਤੈਨੂੰ ਖਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਹਾਬੀ ਤੈਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਥੱਲੇ ਮਧੋਲ ਦੇਵੇਗਾ।”

“ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਬਖਸ਼ ਦਿਓ। ਗਲਤੀ ਮੇਰੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਰੁੱਖ ਵੱਡਾ ਲਏ। ਮੇਰੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਕੇ ਨਾਲ ਦਰਾੜਾਂ ਪੈ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਕੌਲ ਅੰਨ ਨਹੀਂ, ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ। ਜੋ ਸਜ਼ਾ ਮਰਜ਼ੀ ਮੈਨੂੰ ਦੇਵੇ। ਮੈਂ ਪਾਪੀ ਹਾਂ।” ਮਨੁੱਖ ਰੋ ਪਿਆ।

ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਹੋਰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰੀਆਂ। ਸਾਰੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੌਢਿਆਂ ਉੱਤੇ ਕਹੀਆਂ ਤੇ ਬੇਲਚੇ ਸਨ। ਮਗਰੇ-ਮਗਰ ਬੱਚੇ, ਪੰਛੀ ਅਤੇ ਪਸੂ ਤੁਰ ਪਏ।

ਮਨੁੱਖ ਧਰਤੀ ਪੁੱਟਣ ਲੱਗਿਆ। ਧਰਤੀ ਸਖ਼ਤ ਅਤੇ ਸੁੱਕੀ ਸੀ। ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।”

ਪੰਛੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਚੁੰਝਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਲਿਆਵਾਂਗੇ।”

“ਬੂਟੇ ਮੈਂ ਬੀਜ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਰਾਖੀ ਕੌਣ ਕਰੇਗਾ?” ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਆਸੀਂ ਕਰਾਂਗੇ।” ਸ਼ੇਰ ਅਤੇ ਚੀਤੇ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਬੂਟੇ ਲਾ ਦਿੱਤੇ। ਪੰਛੀ ਚੁੰਝਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਲੈ ਆਉਂਦੇ। ਉਹ ਰੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਿੰਜਦੇ। ਸ਼ੇਰ, ਚੀਤੇ, ਬਿੱਧਿਆਜ਼ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦੇ। ਅਚਾਨਕ ਇੱਕ ਦਿਨ ਬੱਦਲ ਆਇਆ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ, “ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਬੂਟਿਆਂ ਅਤੇ ਰੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਬਹੁਤ ਭੁਸ਼ ਹਾਂ।”

ਰੁੱਖ ਵੱਡੇ ਹੋਣ ਲੱਗੇ। ਝਾੜੀਆਂ ਅਤੇ ਘਾਹ ਆਪੇ ਹੀ ਉੱਗ ਪਏ। ਰੰਗਲੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨੇ ਰੁੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਆਲੂਣੇ ਪਾ ਲਏ। ਪੰਛੀ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ। ਮੇਰ ਪੈਲਾਂ ਪਾਉਂਦੇ। ਸ਼ੇਰ ਅਤੇ ਰਿੱਛ ਆਪਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖਾਂਦੇ। ਉਹ ਸਭ ਨਦੀ-ਨਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਠੰਢਾ ਪਾਣੀ ਪੀਂਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਖੇਡਦੇ।

ਸ਼ਹਿਰ ਵਾਲੀ ਝੀਲ ਹੁਣ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਨੱਕੇ-ਨੱਕ ਭਰੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਉੱਥੇ ਸੁੰਦਰ-ਸੁੰਦਰ ਬੱਚੇ ਆਉਂਦੇ। ਹੱਸਦੇ-ਖੇਡਦੇ, ਖਾਂਦੇ-ਪੀਂਦੇ, ਕਿਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੈਰ ਕਰਦੇ, ਖਿੜ-ਖਿੜ ਹੱਸਦੇ। ਝੀਲ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇੱਕ ਹਰਿਆ-ਬਰਿਆ ਜੰਗਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਬੱਚੇ ਉਸ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੇ, ਰੰਗਲੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ-ਵੇਖ ਭੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ, ਪੈਲਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਮੌਜਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਗਈ-ਗਈ ਹੁੰਦੇ।

ਪਾਠ-ਆਤਿਖਾਸ

1. ਦੱਸੋ :

- ਬੱਚੇ ਝੀਲ ਉੱਤੇ ਜਾ ਕੇ ਕੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ?
- ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਝੀਲ ਤੋਂ ਜਾ ਕੇ ਕੀ ਦੇਖਿਆ ਤੇ ਉਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਝੀਲ ਤੋਂ ਕੀ ਪੁੱਛਿਆ ?
- ਝੀਲ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ?
- ਜਦੋਂ ਬੱਚੇ ਪਰਬਤ ਵੱਲ ਤੁਰੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਪੰਛੀ ਤੇ ਜਾਨਵਰ ਮਿਲੇ ?
- ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ, ਜਾਨਵਰਾਂ ਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਤੋਂ ਕਿਸ ਗੱਲ ਲਈ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗੀ ਸੀ ?
- ਪੰਛੀਆਂ ਤੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮਦਦ ਕਿਸ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ?
- ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਰੁੱਖ-ਬੂਟੇ ਬੀਜਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀ ਵਾਪਰਿਆ ?

2. ਖਾਲੀ ਬਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :

- (ੴ) ਇੱਕ ਦਿਨ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਝੀਲ ਰਹੀ ਸੀ।
- (ਅ) ਹੁਣ ਵੀ ਉੱਥੇ ਨਾ ਆਉਂਦੇ। ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਵਿੱਚ ਚੱਲਦੀਆਂ।
- (ੳ) ਬੱਚੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ।
- (ਸ) ਪਹਾੜ-ਪਹਾੜ! ਤੇਰੇ ਕੀਹਨੇ ਵੱਡ ਲਏ।
- (ਹ) ਮੈਨੂੰ ਦਿਓ। ਗਲਤੀ ਮੇਰੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਵੱਡ ਲਏ।

3. ਅੰਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਅਠਖੇਲੀਆਂ	:	ਮਸਤੀ ਭਰੀ ਚਾਲ, ਮਸਤਾਨੀ ਚਾਲ
ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ	:	ਜੋ ਕੀਤਾ ਨਾ ਜਾਣੇ, ਕੀਤੇ ਉਪਕਾਰ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਣ ਵਾਲਾ
ਪਰਬਤ	:	ਪਹਾੜ
ਨੀਰ	:	ਪਾਣੀ, ਜਲ
ਗਦ-ਗਦ ਹੋਣਾ	:	ਮੁਸ਼ ਹੋਣਾ

ਵਿਆਕਰਨ : ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਜੁੜਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅਗੇਤਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬੇਮੁਖ।

ਹੁਣ ਤੱਕ ਪੜ੍ਹੋ ਪਾਠਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਗੇਤਰ ਲੱਗੇ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣ ਕੇ ਲਿਖੋ।

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇੜੇ ਦੀ ਝੀਲ ਦੀ ਸੌਰ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ, ਜਿੱਥੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਆਮਦ ਹੋਵੇ।

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਲੋਪ ਹੋ ਰਹੇ ਪੰਛੀਆਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਤੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ 'ਚ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੇ ਪੰਛੀਆਂ ਲਈ ਪਾਣੀ ਤੇ ਚੇਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

ਸੜਕੀ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਅ

ਸੜਕਾਂ ਉੱਤੇ ਬੱਸਾਂ, ਕਾਰਾਂ, ਸਾਈਕਲਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਕੀੜੀਆਂ ਵਾਂਗ ਪੁੰਮਦੇ ਵੇਖ ਕੇ ਇੱਥ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਲੋਕੀ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸੜਕਾਂ ਉੱਤੇ ਹੀ ਆ ਗਏ ਹੋਣ। ਸੜਕਾਂ ਉੱਤੇ ਦਿਨ-ਬਦਿਨ ਆਵਾਜ਼ਾਈ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਪੈਦਲ ਚੱਲਣਾ ਵੀ ਅੱਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਲ ਤੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਢੇ-ਢੁਆਈ ਕਰਦੇ ਟਰੱਕਾਂ, ਬੱਸਾਂ, ਕਾਰਾਂ ਆਦਿ ਦਾ ਤਾਂਤਾ ਲੱਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਉੱਤੇ ਵੀ ਆਵਾਜ਼ਾਈ ਵਧਣ ਲੱਗ ਪਈ ਹੈ।

ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਛਣ ਕਾਰਨ ਪਿੰਡ ਤੇ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਪਛੜੇ ਇਲਾਕੇ ਵੀ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਏ ਹਨ। ਬੱਸਾਂ ਗੱਡੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਕਾਰਨ ਅਨੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੰਮਾਂ-ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਵਧੇਰੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਈ ਸ਼ਹਿਰ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਰੋਗੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੈਦਲ ਚੱਲਣਾ ਅਤੇ ਪਸੂਆਂ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕਰਨਾ ਘਟ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇਜ਼ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਮਸ਼ੀਨੀ ਸਾਧਨ ਵਧ ਗਏ ਹਨ। ਨਿੱਤ ਨਵੇਂ ਦਿਨ ਤੇਜ਼ ਤੇ ਤੇਜ਼ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਾਰਾਂ, ਮੋਟਰਾਂ, ਗੱਡੀਆਂ ਅਤੇ ਹਵਾਈ-ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਢਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਹੀ ਤਰੱਕੀ ਕਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੰਮ-ਕਾਰੂ ਵਧ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਵਿਹਲ ਘਟ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੇ ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ ਘਟੀ ਤਾਂ ਠੁੰਮਾ ਜ਼ਰੂਰ ਘਟ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹਰ ਕੋਈ ਕਾਹਲ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਗਾ ਕਿਤੇ ਰੁਕਣਾ ਪਏ ਤਾਂ ਮਨ ਕਿੰਨਾ ਬੇਚੈਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਰੇਲ ਦਾ ਫਾਟਕ ਬੰਦ ਹੋਇਆ ਵੇਖਿਆ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਫਾਟਕ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਕੋਈ ਏਨਾ ਕਾਹਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਫਾਟਕ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਬੁਰਾ-ਭਲਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

‘ਹੂੰ! ਗੱਡੀ ਘੰਟੇ ਨੂੰ ਆਉਣੀ ਏ, ਇਹਨੇ ਫਾਟਕ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।’ ਜਾਂ ‘ਓਏ, ਖੋਲ੍ਹੀ ਹੁਣ, ਕਿਵੇਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਤੁਰਦਾ ਏ! ’

ਜਦੋਂ ਫਾਟਕ ਖੁੱਲਿਆ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਮੱਝਾਂ ਦੇ ਸਿੰਗ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਦੀਆਂ ਬੱਸਾਂ, ਮੋਟਰਾਂ ਆਹਮੇ-ਸਾਹਮਣੇ ਫਸ ਖਲੋਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਬੇਸਬਰੀ ਦੇ ਬੜੇ ਭਿਆਨਕ ਨਤੀਜੇ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। ਨਿੱਤ ਚੜ੍ਹੇ ਸੂਰਜ ਦਿਲ-ਕੰਬਾਊਂ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸਮਾਚਾਰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਜਵਾਨ-ਜਹਾਨ ਮਰਦ, ਇਸਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਬੇਵਕਤ ਦੀ ਮੇਤ ਮਰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਬਚ ਤਾਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅੰਗਰੀਣ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਦੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ-ਮੋਟਰਾਂ ਦੀ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ ਅੱਡ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਹਨਾਂ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਲਈ ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸ੍ਰੰਮੇਵਾਰ ਹਨ। ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਹਰ ਇੱਕ ਦਾ ਤੇਜ਼ ਚੱਲਣਾ ਹੈ। ਹਰ ਕੋਈ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਪੀਡ 'ਤੇ ਗੱਡੀ ਚਲਾਈ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਆਪ ਨਹੀਂ ਚਲਾਉਂਦੇ ਤਾਂ ਫ਼ਾਈਵਰ ਨੂੰ 'ਹੋਰ ਤੇਜ਼' ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੜਕਾਂ ਉੱਤੇ ਦੋ ਬਰਾਬਰ ਭੱਜਦੀਆਂ ਬੱਸਾਂ ਦੀ ਦੌੜ ਅਕਸਰ ਵੇਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲੰਘਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਨਾਲ ਕਾਹਦਾ ਜ਼ੋਰ।

ਤੇਜ਼ ਭੱਜਦੀ ਮੋਟਰ, ਗੱਡੀ ਔਖੀ ਰੁਕਦੀ ਹੈ। ਮੁੜਨ ਵੇਲੇ ਉਲਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਲਾ ਸੋਚੋ, ਸਵਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਬੱਸ ਨੂੰ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਭਜਾਉਣਾ ਸਾਰੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਦੀ ਜਾਨ ਨਾਲ ਖੇਡਣਾ ਨਹੀਂ। ਹੌਲੀ ਚਲਾਉਣ ਨਾਲ ਮਸਾਂ ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਦੀ ਹੀ ਦੇਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਾਦਸੇ ਫ਼ਾਈਵਰਾਂ ਦੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਗੱਡੀ ਚਲਾਉਣੀ ਜਾਂ ਗੱਡੀ ਚਲਾਉਂਦਿਆਂ ਕੰਡਕਟਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਵਾਰੀ ਨਾਲ ਗੱਲੀਂ ਪੈ ਜਾਣਾ ਹਾਦਸੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਗੱਡੀ ਨੂੰ ਚੈਕ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਬੇਕਾਂ ਜਾਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਠੀਕ ਨਾ ਰੱਖਣਾ, ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਖਤਰੇ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ ਹੈ।

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਜ਼ੀ ਇੱਕ ਹੱਥ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਵੱਜਦੀ। ਫ਼ਾਈਵਰ ਲੱਖ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਗੱਡੀਆਂ ਚਲਾਉਣ, ਜੇ ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਚੱਲਦੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਵਰਤਣਗੇ ਤਾਂ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿਣਗੀਆਂ।

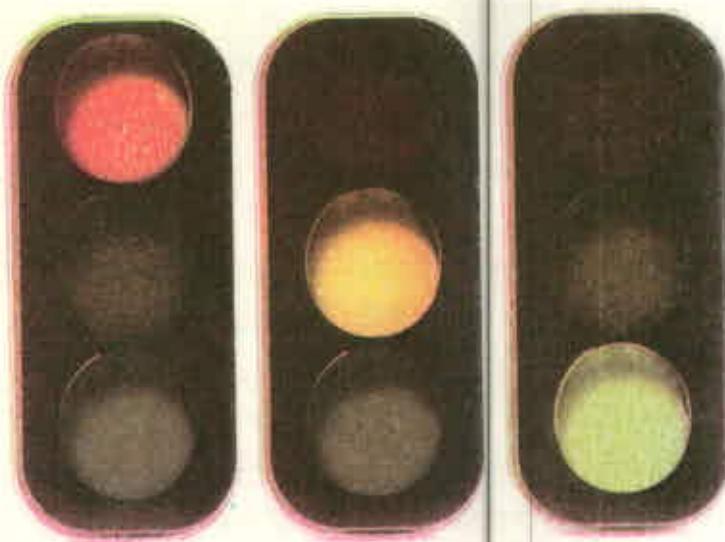
ਭੀੜ ਵਾਲੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਉੱਤੇ ਪੈਦਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਨਾ ਤੁਰਨਾ, ਸਾਈਕਲ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਦੋ-ਦੋ, ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਦੀਆਂ ਜੋੜੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਚੱਲਣਾ, ਮੁੜਨ ਵੇਲੇ ਹੱਥ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਨਾ ਦੇਣਾ ਜਾਂ ਗੱਡੀਆਂ ਮੋਟਰਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਅਤੇ ਹਾਰਨਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਮੌਤ ਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਸੜਕ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਵਿਚਕਾਰ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਮਾਰਨ ਜਾਂ ਬੈਠ ਕੇ ਅਰਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਪਰ ਕਈ ਲੋਕ ਅਜਿਹਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਵਾਲਾ ਮਿਲ ਗਿਆ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹ ਗਏ, ਭਾਵੇਂ ਉੱਤੇ ਟੱਕ ਆ ਚੜ੍ਹੇ।

ਕਈ ਸੱਜਣ ਸਾਈਕਲ ਜਾਂ ਸਕੂਟਰ ਰਾਹ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਖੜ੍ਹ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਰਾਹ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਡਰ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਭੋਲੇਪਣ ਵਿੱਚ ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਖੇਡਦੇ ਹਨ। ਪੇਂਡੂ ਲੋਕ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਆਪਣੇ ਪਸੂਆਂ ਨੂੰ ਚਾਰਦੇ ਹਨ।

ਕਈ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਭੀੜੀਆਂ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਭੈੜਾ ਮੌਸਮ ਵੀ ਦੁਰਘਟਨਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਵਰਖਾ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ ਕਈ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਸੇਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸੜਕ ਦਬ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤੇਜ਼ ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਕਾਰਨ ਘਰਾਲੂਂ ਪੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਭਿਗ ਕੇ ਰਸਤਾ ਰੋਕ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ਗੱਡੀਆਂ-ਮੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸੰਕੇਤ-ਬੋਰਡ ਲਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਭਾਗੀ ਧੁੰਦ ਵੀ ਗੱਡੀਆਂ ਦੀਆਂ ਟੱਕਰਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੇ ਉਪਾਅ ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲ ਹੀ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੀ ਗਈ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਨਜ਼ਿੱਠਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਚੱਲਣ ਦੇ ਕੁਝ ਨਿਯਮ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :

ਆਪਣੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਚੱਲੋ। ਸੜਕ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਵੇਖ ਕੇ ਫਿਰ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਵੇਖ ਕੇ ਪਾਰ ਕਰੋ। ਕਾਹਲ ਨਾ ਕਰੋ। ਘਬਰਾਹਟ ਵਿੱਚ ਭੱਜੋ ਨਾ। ਸੜਕ ਮਾਲੀ ਨਾ ਹੋਵੋ ਤਾਂ ਰੁਕ ਜਾਓ। ਜੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸਿਓਂ ਕਰੋ। ਚੌਕਾਂ ਅਤੇ ਭੀੜ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਟ੍ਰੈਫਿਕ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਮੰਨੋ। ਜੇ ਰੋਸ਼ਨੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਸਮਝੋ ਕਿ ਹਗੀ ਬੱਤੀ ਚੱਲਣ ਲਈ ਹੈ, ਪੀਲੀ ਉਡੀਕਣ ਲਈ ਅਤੇ ਲਾਲ ਰੁਕਣ ਲਈ।

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਰਗੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਸੜਕ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਚੁਗਹਿਆਂ 'ਤੇ ਲਾਉਡਸਪੀਕਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ :

'ਮੜ 'ਤੇ ਹੌਲੀ ਚਲਾਓ। ਮੁੜਨ ਵੇਲੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਦਿਓ ਆਦਿ।'

ਸੜਕਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ, ਸੜਕਾਂ ਉੱਤੇ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ਬੋਰਡ ਲਾਉਣਾ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਬੋਰਡਾਂ ਉੱਤੇ ਅੱਗੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਮੜ, ਉਚਾਈ, ਨਿਵਾਣ, ਪੁਲ,

ਚੌਕ, ਸਕੂਲ ਆਦਿ ਥਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਥਾਦੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸਪੀਡ ਘੱਟ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸੰਕੇਤਾਂ ਵਾਲੇ ਬੋਰਡ ਲਾਉਣ ਦਾ ਤਦ ਹੀ ਲਾਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੇ ਇਹਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲਿਆ ਜਾਵੇ।

ਪਿੰਡਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਰਾਹ ਵਿੱਚੋਂ ਕੰਢੇ ਤੱਕ ਚੁੱਕ ਕੇ ਪੜ੍ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ, ਜੇ ਸੜਕਾਂ ਸਾਡੀ ਰੱਖੀਆਂ ਜਾਣ ਜਾਂ ਗੰਦੀਆਂ ਹੀ ਨਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਸਮੇਂ ਆਪਣਾ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਬਚਾਅ ਦਾ ਬਿਆਲ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਟਲ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਹ ਜੀਵਨ ਦਾ ਪੰਧ ਸੁੱਖੀ-ਸਾਂਦੀ ਹੀ ਮੁੱਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ਉ) ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਆਵਾਜਾਈ ਕਿਉਂ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ ?
- (ਅ) ਸੜਕੀ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਹੋਣ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਹਨ ?
- (ਇ) ਸੜਕੀ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਨਤੀਜੇ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ?
- (ਸ) ਸੜਕੀ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਰਤਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ?

2. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :

ਆਵਾਜਾਈ, ਭਿਆਨਕ, ਲਾਪਰਵਾਹੀ, ਸਾਵਧਾਨੀ, ਸਹੂਲਤ, ਕੋਸ਼ਲ

3. ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਤਾਂਤਾ	:	ਲਾਮ-ਡੋਗੀ, ਭੀੜ
ਠੁੰਮਾ	:	ਹਲੀਮੀ, ਸਹਿਜ
ਬੁਚੈਨ	:	ਘਬਰਾਇਆ ਹੋਇਆ, ਫਿਕਰਮੰਦ, ਚਿੰਤਾਵਾਨ
ਸਮਾਚਾਰ	:	ਖਬਰ, ਖਬਰਸਾਰ, ਹਾਲ-ਚਾਲ
ਹਾਦਸਾ	:	ਦੁਰਘਟਨਾ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਘਟਨਾ
ਘਰਾਲੁਂ	:	ਪਾਣੀ ਵਗਣ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਛੂੰਘੀ ਹੋਈ ਥਾਂ
ਊਪਾਅ	:	ਇਲਾਜ

ਹਿਦਾਇਤ : ਨਸੀਹਤ, ਰਹਿਨਮਾਈ ਵਜੋਂ ਹੁਕਮ

ਸਹਿਯੋਗ : ਮਿਲਵਰਤਣ

ਖਾਗਲਨ :

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਾਂਵ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣ ਕੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਰਕੇ ਲਿਖੋ :

- ਗੱਡੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ।
- ਤੇਜ਼ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਮਸ਼ੀਨੀ ਸਾਧਨ ।
- ਬੇਵਕਤ ਦੀ ਮੌਤ ਮਰਦੇ ਹਨ ।
- ਸਵਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਬੱਸ ।
- ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੇ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ ਹੈ ।
- ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਭੋਲੇਪਣ ਵਿੱਚ ਸੜਕ 'ਤੇ ਖੇਡਦੇ ਹਨ ।
- ਸੜਕਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ।
- ਚੰਗੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਗ ਪਿਆਪਕ ਲਈ :

ਸੜਕੀ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਓ ।

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸੜਕੀ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਲਈ ਸਵੇਰ ਦੀ ਸਭਾ ਜਾਂ ਸੜਕ-ਸੁਰੱਖਿਆ ਸਪਤਾਹ ਦੌਰਾਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ।

ਤਿੰਨ ਸਵਾਲ

ਇੱਕ ਰਾਜਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਕਰਨ ਦਾ ਫਿਕਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ, “ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਤਿੰਨ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਦੀ ਗਲਤੀ ਨਾ ਕਰਾਂ।” ਉਹ ਸਵਾਲ ਇਹ ਸਨ:

1. ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਚੰਗਾ ਸਮਾਂ ਕਿਹੜਾ ਹੈ?

2. ਵਰਤਾਅ ਲਈ ਚੰਗੇ ਆਦਮੀ ਕਿਹੜੇ ਹਨ?

3. ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਕਿਹੜਾ ਹੈ?

ਰਾਜੇ ਨੇ ਡੌਡੀ ਪਿਟਵਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਵਿਅਕਤੀ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦੇਵੇਗਾ, ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਧਨ-ਪਾਤਰਬ ਨਾਲ ਮਾਲਾ-ਮਾਲ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ।

ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਆਣੇ ਪੁਰਸ਼ ਡੌਡੀ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਜੇ ਪਾਸ ਆਏ ਤੇ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲੱਗੇ।

ਪਹਿਲੇ ਸਵਾਲ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਵੇਲੇ ਦੀ ਵੰਡ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਮੌਕੇ-ਸਿਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।”

ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਆਪੇ ਠੀਕ ਸਮੇਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗਾ।”

ਕਿਸੇ ਆਖਿਆ, “ਸਿਆਣੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਕੌਸਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਦੱਸੇ ਕਿ ਹੁਣ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਠੀਕ ਮੌਕਾ ਹੈ।”

ਇਹਨਾਂ ਜਵਾਬਾਂ ‘ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਿਆਣਿਆਂ ਨੇ ਇਤਿਹਾਸ ਕੀਤੇ। ਕਿਸੇ ਆਖਿਆ, “ਹਰ ਵਕਤ ਕੌਸਲ ਕਿਵੇਂ ਬੁਲਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ?”

ਕਿਸੇ ਆਖਿਆ, “ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਚੰਗੇ-ਚੰਗੇ ਜੋਤਸ਼ੀ ਨੌਕਰ ਰੱਖਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਭਵਿਖ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸ ਦੇਣ ਤੇ ਰਾਜਾ ਹਰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਲਈ ਪਹਿਲੋਂ ਤਿਆਰ ਰਿਹਾ ਕਰੇ।” ਬਾਕੀ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣ-ਬਣ ਦੀ ਲੱਕੜੀ ਵਾਂਗ ਆਏ। ਕਿਸੇ ਆਖਿਆ, “ਵਰਤਾਅ ਲਈ ਚੰਗੇ ਆਦਮੀ ਵਜੀਰ ਹੋਣ।” ਕਿਸੇ ਆਖਿਆ, “ਨਹੀਂ, ਫੌਜ ਅਤੇ ਜਰਨੈਲਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।” ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਾਇਂਸ ਦੱਸਿਆ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੂਖਮ ਕਲਾ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਯੁੱਧ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਭਗਤੀ। ਜਵਾਬ ਅਜਿਹੇ ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦੇ ਸਨ ਕਿ ਰਾਜੇ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੀ ਤਸੱਲੀ ਨਾ ਹੋਈ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਠੀਕ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਇਨਾਮ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾ ਦਿੱਤਾ।

ਇਨ੍ਹੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਿਆਣਾ ਤਪੀਸ਼ਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਚੱਲੋ, ਉਸ ਤੋਂ ਉੱਤਰ ਪੁੱਛੀਏ।”

ਤਪੀਸ਼ਰ ਆਪਣੀ ਕੁਟੀਆ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਆਮ ਆਦਮੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਭੇਸ ਬਦਲਿਆ, ਮਸੂਲੀ ਲੋਕਾਂ ਵਾਲੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਏ, ਆਪਣੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਜੰਗਲ ਦੇ ਬਾਹਰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪ ਕੁਟੀਆ ਵੱਲ ਇਕੱਲਾ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਰਾਜਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਤਪੀਸ਼ਰ ਆਪਣੀ ਕੁਟੀਆ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਕਿਆਰੀ ਪੁੱਟ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦੇ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰੁੱਝਾ ਰਿਹਾ। ਤਪੀਸ਼ਰ ਦਾ ਸਰੀਰ ਬਿਰਧ ਤੇ ਨਿਰਾ ਕਰੰਗ ਹੋਇਆ-ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਹੀ ਮਾਰਦਿਆਂ ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਪੁੱਟਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਹ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਆਖਿਆ, “ਤਪੀਸ਼ਰ ਜੀ! ਮੈਂ ਤਿੰਨ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣ ਆਇਆ ਹਾਂ:

1. ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਚੰਗਾ ਸਮਾਂ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ?

2. ਵਰਤਾਅ ਲਈ ਚੰਗੇ ਆਦਮੀ ਕਿਹੜੇ ਹਨ ?

3. ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ?”

ਤਪੀਸ਼ਰ ਨੇ ਸਵਾਲ ਸੁਣ ਕੇ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ‘ਤੇ ਥੁੱਕ ਲਾ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਫੇਰ ਕਹੀ ਫੜ ਲਈ ਅਤੇ ਥਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਟਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਤਪੀਸ਼ਰ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਥੱਕ ਗਏ ਹੋਵੋਗੋ। ਕਹੀ ਮੈਨੂੰ ਦਿਓ, ਮੈਂ ਕਿਆਰੀ ਪੁੱਟ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।

ਤਪੀਸ਼ਰ ਨੇ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਆਖ ਕੇ ਕਹੀ ਫੜਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਜਮੀਨ ‘ਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਕੁਝ ਚਿਰ ਕੰਮ ਕਰ ਕੇ ਫੇਰ ਉਹੀ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ ਪਰ ਤਪੀਸ਼ਰ ਉਵੇਂ ਦਾ ਉਵੇਂ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ ਤੇ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਕਹੀ ਫੜ ਕੇ ਆਖਿਆ, “ਤੁਸੀਂ ਥੱਕ ਗਏ ਹੋ, ਲਿਆਓ ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੰਮ ਕਰਾਂ”

ਰਾਜੇ ਨੇ ਕਹੀ ਹੱਥੋਂ ਨਾ ਛੱਡੀ ਅਤੇ ਕਿਆਰੀ ਪੁੱਟਦਾ ਰਿਹਾ। ਦੋ ਘੰਟੇ ਲੰਘ ਗਏ, ਸੂਰਜ ਛਿਪਣ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਕਹੀ ਰੱਖ ਕੇ ਫੇਰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਤਪੀਸ਼ਰ ਜੀ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਆਪਣੇ ਪਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲੈਣ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਤਾਂ ਦੱਸੋ, ਮੈਂ ਘਰ ਮੁੜ ਜਾਵਾਂ।”

ਤਪੀਸ਼ਰ ਬੋਲਿਆ, “ਅਹੁ ਵੇਖੋ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਦੌੜਿਆ ਆਉਂਦੇ, ਵੇਖੀਏ ਇਸ ਵਿਚਾਰੇ ‘ਤੇ ਕੀ ਬਿਧਤਾ ਪਈ ਹੈ ?”

ਰਾਜੇ ਨੇ ਮੁੜ ਕੇ ਵੇਖਿਆ, ਜੰਗਲ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਗੱਭਰੂ ਦੇੜਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਵੱਖੀ ‘ਤੇ ਸਨ ਤੇ ਉਥੋਂ ਲਹੂ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਤਪੀਸ਼ਰ ਅਤੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆ ਕੇ ਨਿਛਾਲ ਹੋ ਕੇ ਢਹਿ ਪਿਆ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਵੱਖੀ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਜ਼ਖਮ ਹੈ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਫੇਰਨ ਉਸ ਨੂੰ ਧੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਰੁਮਾਲ ਤੇ ਤਪੀਸ਼ਰ ਦੇ ਤੱਲੀਏ ਨਾਲ ਬੰਨਿਆ ਪਰ ਲਹੂ ਵਗਣੇ ਬੰਦ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਰਾਜਾ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਲਹੂ-ਲਿਵੜਿਆ ਰੁਮਾਲ ਲਾਹੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਧੋ ਕੇ ਜ਼ਖਮ ਉੱਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇਵੇ ਅਖੀਰ ਤਪੀਸ਼ਰ ਨੇ ਕੋਈ ਮਲਮ ਲਾਈ ਅਤੇ ਲਹੂ ਵਗਣਾ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ

ਆਦਮੀ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਥੋਲ੍ਹੀਆਂ ਅਤੇ ਪੀਣ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਮੰਗਿਆ। ਰਾਜਾ ਦੌੜ ਕੇ ਘੜੇ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਣੀ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ।

ਇਨੇ ਨੂੰ ਸੁਰਜ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਹਿ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਾਲ ਠੰਡ ਵੀ ਪੈਣ ਲੱਗੀ। ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਤਪੀਸ਼ਰ ਨੇ ਉਸ ਜ਼ਖਮੀ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਕੁਟੀਆ ਵਿੱਚ ਲਿਟਾਇਆ। ਅੰਦਰ ਲੇਟ ਕੇ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੀ ਛੇਤੀ ਹੀ ਅੱਖ ਲੱਗ ਗਈ। ਰਾਜਾ ਵੀ ਦਿਨ ਭਰ ਦਾ ਥੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਹਨੂੰ ਵੀ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਬੈਠਿਆਂ ਨੀਂਦਰ ਨੇ ਘੋਰ ਲਿਆ ਤੇ ਉਹ ਉੱਥੇ ਹੀ ਸੌਂ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁੱਤਿਆਂ ਰਾਤ ਲੰਘ ਗਈ। ਸਵੇਰੇ ਜਦ ਉਹ ਜਾਰਿਆ ਤਾਂ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ, ਮੈਂ ਏਥੇ ਕਿਵੇਂ ਆ ਗਿਆ? ਜਦ ਉਸ ਗੱਭਰੂ ਨੇ ਅੱਖ ਥੋਲ੍ਹੀ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਤੱਕਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਆਖਿਆ, “ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ ਕਰ ਦਿਓ, ਹਜ਼ੂਰ!” ਰਾਜਾ ਉਸਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜਾ ਹੋਰਾਨ ਹੋਇਆ ਤੇ ਬੋਲਿਆ, “ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਫਿਰ ਮਾਫ਼ੀ ਕਿਸ ਗੱਲ ਦੀ?”

ਗੱਭਰੂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ, “ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ, ਹਜ਼ੂਰ! ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਿਨੇ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਸਹੁੰ ਖਾਪੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਾਂਗਾ। ਤੁਸਾਂ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ 'ਤੇ ਲਟਕਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜਾਇਦਾਦ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਜ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲੇ ਆਏ ਹੋ। ਮੇਰਾ ਇਰਾਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਮਾਰ ਦੇਣ ਦਾ ਸੀ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਹਨੇਰਾ ਪੈਣ ਤੱਕ ਵੀ ਮੁੜੇ ਹੀ ਨਾ। ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਮੈਂ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੱਭਣ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਪਰ ਅਚਾਨਕ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਪਾਹੀ ਮੈਨੂੰ ਟੱਕਰ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਤੇ ਜ਼ਖਮੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਥੋਂ ਜਾਨ ਬਚਾਉਂਦਾ ਭੱਜ ਕੇ ਮੈਂ ਇਥੇ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਤੇ ਏਥੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਮਲੁਮ-ਪੱਟੀ ਕਰ ਕੇ ਜਾਨ ਬਚਾਈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਆਇਆ ਸੀ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਜੇ ਮੈਂ ਜਿਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਚਰਨ-ਸੇਵਕ ਬਣ ਕੇ ਰਹਾਂਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਖਿਮਾ ਕਰੋ।”

ਰਾਜਾ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੇ ਵੈਗੀ ਤੇ ਭਾਈ ਦੇ ਕਾਤਲ ਦੀ ਸੱਜੀ-ਸੁੱਚੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਪੁਸ਼ਨ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਫ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸਗੋਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਆਪਣੇ ਨੌਕਰ ਭੇਜ ਕੇ ਸ਼ਾਹੀ ਹਕੀਮ ਬੁਲਾਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਫੇਰ ਉਹ ਤੇਰੇ ਜ਼ਖਮਾਂ ਦਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਲਾਜ ਕਰੇਗਾ। ਤੇਰੇ ਭਰਾ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗੀ।”

ਜ਼ਖਮੀ ਗੱਭਰੂ ਤੋਂ ਵਿਹਲਿਆਂ ਹੋ ਕੇ ਰਾਜਾ ਬਾਹਰ ਆਇਆ। ਤਪੀਸ਼ਰ ਕੱਲ ਵਾਲੀ ਕਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਬੀ ਬੀਜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਨੌਜੇ ਹੋ ਕੇ ਪੁਨਾਮ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਖਿਆ, “ਮਹਾਰਾਜ, ਮੇਰੀ ਅਖੀਰੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦਿਓ।”

ਤਪੀਸ਼ਰ ਨਿੱਠ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ, “ਰਾਜਨ! ਤੇਰੇ ਤਿੰਨਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਤੈਨੂੰ ਜਵਾਬ ਮਿਲ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।”

ਰਾਜਾ ਬੋਲਿਆ, “ਮੈਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਅਜੇ ਤੱਕ ਮੂੰਹਾਂ ਬੋਲੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ?”

ਤਪੀਸ਼ਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਰਾਜਨ ! ਵੇਖ ਜੇ ਤੂ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਦਇਆ ਕਰ ਕੇ ਕਿਆਗੀ ਨਾ ਪੁੱਟਦਾ ਅਤੇ ਛੇਤੀ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਆਦਮੀ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਕੇ ਤੈਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੰਦਾ। ਸੋ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਸਮਾਂ ਉਹ ਸੀ ਜਦ ਤੂ ਕਿਆਗੀ ਪੁੱਟਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਵਰਤਾਅ ਲਈ ਤੇਰੇ ਲਈ ਚੰਗਾ ਪੁਰਸ਼ ਸਾਂ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਨੇਕੀ ਕਰਨਾ ਉੱਤੇ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰਨਾ ਤੇਰਾ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਸੀ ਫਿਰ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਜਦ ਇਹ ਗੱਭਰੂ ਦੰਡਦਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਸਮਾਂ ਉਹ ਸੀ ਜਦੋਂ ਤੂ ਉਸ ਦੀ ਪੱਟੀ ਕੀਤੀ। ਜੇ ਤੂ ਇਉਂ ਨਾ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਆਦਮੀ ਮਰ ਜਾਂਦਾ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਵਰਤਾਅ ਲਈ ਉਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਆਦਮੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਭਲਾ ਤੂ ਉਸ ਨਾਲ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਸੀ।” ਕੁਝ ਕੁ ਰੁਕ ਕੇ ਤਪੀਸ਼ਰ ਫਿਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ:

“ਯਾਦ ਰੱਖੋ, ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੇ ਚੰਗਾ ਸਮਾਂ ਵਰਤਮਾਨ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਜੋ ਨੇਕੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਕਰ ਲਓ। ਇਹ ਵੇਲਾ ਸਾਡੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਹੈ; ਇਹੋ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵੇਲਾ ਹੈ। ਵਰਤਾਅ ਲਈ ਉਹੋ ਹੀ ਚੰਗਾ ਆਦਮੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਘੜੀ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਹੋਵੇ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਅਸਾਡਾ ਵਾਹ ਹੀ ਨਾ ਪਏ ਤੇ ਬੰਦਾ ਇਸ ਜਹਾਨ ਤੋਂ ਕੂਚ ਕਰ ਜਾਵੇ।”

“ਤੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ, ਉੱਚਾ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਭਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਦਾ ਮੰਤਵ ਇਹ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹੈ।”

ਤਪੀਸ਼ਰ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਜਵਾਬਾਂ ਨਾਲ ਰਾਜੇ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਗਈ। ਉਹ ਤਪੀਸ਼ਰ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਮੁਸ਼ੀ-ਮੁਸ਼ੀ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਗਿਆ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ਚ) ਰਾਜੇ ਨੇ ਤਿੰਨ ਸਵਾਲ ਕਿਉਂ ਪੁੱਛੇ ਸਨ ?
- (ਅ) ਤਿੰਨ ਸਵਾਲ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਸਨ ?
- (ਈ) ਜਦੋਂ ਰਾਜੇ ਦੀ ਤਿੰਨ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਤਸੱਲੀ ਨਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ?
- (ਸ) ਰਾਜੇ ਨੇ ਤਪੀਸ਼ਰ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ?
- (ਹ) ਤਪੀਸ਼ਰ ਨੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪੁੱਛਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਕਿਵੇਂ ਦਿੱਤਾ ?

2. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ :

ਛੌਡੀ ਪਿਟਾਊਣੀ, ਮਾਲਾ-ਮਾਲ ਕਰਨਾ, ਬਣ-ਬਣ ਦੀ ਲੱਕੜੀ, ਤਪੀਸ਼ਰ, ਚਰਨ-ਸੇਵਕ

3. ਅੰਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਇਤਰਾਜ਼	:	ਸੰਕਾ, ਵਿਰੋਧ
ਮਸ਼ਵਰਾ	:	ਰਾਏ, ਸਲਾਹ
ਤਪੀਸ਼ਰ	:	ਤਪ ਕਰਨ ਵਾਲਾ
ਕੁਟੀਆ	:	ਸਾਂਘੂਆਂ ਦੀ ਝੁੱਗੀ ਜਾਂ ਝੌਪੜੀ
ਬਿਰਧ	:	ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਦਾ ਆਦਮੀ, ਬਜ਼ੁਰਗ
ਨਿਢਾਲ	:	ਨਿਸ਼ਤਾ
ਵਰਤਾਅ	:	ਵਿਹਾਰ, ਵਤੀਰਾ

- 4. ਵਿਆਕਰਨ :** ਜਿਹੜਾ ਸ਼ਬਦ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ, ਪੜਨਾਂਵ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਵਾਕ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਦਾ, ਨੇ, ਲਈ, ਤੋਂ, ਨੂੰ, ਵਿੱਚ ਆਦਿ।

ਹੋ! ਅਜੇ ਸੰਭਾਲ ਇਸ 'ਸਮੇਂ' ਨੂੰ ਕਰ ਸਫਲ ਉਡੰਦਾ ਜਾਂਵਦਾ
ਇਹ ਠਹਿਰਨ ਜਾਚ ਨਾ ਜਾਣਦਾ, ਲੰਘ ਗਿਆ ਨਾ ਮੁੜ ਕੇ ਆਂਵਦਾ।

ਧਰਤੀ ਦਾ ਗੀਤ

ਧਰਤੀ ਤੇਰੀ ਜੈ-ਜੈਕਾਰ
ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਜਾਈਏ ਬਾਲਿਹਾਰ।

ਸੂਰਜ ਕਿਰਨਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਤੇਰੇ
ਮੁੱਖੜੇ ਨੂੰ ਰੁਸ਼ਨਾਵੇ।
ਬੱਦਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਛਮ-ਛਮ ਵਰਖਾ
ਤੈਨੂੰ ਆਣ ਨੁਹਾਵੇ।
ਰੰਗ-ਬਰੰਗੇ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਫੁੱਲ
ਤੈਨੂੰ ਦੇਣ ਸਿੰਗਾਰ।

ਊੱਚੇ ਪਰਬਤ ਬਰਫਾਂ ਕੱਜੇ
ਤੇਰੀ ਸ਼ਾਨ ਵਧਾਊਂਦੇ।
ਕੁੱਖ-ਬੂਟੇ ਸਭ ਤੇਰਾ ਚਿਹਰਾ
ਰਹਿਦੇ ਨਿੱਤ ਸਜਾਊਂਦੇ।
ਰਾਤੀਂ ਚੰਨ ਦੀਆਂ ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਤੇਰਾ
ਦੇਵਣ ਰੂਪ ਸਿੰਗਾਰ।

ਦਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਕਲ-ਕਲ ਕਰਦਾ
ਪਾਣੀ ਗੀਤ ਸੁਣਾਵੇ।
ਵਾਦੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੌਣ ਗੁਮਕਦੀ
ਦਿਲ ਸਾਡਾ ਬਹਿਲਾਵੇ।
ਪੂਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦੇ ਵਿੱਚ ਤੇਰੀ
ਮਹਿਮਾ ਅਪਰ-ਅਪਾਰ।

ਤੇਰੇ ਸੀਨੇ ਵਿੱਚ ਨੇ ਪਈਆਂ
 ਸੋਨਾ, ਚਾਂਦੀ ਧਾਤਾਂ।
 ਤੇਰੀ ਕੁੱਖ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਨੂੰ
 ਮਿਲਦੀਆਂ ਕਈ ਸੁਗਾਤਾਂ।
 ਖਲਕਤ ਖਾਤਰ ਧਰਤੀ ਮਾਂ ਤੂੰ
 ਸੁੱਖਾਂ ਦਾ ਭੇਡਾਰ।

ਅੱਡ-ਅੱਡ ਥਾਂਵਾਂ ਉੱਤੇ ਵੱਖਰਾ
 ਪੈਣ ਤੇ ਪਾਣੀ ਤੇਰਾ।
 ਵੰਨ-ਸਵੰਨੇ ਲੱਖਾਂ ਜੀਵਾਂ
 ਲਾਇਆ ਏਥੇ ਡੇਰਾ।
 ਸਾਰੇ ਜੀਵ-ਪ੍ਰਾਣੀ ਰੱਜ-ਰੱਜ
 ਤੈਨੂੰ ਕਰਨ ਪਿਆਰ।

ਧਰਤੀ ਤੇਰੀ ਜੈ-ਜੈਕਾਰ
 ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਜਾਈਏ ਬਲਿਹਾਰ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦਸੋਂ :

- (ਓ) ਸੂਰਜ ਧਰਤੀ ਦਾ ਮੁਖੜਾ ਕਿਵੇਂ ਰੁਸ਼ਨਾਉਂਦਾ ਹੈ ?
- (ਅ) ਚੰਨ ਦੀ ਚਾਨਣੀ ਪੈਣ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ?
- (ਇ) ਧਰਤੀ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀਆਂ-ਕਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਾਧਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ?
- (ਸ) ਧਰਤੀ ਦੀ ਕੁੱਖ ਵਿੱਚੋਂ ਕੀ-ਕੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ?

2. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਪੁਰੀਆਂ ਕਰੋ :

- (ਓ) ਸੂਰਜ ਕਿਰਨਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਤੇਰੇ

..... |

- (ਅ) ਉੱਚੇ ਪਰਬਤ ਬਰਫਾਂ ਕੱਜੇ
.....।
- (ਈ) ਦਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਕਲ-ਕਲ ਕਰਦਾ
.....।

3. ਅੰਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਬਲਿਹਾਰ	:	ਕੁਰਬਾਨ, ਸਦਕੇ
ਪਰਬਤ	:	ਪਹਾੜ
ਰਿਸ਼ਮਾਂ	:	ਕਿਰਨਾਂ
ਬ੍ਰਹਮੰਡ	:	ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ, ਆਲਮ
ਮਹਿਮਾ	:	ਸੋਭਾ, ਉਸਤਤ, ਵਡਿਆਈ
ਮਲਕਤ	:	ਦੁਨੀਆਂ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਲੋਕ
ਭੰਡਾਰ	:	ਮਜ਼ਾਨਾ, ਸੰਗਹਿ
ਕਲ-ਕਲ	:	ਸੋਰ, ਰੌਲਾ
ਅਪਰ-ਅਪਾਰ	:	ਅਪਾਰ, ਜਿਸਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਹੀਂ

ਵਿਆਕਰਨ :

ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਰਕੇ ਲਿਖੋ :

ਜੈ-ਜੈਕਾਰ, ਰੁਸ਼ਨਾਵੇ, ਛਮ-ਛਮ, ਦੇਣ ਸਿੰਗਾਰ, ਵਧਾਉਂਦੇ, ਸਜਾਉਂਦੇ, ਕਲ-ਕਲ, ਰੁਮਕਦੀ, ਬਹਿਲਾਵੇ, ਮਹਿਮਾ, ਮਿਲਦੀਆਂ, ਸੁੱਖਾਂ, ਅੱਡ-ਅੱਡ, ਵੰਨ-ਸਵੰਨੇ, ਰੱਜ-ਰੱਜ, ਲਾਇਆ
ਦੁਹਰਾਅ-ਸੂਚਕ ਸ਼ਬਦ :

ਛਮ-ਛਮ, ਅੱਡ-ਅੱਡ, ਰੱਜ-ਰੱਜ

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਮ ਬੋਲ-ਚਾਲ ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੁੰਦੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਦੁਹਰਾਅ-
ਸੂਚਕ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖਣ ਲਈ ਆਖਿਆ ਜਾਵੇ।

ਪਿੰਡ ਇਉਂ ਬੋਲਦੈ

ਦੀਪ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਛੁੱਟੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਮਾਡਲ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਦੇਸਤ ਕਿਧਰੇ ਨਾ ਕਿਧਰੇ ਸੈਰ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰ-ਜੈਪੁਰ, ਜੋਪੁਰ, ਪਾਲਮਪੁਰ ਜਾਂ ਬੰਗਲੌਰ (ਬੈਂਗਲੂਰ) ਜਾਵੇ। ਸਕੂਲਾਂ ਘਰ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਾਪਾ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਪਾਪਾ, ਅਸੀਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਣ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵਾਂਗੇ? ਛੁੱਟੀਆਂ ਤਾਂ ਅੱਜ ਤੋਂ ਹੀ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ।”

ਪਾਪਾ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਬੇਟਾ! ਮੈਂ ਸੇਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਐਤਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰਾਈ ਜਾਵੇ। ਪਿੰਡ, ਜਿੱਥੇ ਤੇਰੇ ਦਾਦਾ, ਦਾਦੀ ਤੇ ਤਾਇਆ, ਤਾਈ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।”

“ਲੈ ਬੱਸ! ਪਿੰਡ ਹੀ, ਮੇਰਾ ਦੇਸਤ ਰਮਨ ਤਾਂ ਜੈਪੁਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਏਕਮ ਤਾਂ ਲੰਡਨ ਕੇਵਲ ਸੈਰ ਕਰਨ ਹੀ ਜਾ ਰਿਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਪਿੰਡ”... ਉਸ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਹੁੰਦੇ ਕਿਹਾ।

“ਬੇਟਾ! ਤੂੰ ਪਿੰਡ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖੀਂ ਤਾਂ ਸਹੀ, ਤੈਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗੇਗਾ।”

“ਨਹੀਂ! ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਪਿੰਡ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ। ਮਾਸੀ ਜੀ ਦੀ ਬੇਟੀ ਕੰਚੂ ਦੱਸਦੀ ਸੀ ਕਿ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਗੋਹੇ ਦੀ ਬਦਬੋ ਆਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਏ।”

“ਹੁਣ ਉਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਏ, ਬੇਟੇ! ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕਾਫੀ ਸਾਲਾਂ ਮਗਰੋਂ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਗੋਹੇ ਦੀ ਬਦਬੋ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਗੋਹੇ ਦੀ ਗੈਸ ਬਣਨ ਲੱਗ ਪਈ ਏ। ਸਾਰਾ ਗੋਹਾ ਇੱਕ ਥਾਂ ਗੋਬਰ ਗੈਸ ਪਲਾਂਟ ਕੋਲ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਏ।”

ਦੀਪ ਦੀ ਭੈਣ ਰਾਣੇ ਪਾਪਾ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬੋਲੀ, “ਹਾਂ, ਪਾਪਾ ਜੀ! ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਪਿੰਡਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਲਈ ਏ। ਸਾਡੇ ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਚੀਕ-ਚਿਹਾੜਾ, ਮਿੱਟੀ-ਘੱਟਾ ਉੱਡਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਏ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਹੁਣ ਪੱਕੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਬਣ ਗਈਆਂ ਨੇ ਤੇ ਉੱਥੇ ਹੁਣ ਧੂੜ-ਮਿੱਟੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।”

ਭੈਣ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਦੀਪ ਪਿੰਡ ਜਾਣ ਲਈ ਮੰਨ ਗਿਆ।

ਦੀਪ ਦੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਪਿੰਡ ਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਰਾਹੀਂ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਘੁਸਮੁਸੇ ਤੱਕ ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਦੀਪ ਦੇ ਦਾਦਾ-ਦਾਦੀ ਤੇ ਤਾਇਆ-ਤਾਈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਰੇਨ੍ਹੇ ਤੇ ਰਾਜ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ। ਦੇਖਦਿਆਂ-

ਦੇਖਦਿਆਂ ਪਿੰਡ ਦਾ ਵਿਹੜਾ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ। ਸਾਰੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹਾਲ-ਚਾਲ ਪੁੱਛ ਰਹੇ ਸਨ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਪਿਆਰ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੀਪ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਭੈਣ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਅੰਕ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।” ਭੈਣ ਨੇ ਸਾਝਾਇਆ, “ਦੀਪ! ਇਹੀ ਤਾਂ ਫਰਕ ਹੈ ਪਿੰਡਾਂ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦਾ, ਇੱਥੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਆਂਢ੍ਹਾ-ਗੁਆਂਢਾ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਏ।”

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੇਣੂ ਤੇ ਰਾਜ ਭੱਜੇ-ਭੱਜੇ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਆਏ ਤੇ ਕੇਨ ਵਿੱਚ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਆਪਾਂ ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਨਹਿਰ 'ਤੇ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਉੱਥੇ ਮੂੰਬ ਮੌਜ-ਮਸਤੀ ਕਰਾਂਗੇ। ਉੱਥੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਬੋਹੜ ਉੱਤੇ ਅਸੀਂ ਪੀਘ ਵੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਝੂਟੇ ਲਵਾਂਗੇ। ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਉਹ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੌਂ ਗਏ। ਸਵੇਰੇ ਚਿੜੀਆਂ ਦੀ ਚੀਂ-ਚੀਂ ਨੇ, ਕੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸਰਸਰਾਹਟ ਨੇ, ਗਾਲੂੜਾਂ ਦੀਆਂ ਟਪੂਸੀਆਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਹੀ ਜਗਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਨਹਿਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਸੈਰ ਕਰਨ ਤੁਰ ਪਏ।

ਬੱਕ-ਟੁੱਟ ਕੇ ਨੱਚਦੇ-ਟੱਪਦੇ ਉਹ ਵਾਪਸ ਮੁੜੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿੱਸੀਆਂ ਵੇਸਣ-ਪਿਆਜ਼ ਵਾਲੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ, ਨਾਲ ਤਾਜ਼ੀ ਲੱਸੀ ਤੇ ਮੱਖਣ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਨੇ ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਦੁੱਧ ਰਿੜਕ ਕੇ ਕੱਚਿਆ ਸੀ, ਖਾਣ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਦੀਪ ਨੂੰ ਮਿੱਸੀ ਰੋਟੀ ਬਹੁਤ ਸੁਆਦ ਲੱਗੀ। ਉਸ ਆਪਣੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਬਜ਼ਾਰੀ ਮੱਖਣ ਖਾ-ਖਾ ਕੇ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਅੱਕ ਗਿਆ ਸੀ।”

ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਤਾਇਆ ਜੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਛਾਰਮ 'ਤੇ ਲੈ ਗਏ। ਫਲਾਂ ਦੇ ਬੂਟੇ ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਝੂਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਮਰੂਦ ਦੇ ਬੂਟਿਆਂ ਉੱਤੇ ਤਾਂ ਢੇਰ ਸਾਰੇ ਅਮਰੂਦ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਇਨ੍ਹੇ ਨੀਵੇਂ ਸਨ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਹੱਥ ਨਾਲ ਤੋੜ ਲਵੇ। ਦੀਪ ਦੇ ਤਾਇਆ ਜੀ ਦੇ ਲੜਕੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਅਮਰੂਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਥੇ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਬੂਟੇ ਲਾਏ ਗਏ ਹਨ, ਖੇਤੀ-ਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੀਆਂ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਲਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁਣ ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਦਾ ਵੀ ਰੁਝਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਤਾਇਆ ਜੀ ਪਾਪਾ ਨੂੰ ਦੱਸ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ “ਐਤਕੀਂ ਕਣਕ ਦਾ ਝਾੜ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸੀ। ਖੇਤੀ-ਬਾੜੀ ਮਾਹਰ ਇੱਥੇ ਆਏ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਬਿਜਾਈ ਵਰਗੀ ਕੀਤੀ ਸੀ।”

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਤਾਈ ਜੀ ਨੇ ਖੇਤਾਂ 'ਚੋਂ ਤਾਜ਼ਾ-ਤਾਜ਼ਾ ਸਾਗ ਤੋੜ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ ਤੇ ਬਣਾਇਆ। ਰਾਤੀਂ ਸਾਗ ਨਾਲ ਮੱਕੀ ਦੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਪਕਾਈਆਂ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਬੜੇ ਸੁਆਦ ਨਾਲ ਸਾਗ ਤੇ ਮੱਕੀ ਦੀ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਲੱਗੀ ਪਣ-ਚੱਕੀ ਦੇਖੀ, ਤੇਲ ਕੱਢਣ ਵਾਲੀ ਚੱਕੀ ਦੇਖੀ, ਜੋ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉੱਥੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਇੱਕ ਪੋਲਟਰੀ-ਛਾਰਮ ਸੀ। ਤਾਇਆ ਜੀ ਸਭ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਲੈ ਗਏ। ਕੁਕੜੀਆਂ ਕਿੱਥੇ ਅੰਡੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮੁਰਾਕ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ, ਪਾਣੀ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ, ਸਾਫ਼-ਸਫ਼ਾਈ ਆਦਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਖਿਆ। ਸਭ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਮੂੰਬ ਮੌਜ-ਮਸਤੀ ਕੀਤੀ।

ਇਉਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਨਵਾਂ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹਫਤਾ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਦੀਪ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, “ਪਾਪਾ... ਅਜੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਕੁਝ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਏ ਤੇ ਨਾਲੇ ਹੁਣ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਣ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।”

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਦਾਦੀ ਜੀ ਨੇ ਗੰਨੇ, ਸਾਗ, ਮੱਕੀ ਦਾ ਆਟਾ, ਦਾਲਾਂ ਤੇ ਕਣਕ ਆਦਿ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰਖਵਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਹੁਣ ਦੀਪ ਆਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਵਾਰ ਛੁੱਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਿੰਡ ਆਇਆ ਕਰੇਗਾ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ਚ) ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਦੀਪ ਦੇ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ?
- (ਅ) ਦੀਪ ਦੇ ਦੋਸਤ ਕਿੱਥੇ-ਕਿੱਥੇ ਘੁਮਣ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ?
- (ਈ) ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਗੋਰੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ?
- (ਸ) ਪਿੰਡਾਂ ਨੇ ਕਿਹੋ-ਜਿਹੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ?
- (ਹ) ਦੀਪ ਦੇ ਤਾਇਆ ਜੀ ਕਿਸ ਦੀਆਂ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਖੇਤੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ?
- (ਕ) ਦੀਪ ਨੇ ਦਰਿਆ ਉੱਤੇ ਕੀ-ਕੀ ਦੇਖਿਆ ?
- (ਖ) ਦਾਦੀ ਜੀ ਨੇ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕੁਝ ਰਖਵਾਇਆ ?

2. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ :

ਤਰੱਕੀ, ਘੁਸਘੁਸਾ, ਇੰਤਜ਼ਾਮ, ਟਪੂਸੀਆਂ, ਸਰਸਗਾਹਟ, ਜੈਵਿਕ

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸ ਨੇ, ਕਿਸ ਨੂੰ ਬਹੇ :

- (ਚ) “ਬੇਟਾ ! ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਐਤਕੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੀ... ਕਾਢੀ ਜਾਵੇ।”
- (ਅ) “ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਪਿੰਡਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਲਈ ਏ।”
- (ਈ) “ਆਪਾਂ ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਨਹਿਰ 'ਤੇ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਉੱਥੇ ਮੁੜ ਮੌਜ-ਮਸਤੀ ਕਰਾਂਗੇ।”
- (ਸ) “ਅਜੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਕੁਝ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਏ ਤੇ ਨਾਲੇ ਹੁਣ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਣ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।”

ਵਿਆਕਰਨ :

ਨਾਂਵ ਦੇ ਜਿਸ ਰੂਪ ਤੋਂ ਜਨਾਨੇ ਅਤੇ ਮਰਦਾਨੇ ਦਾ ਭੇਦ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਲਿੰਗ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਲਿੰਗ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ :

(1) ਪੁਲਿੰਗ (2) ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ

ਪਾਪਾ, ਦਾਦਾ, ਦੋਸਤ, ਕੀੜਾ, ਤਾਇਆ ਆਦਿ ਪੁਲਿੰਗ ਸ਼ਬਦ ਹਨ।

ਭੈਣ, ਮਾਸੀ, ਦਾਦੀ, ਮਾਤਾ ਜੀ, ਬੇਟੀ, ਤਾਈ, ਕੁਕੜੀਆਂ, ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਸ਼ਬਦ ਹਨ।

4. ਪੁਲਿੰਗ ਤੇ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਜੋੜੋ :

ਪਾਪਾ	ਸਹੇਲੀ
ਦਾਦਾ	ਕੀੜੀ
ਦੋਸਤ	ਮੰਮੀ
ਕੀੜਾ	ਦਾਦੀ
ਤਾਇਆ	ਕੁਕੜੀ
ਭੈਣ	ਤਾਈ
ਕੁਕੜ	ਭਰਾ

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪੁਲਿੰਗ ਤੇ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰੇਗਾ।

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਪਾਠ-22

ਲੋਕ-ਨਾਇਕ ਦਾ ਚਲਾਣਾ

ਪਟਿਆਲਾ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਬੱਸ ਰਾਜਪੁਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੁਕਦੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਕੰਡਕਟਰ ਨੇ ਇਕਦਮ ਘੰਟੀ ਦੇ ਕੇ ਰੋਕ ਲਈ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਚੇਤੇ ਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਪੰਜ-ਸੱਤ ਮਿੰਟ ਲਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਕਾਹਲੀਆਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਏਨੀ ਗਰਮੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਿੰਟ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੁਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਬਿਨਾਂ ਕਾਰਨ।

ਕੰਡਕਟਰ ਮੁੜਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਟਿਕਟ-ਚੈਕਰ ਵੀ ਸੀ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਨਾ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਹਟਦੇ ਸਨ ਤੇ ਨਾ ਬੱਸ ਤੇਰਨ ਲਈ ਘੰਟੀ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਗਰਮੀ ਡਾਢੀ ਸੀ, ਖੜ੍ਹੀ ਬੱਸ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਵਾਰੀਆਂ ਪਰੋਸ਼ਾਨ ਸਨ। ਡੀਲਕਸ ਬੱਸ ਵਿੱਚ ਬੱਲੇ ਗੱਦਾ ਪਿੱਛੇ ਢੇਅ ਅਤੇ

ਅਰਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਹ ਸੀਟਾਂ ਕਿਨੀਆਂ ਨਿਕਮੀਆਂ ਸਨ। ਖੱਬੇ ਜਾਂ ਸੱਜੇ ਬੈਠੀ ਸਵਾਗੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਗੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦਾ।

“ਚੱਲੋ, ਤੇਰੋ ਬੱਸ ਨੂੰ ਬਾਕੀ ਗੱਲ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਕਰ ਲਿਓ”, ਮੈਂ ਪੰਡੀ ਨੂੰ ਅੰਗੂਠੇ ਨਾਲ ਦਬਾਉਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਕਿਗਾਂ ਕੰਡਕਟਰ ਨੇ ਮੰਨ ਜਾਣਾ ਸੀ।

ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਅਸਰ ਸੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਬੱਸ ਤੁਰ ਪਈ। ਕੰਡਕਟਰ ਤੇ ਚੈਕਰ ਵੀ ਚੁਪ ਹੋ ਗਏ।

“ਤੈਨੂੰ ਪਤੈ, ਪੰਡਤ ਨਹਿਰੂ ਜੀ ਚੱਲ ਵੱਸੇ?”, ਚੈਕਰ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਐਡੀ ਵੱਡੀ ਝਬਰ ਦਾ ਚੇਤਾ ਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

“ਹੈਂ ? ਕੌਣ ?” ਕੰਡਕਟਰ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਟੱਡੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈਆਂ।

“ਪੰਡਤ ਨਹਿਰੂ। ਰੇਡੀਓ ਉੱਤੇ ਝਬਰ ਸੀ। ਇਹਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ। ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲੇ ਤੁਰ ਪਏ ਹੋਵੋਗੇ ਸ਼ਾਇਦ” ਚੈਕਰ ਠੁੰਮੇ ਨਾਲ ਉੱਤਰ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂਕਿ ਸੁਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਝੂਠ ਨਾ ਲੱਗੋ।

“ਕੌਣ ?

ਨਹਿਰੂ ??

ਪੰਡਤ ਨਹਿਰੂ ???

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ????”

ਇੱਕ ਬੋਲ, ਕਈ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਆਈਆਂ। ਸਭ ਦੀਆਂ ਸਭ ਸਵਾਰੀਆਂ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਹੈਰਾਨੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਹੁਣ ਸੀਟਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਂਹਾਂ ਤੇ ਢੋਆ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਸਨ ਬਣ ਰਹੀਆਂ। ਉਹ ਸਭ ਇੱਕੋ ਬੋਲ, ਬੋਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਇੱਕੋ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਾਂਗ।

ਬੱਸ ਡਾਈਵਰ ਨੇ ਇਵੇਂ ਬੇਕਾਂ ਲਾਈਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੱਲੇ ਆਉਣੋਂ ਬਚਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

“ਹੈਂ! ਨਹਿਰੂ ਜੀ ਤੁਰ ਗਏ?”, ਉਸ ਨੇ ਬੱਸ ਰੋਕ ਲਈ। ਨਾ ਧੁੱਪ ਦੇਖੀ ਨਾ ਛਾਂ, ਉੱਥੇ ਦਾ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰੁਕ ਗਿਆ। ਚੈਕਰ ਨੇ ਝਬਰ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਪੰਡਤ ਜੀ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਹੀ ਬੋਹੇਸ਼ ਸਨ। ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਬੋਹੇਸ਼ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਹੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਈ।

ਸਭ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਝਬਰ ਸੱਚੀ ਸੀ।

ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਸਭ ਦੇ ਚਿਹਗਿਆਂ ਉੱਤੇ ਮੁੜ੍ਹਕੇ ਦੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ ਸਨ। ਬਾਹਰ ਵੀ ਕਾਫੀ ਧੁੱਪ ਸੀ। 27 ਮਈ ਦੀ ਧੁੱਪ ਪਰ ਕੋਈ ਡਾਈਵਰ ਨੂੰ ਬੱਸ ਤੇਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੱਸ ਦੇ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋਣ ਦਾ ਗੁਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਗਿਲਾ-ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਮੁੱਕ ਗਈ ਸੀ। ਧੁੱਪ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਪਦਾ। ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ

ਇੱਕੋ ਵਾਕ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕੋਈ ਕਹਿ ਦੇਵੇ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਰ ਝੂਠ ਸੀ। ਪਰ ਸੱਚ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਝੂਠ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ?

“ਜਿਵੇਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ।” ਕਹਿ ਕੇ ਛਾਈਵਰ ਨੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਹੀ ਬੱਸ ਤੇਰ ਲਈ। ਜਿਵੇਂ ਰੋਕੀ ਸੀ, ਉਵੇਂ ਹੀ।

“ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਅਕਲ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸੀ ਬਈ!”

“ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਬੜੇ ਤਕੜੇ ਸੀ।”

“ਖੁਦੀ ਦਾ ਕਦਰਦਾਨ ਸੀ।”

ਬੱਸ ਵਿੱਚ ਬੈਠੀ ਹਰ ਸਵਾਰੀ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਫਿਕਰਾ ਬੋਲ ਰਹੀ ਸੀ, ਮਾਪ-ਤੇਲ ਕੇ। ਹਰ ਕੋਈ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਸੱਚ ਸੀ ਤੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿੱਚ ਗੱਚ।

ਅੰਬਾਲੇ ਦੇ ਅੱਡੇ ਉੱਤੇ ਬੱਸ ਰੁਕੀ ਪਰ ਨਾ ਕੋਈ ਚੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਉੱਤਰਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਨਾਨ-ਸਟਾਪ ਡੀਲੱਕਸ ਬੱਸ ਵਿੱਚ ਰਸਤੇ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕਦੀ-ਕਦਾਈਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇੱਥ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਹਰ ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਉੱਥੇ ਦੀ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰੁਕ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਰਨ ਨੂੰ ਜੀਅ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਸਾਡੀ ਬੱਸ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਨੇ ਰੋਕ ਲਿਆ।

ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸ਼ਾਹਬਾਦ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘ ਰਹੇ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਮਾਤਮੀ ਜਲ੍ਸਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਤੁਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਬੱਸ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਲੇਟ ਸੀ। ਛਾਈਵਰ ਵਧੇਰੇ ਲੇਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਉਸ ਨੇ ਭੀੜ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਹਾਰਨ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਭੀੜ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬੱਸ ਰੋਕ ਲਈ।

“ਨਹਿੰਨ ਜੀ ਮਰ ਗਏ ਨੇ, ਤੂੰ ਹਾਰਨ ਵਜਾਉਂਦੈ? ” ਸਾਰੀ ਭੀੜ ਛਾਈਵਰ ਦੇ ਗਲ੍ਹ ਪੈ ਗਈ।

ਛਾਈਵਰ ਹਾਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਮਝਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਕੋਈ ਸੁਣਣਾ ਵਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੰਦਾ।

“ਉਤਾਰੋ ਇਹਨੂੰ ਬਲੋ”, ਭੀੜ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ।

“ਅਜਿਹੇ ਸੰਕਟ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹਾਰਨ ਦਾ ਕੀ ਕੰਮ? ”

ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਾਇਕ ਦਾ ਚਲਾਣਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾ 'ਤੇ ਭਾਰੂ ਸੀ। ਪੰਡਤ ਨਹਿੰਨ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ਥੰਮ੍ਹ ਸੀ। ਅੱਜ ਉਹ ਥੰਮ੍ਹ ਢਹਿ ਗਿਆ ਸੀ।

ਪ੍ਰਾਨ ਮੰਤਰੀ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿੰਨ ਦੀ ਸੌਭਾ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਿਮ, ਸਿੱਖ, ਈਸਾਈ, ਸਾਰੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਹਰ ਕੋਈ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਭੀੜ ਦਾ ਗੱਸਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੂਰੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ਉ) ਬੱਸ ਦੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਕਿਉਂ ਕਾਹਲੀਆਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ?
- (ਅ) ਸਭ ਸਵਾਰੀਆਂ ਆਪੇ-ਆਪਣੀ ਹੈਰਾਨੀ ਕਿਉਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ?
- (ਇ) ਚੈਕਰ ਨੇ ਖਬਰ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਕੇ ਕੀ ਦੱਸਿਆ ?
- (ਸ) ਨਹਿਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋਣ ਦੀ ਖਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਇਆ ?
- (ਹ) ਡਾਈਵਰ ਦੇ ਹਾਰਨ ਵਜਾਉਣ 'ਤੇ ਭੀੜ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਆ ਗਈ ਸੀ ?

2. ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :

- (ਉ) “ਤੈਨੂੰ ਪਤੈ ਚਲ ਵੱਸੋ।”
- (ਅ) ਉਹ ਸਭ , ਬੋਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।
- (ਇ) ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਈ।
- (ਸ) ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮੁੱਕ ਗਈ ਸੀ।
- (ਹ) ਉਸ ਨੇ ਭੀੜ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਤਾ।

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :

ਪਰੇਸ਼ਾਨ, ਕੰਡਕਟਰ, ਡਾਈਵਰ, ਸੁਰਗਵਾਸ, ਸਿਆਸਤਦਾਨ, ਕਦਰਦਾਨ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ, ਸਤਿਕਾਰ

ਵਿਆਕਰਨ : ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੇ ਨਾਂਵ, ਪੜਨਾਂਵ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਕ ਸ਼ਬਦ ਆਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵੱਖਰੀ-ਵੱਖਰੀ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕਰੋ।

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਡਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਲੱਭਣ ਲਈ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਹਾਕੀ ਖਿਡਾਰਨ : ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ

ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਾਕੀ ਖਿਡਾਰਨ ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦਾ ਨਾ ਲੈਂਦਿਆਂ ਹੀ ਬਲੋਗੀ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੀ ਗੋਰੀ-ਚਿੱਟੀ, ਦਰਮਿਆਨੇ ਕੱਦ ਦੀ ਹਸਮੁਖ ਸੂਰਤ ਆਪ੍ਰਸ਼ਾਰੇ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਮਹਿਲਾ ਹਾਕੀ ਦੀ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਾਂ ਕਮਾਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਲਗਪਗ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਹਾਕੀ ਦੀ ਖੇਡ ਖੇਡੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਨੇ ਸੈਕੜੇ ਗੋਲ ਕੀਤੇ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਖੇਡ ਦੀਆਂ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਧੁੰਮਾਂ ਪਈਆਂ। ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦਾ ਜਨਮ 14 ਜੁਲਾਈ, 1951 ਨੂੰ ਜਲੰਧਰ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਸਤਵੰਤ ਕੌਰ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਂ ਸ. ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਨ। ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੌਂਵੀਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਾਕੀ ਕੋਚ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਬੋਧੀ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਈ ਤੇ ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਨੇ ਕਦੇ ਪਿਛਾਂਹ ਮੁੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ।

ਜਲੰਧਰ ਸ਼ਹਿਰ ਹਾਕੀ ਦਾ ਘਰ ਹੈ। ਹਾਕੀ ਖੇਡਣ ਵਾਲੇ ਜਿਨ੍ਹੇ ਖਿਡਾਰੀ ਜਲੰਧਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਣ। ਉਥੇ ਲੜਕਿਆਂ ਨੂੰ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਹਾਕੀ ਖੇਡਦਿਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਅਜਿੰਦਰ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਹਾਕੀ ਖੇਡਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਖੇਡਣ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਜਿੰਦਰ ਦੇ ਵਾਰ-ਵਾਲ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਹਾਕੀ ਦੀ ਖੇਡ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮੇਂ ਕਿ ਜਲੰਧਰ ਵਿੱਚ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਹਾਕੀ ਦਾ ਅੰਤ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਹੀ ਕੀਤਾ।

ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਕੂਲ ਸਮੇਂ ਤਕਰੀਬਨ ਹਰ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਉਹ ਗੋਲਾ ਸੱਟਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਾਹਰ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਨਿੱਗਰ ਸਰੀਰ ਇਸ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਮਦਦਗਾਰ ਸੀ। ਅਜਿੰਦਰ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਖੇਡਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਮੈਚ ਖੇਡਿਆ। 1967 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕੇਵਲ 16 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸੀ ਉਦੋਂ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦੀ ਟੀਮ ਵਿੱਚ ਖੇਡਣ ਲਈ ਚੁਣੀ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ 1967 ਈਸਵੀ ਤੋਂ 1972 ਈਸਵੀ ਤੱਕ ਲਗਾਤਾਰ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਹਾਕੀ ਖੇਡੀ ਅਤੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕੀ 'ਤੇ ਵੀ ਛਾਈ ਰਹੀ। ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਸਰਕਾਰੀ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਨਹਿਰੂ ਗਾਰਡਨ ਜਲੰਧਰ ਦੀ ਕੋਚ ਬਣੀ ਤੇ ਉਥੇ ਕਈ ਹਾਕੀ ਖਿਡਾਰਨਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜਬੀਰ ਕੌਰ (ਅਰਜੁਨ ਐਵਾਰਡ ਵਿਜੇਤਾ) ਦਾ ਨਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹੈ।

ਕੁਝ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬਣਾਂ ਦਾ ਖੇਡ-ਮੇਲਾ ਮਨਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਫੈਦ ਰੰਗ ਦੀ ਖੇਡ-ਪੁਸ਼ਟ ਪਹਿਨ ਕੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਮਸ਼ਾਲ ਜਗਾਉਣ ਲਈ ਆਈ ਉਦੋਂ ਇਵ ਜਾਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਰੋਸ਼ਨੀ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕੀ ਟੀਮ ਚੁਣੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿੰਦਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਛੁੱਲ ਬੈਕ ਤੇ ਸੈਂਟਰ ਹਾਫ਼ ਦੌਂਹਾਂ ਪੁਜੀਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਵਧੀਆ ਖੇਡ ਲੈਂਦੀ ਸੀ। ਅਜਿੰਦਰ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅੰਰਤਾਂ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਮਰਦਾਂ ਵਾਲੀ ਹਾਕੀ ਖੇਡਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ 3 ਸਾਲ ਨਹਿਰੂ ਗਾਰਡਨ ਸਕੂਲ ਲਈ, 3 ਸਾਲ ਲਾਇਲਪੁਰ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਜਲੰਧਰ ਲਈ ਅਤੇ 3 ਸਾਲ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਲਈ ਹਾਕੀ ਖੇਡੀ। 1967 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਹਾਕੀ ਟੀਮ ਦੀ ਕਪਤਾਨੀ ਹੋਣ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਟੀਮ ਨੇ ਅੰਤਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਹਾਕੀ ਚੈਂਪੀਅਨਸ਼ਿਪ ਜਿੱਤ ਲਈ। 1968 ਈਸਵੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਮਹਿਲਾ ਏਸੀਆਈ ਹਾਕੀ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਸਮੇਂ ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਟੀਮ ਵਿੱਚ ਖੇਡੀ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਟੀਮ ਤੀਜੇ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਰਹੀ। ਉਹ ਟੋਕੀਓ, ਨਿਊਯਾਰਕ, ਹਾਈਸ, ਸਕਾਟਲੈਂਡ, ਸਪੇਨ ਗਈ ਤੇ ਹਰ ਥਾਂ ਜਿੱਤ ਪਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਅਜਿੰਦਰ ਲਈ ਉਹ ਪਲ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਯਾਦਗਾਰੀ ਸਨ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ 1976 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਮਦਰਾਸ ਵਿਖੇ 'ਬੋਰਨ ਰਸੂਲ ਟ੍ਰਾਫ਼ੀ' ਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਖੇਡਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਵਧੀਆ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਸਦਕਾ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਟੀਮ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਪਾਪਤ ਹੋਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੇ ਲਗਾਤਾਰ 1967 ਈ. ਤੋਂ 1978 ਈ. ਤੱਕ ਭਾਰਤੀ ਟੀਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀਤੀ।

ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਘਰਦਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਹਾਕੀ ਖੇਡਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕਿਆ। ਜਿਸ ਲੜਕੀ ਦੇ ਮਾਪੇ ਖੇਡਣ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦਿੰਦੇ ਹੋਣ, ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਤਸ਼ਾਹ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇਸ ਮਹਾਨ ਖਿਡਾਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਖਾਸ ਖੁਰਾਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਿਰਫ ਘਰ ਦੀ ਦਾਲ-ਰੋਟੀ ਹੀ ਖਾਂਦੀ ਸੀ। ਹਾਕੀ ਖੇਡਦਿਆਂ ਅਜਿੰਦਰ ਨੂੰ ਕਈ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਵੀ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਕਦੇ ਉਸ ਦੀ ਹਾਕੀ ਟੁੱਟ ਜਾਣੀ ਤਾਂ ਨਵੀਂ ਮਸਾਂ ਮਿਲਨੀ। ਕਦੇ ਗੋਂਦ ਗੁਆਚ ਜਾਣੀ ਤੇ ਨਵੀਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਛੇਤੀ ਨਾ ਹੋਣਾ। ਕਦੇ ਵਰਦੀ ਮੁਕੰਮਲ ਨਾ ਹੋਣੀ। ਕਦੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੇ

ਘਰੋਲੁ ਕੰਮਾਂ ਕਾਰਨ ਖੇਡਣੁ ਦਾ ਸਮਾਂ ਘੱਟ ਮਿਲਨਾ ਅਤੇ ਕਦੇ ਖੇਡਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਬੋਲ-ਕਬੋਲ ਵੀ ਸੁਣਨੇ ਪਾਂਦੇ।

ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦੀਆਂ ਹਾਕੀ ਦੀ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 1974 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ 'ਅਰਜੁਨ ਐਵਾਰਡ' ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ। 1979 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਐਵਾਰਡ' ਦਿੱਤਾ। 1994 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਸੌਫ਼ਟਵੇਰ ਵਿਭਾਗ ਨੇ 'ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮਹਿਲਾ ਆਗੂ' ਅਤੇ 'ਸਰਬ-ਸੈਸ਼ਨ' ਖਿਡਾਰਨ ਵਜੋਂ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ।

ਅਜਿੰਦਰ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜਿੱਤਾਂ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਆਪਣੇ ਕੋਚ ਸ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਬੋਧੀ ਦੇ ਸਿਰ ਬੰਨ੍ਹਦੀ ਹੈ।

ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੇ ਖੇਡਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵੱਲ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਸਰੀਰਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਐਮ.ਏ. ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਕੀਤੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਸੇ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਪੀ-ਐਚ.ਡੀ. ਵੀ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖੇਡ ਸੰਸਥਾ ਤੋਂ ਕੇਚਿੰਗ ਦਾ ਡਿਪਲੋਮਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਗੋਰਮਿੰਟ ਮਾਡਲ ਸੀਨੀਅਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਸੈਕਟਰ-35 ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਸਰੀਰਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਕੋਚ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਨਿਭਾਈ ਹੈ।

ਅੱਜ-ਕੱਲੁ ਉਹ ਇਗਲੈਂਡ ਵਿਖੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਰਹਿ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਜਦੋਂ ਵੀ ਵਿਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਹਾਕੀ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਨੂੰ ਸਿਜਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਰੋਣਕ ਭਰੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਨਾਲ ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰੇ ਮਿਲਨ-ਗਿਲਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਖਿਲਾਰਦੀ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪਾਠਤਾਤਿਕਾਸਾ

11. ਦੱਸੋ :

- (ਉ) ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦਾ ਜਨਮ ਕਦੋਂ ਹੋਇਆ ? ਉਸ ਦੇ ਮਾਡਾ-ਪਿਤਾ ਦਾ ਕੀ ਨਾ ਸੀ ?
- (ਅ) ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਕਿਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਹੈ ?
- (ਇ) ਹਾਕੀ ਖੇਡਣ ਲਈ ਉਹ ਕਿੱਥੇ-ਕਿੱਥੇ ਗਈ ?
- (ਸ) ਹਾਕੀ ਖੇਡਣ ਸਮੇਂ ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀਆਂ-ਕਿਹੜੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ?
- (ਹ) ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਯਾਦਗਾਰੀ ਪਲ ਕਿਹੜੇ ਹਨ ?
- (ਵ) ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਐਵਾਰਡ ਦੇ ਕੇ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ?

2. ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਕਰੋ :

- (ਚ) ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਮਹਿਲਾ ਹਾਕੀ ਦੀ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਮਾਇਆ ਹੈ।
- (ਅ) ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦੇ ਹਾਕੀ ਕੋਚ ਸਨ।
- (ਇ) ਜਲੰਧਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਘਰ ਹੈ।
- (ਸ) ਅਜਿੰਦਰ ਹਾਕੀ ਖੇਡਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸੁੱਟਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਾਗਰ ਹੈ।
- (ਹ) ਉਹ ਛੁੱਲ ਬੈਕ ਤੇ ਦੌੜਾਂ ਪੁੱਜੀਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਵਧੀਆ ਖੇਡ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।
- (ਕ) ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਐਰਤਾਂ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਵਾਲੀ ਹਾਕੀ ਖੇਡਦੀ ਹੈ।
- (ਖ) ਉਸ ਨੇ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖੇਡ ਸੰਸਥਾ ਤੋਂ ਦਾ ਡਿਪਲੋਮਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ।
- (ਗ) ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਕੋਚ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਨਿਭਾਈ।

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ :

ਹਸਤੁਖ, ਸੰਪਰਕ, ਗੋਲ, ਮਦਦਗਾਰ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ

4. ਅੰਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਪ੍ਰਸਿੱਧ	:	ਮਸ਼ਹੂਰ
ਨਿੱਗਰ	:	ਮਜ਼ਬੂਤ
ਵਿਲੱਖਣਤਾ	:	ਵੱਖਰਾਪਣ
ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ	:	ਦਿਖਾਵਾ
ਸ਼ਿਰਕਤ	:	ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ, ਭਾਗ ਲੈਣਾ
ਉਤਸ਼ਾਹ	:	ਹੌਸਲਾ
ਸਰਬ-ਸੈਸ਼ਨ	:	ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰ

ਵਿਆਕਣ : ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚੋਂ ਪੁਲਿੰਗ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਸ਼ਬਦ ਲੱਭੋ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕਾਪੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ।

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਹਾਕੀ ਦਾ ਮੈਚ ਵਿਖਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਵੱਡੇ ਕੰਮ ਦੀ ਭਾਲੁ

ਉਹ ਪਿੰਡ ਪਰੀ-ਲੋਕ ਵਰਗਾ ਸੀ। ਦਰਿਆ ਚਨਾਬ ਦੇ ਕੰਢੇ ਵੱਸੇ ਉਸ ਪਿੰਡ ਸੋਧਰਾ ਦੇ ਸੌਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਸਨ। ਸੌਂ ਦਰਾਂ ਅਰਬਾਤ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਂ ਸੋਧਰਾ ਸੀ। ਸੋਧਰਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨੌਲੱਖਾ ਬਾਗ ਵੀ ਸੀ। ਚਨਾਬ ਦਰਿਆ ਦਾ ਪਾਣੀ ਉਸ ਬਾਗ ਨੂੰ ਹਰਿਆ-ਭਰਿਆ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਸੋਧਰਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੋਹਣਾ ਪਿੰਡ ਸੀ। ਜਿਹੜਾ ਇੱਕ ਵਾਗੀ ਸੋਧਰਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ, ਉਸ ਦਾ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਜਾਣ ਨੂੰ ਜੀਅ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ।

ਨਿੱਕਾ ਘਨੱਈਆ ਵੀ ਸੋਧਰਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਸੋਧਰਾ ਦੇ ਬਾਕੀ ਬਾਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵੱਡਾ ਹੋ ਕੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਵੇ। ਹੋਰ ਥਾਂਵਾਂ ਵੀ ਵੇਖੇ ਤੇ ਫਿਰ ਕੁਝ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸੋਚੇ। ਉਸ ਨੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ, “ਮਾਂ! ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਹੋ ਜੂਗਾ, ਮੈਂ ਕਿਤੇ ਦੂਰ ਜਾ ਕੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰੂਗਾ।”

ਮਾਂ ਉਸ ਦੇ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾਈ, “ਤੂੰ ਭਾਵੇਂ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਚਲਿਆ ਜਾਵੋਂ, ਪਰ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਕੰਮ ਹੀ ਕਰੋ।”

“ਵੱਡਾ ਕੰਮ!... ਕਿਹੜਾ ਵੱਡਾ ਕੰਮ... ?” ਘਨੱਈਏ ਨੂੰ ਮਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਈ।

ਮਾਂ ਹੱਸੀ, “ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਵੱਡਾ ਹੋ ਜਾਵੇਂਗਾ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਸਮਝ ਲੱਗ ਜਾਓ।”

ਘਨੱਈਏ ਨੇ ਮਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਦੁਹਰਾਈਆ ਤੇ ਫਿਰ ਖੇਡਣ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝ ਗਿਆ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਨਿੱਕੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਉਹਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਈਆਂ ਪਰ ਮਾਂ ਦੀ ਆਖੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਉਹਨੂੰ ਚੇਤੇ ਰਹੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਹ ਵੱਡੇ ਕੰਮ ਦੀ ਭਾਲੁ ਵਿੱਚ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲ੍ਹ ਤੁਰਿਆ। ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਨਦੀਆਂ-ਨਾਲੇ ਵੀ ਆਏ ਤੇ ਜੰਗਲ-ਬੀਆਬਾਨ ਵੀ। ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹਿਰ ਵੀ ਆਏ ਤੇ ਘੁੱਗ ਵੱਸਦੇ ਪਿੰਡ ਵੀ।

ਘਨੱਈਆ ਤੁਰੀ ਗਿਆ, ਤੁਰੀ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਮਿਲਿਆ। ਉਸ ਆਖਿਆ, “ਮੈਂ ਵੀ ਮੁਸਾਫਰ ਹਾਂ। ਕੁਝ ਵਾਟ ਆਪਾਂ ਇਕੱਠੇ ਤੁਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ।”

“ਹਾਂ, ਠੀਕ ਐ।”

ਉਹ ਦੇਵੇਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਤੁਰੇ ਗਏ ਤੇ ਫਿਰ ਗੱਲੀਂ ਰੁੱਝ ਗਏ। ਉਸ ਮੁਸਾਫਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਤੂੰ ਕਿੱਥੇ ਜਾਣੋ?”

“ਪਤਾ ਨਹੀਂ।”

ਮੁਸਾਫਰ ਹੱਸਿਆ, “ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਸਕਦੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਰਾਹੀਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕਿੱਥੇ ਜਾਣੈ ਤੇ ਉਹ ਫੇਰ ਵੀ ਤੁਰਿਆ ਜਾਵੇ।”

“ਮੈਨੂੰ ਬੱਸ ਏਨਾ ਕੁ ਪਤਾ ਏ ਕਿ ਮੈਂ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਏਂ।” ਘਨੱਈਏ ਨੇ ਪੂਰੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੈਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਉਹ ਕੰਮ ਕਿਹੜਾ ਏ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਮਿਲ੍ਹਾ।”

ਘਨੱਈਏ ਦੀ ਸਾਦਗੀ ਤੇ ਨਿਰਛਲਤਾ ਨੇ ਮੁਸਾਫਰ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲਿਆ। ਉਸ ਆਖਿਆ, “ਤੁਨੂੰ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਕੋਲ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ।

“ਤੇਰੇ ਗੁਰੂ ਕੋਲ ?”

“ਹਾਂ।”

“ਕਿੱਥੇ ?”

“ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ !” ਉਹ ਆਦਮੀ ਘਨੱਈਏ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਰਾਹ ਸਮਝਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਜਿੰਨਾ ਕੁ ਪੈਂਡਾ ਇਕੱਠੇ ਤੁਰੇ, ਉਨੇ ਚਿਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮੁਸਾਫਰ ਨੇ ਘਨੱਈਏ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਥਾਰੇ ਭਰਪੂਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ।

ਘਨੱਈਆ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਮਾਹੌਲ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ, ਸੁੰਦਰਤਾ ਅਤੇ ਸੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਬਚਨਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਇਸੇ ਥਾਂ ਦੀ ਭਾਲੂ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਉੱਥੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ।

ਘਨੱਈਆ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਸੇਵਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਕੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਕੇ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਇਸ ਗੁਣ ਦੀ ਉੱਤਮਤਾ ਦੀ ਸਮਝ ਪਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਕੰਮ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ। ਉੱਥੇ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਘਨੱਈਆ ਤੋਂ ‘ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ’ ਹੋਣ ਦਾ ਆਦਰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਗੋਦੀ ਸੰਭਾਲੀ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਦਾ ਜਸ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਫੈਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਤੋਂ ਐਖੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਖਾਰ ਖਾਂਦੇ ਸਨ।

ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਚਾਰ ਸੌ ਪਠਾਣਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਰਲਾਇਆ ਅਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ। ਦੋਹਾਂ ਪਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਘਮਸਾਨ ਦੀ ਲੜਾਈ ਛਿੜ ਪਈ। ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਉਸ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਘਨੱਈਏ ਨੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਆਉਣ ਲਈ ਸੇਵਾ ਦਾ ਕੰਮ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ।

ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਲਈ ਪਛਾਣ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਸ਼ਾਤਰ ਭਾਈ ਘਨੱਈਏ ਨੇ ਚਿੱਟੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਲਏ। ਉਹਨੇ ਮੇਢੇ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਦੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਮਸ਼ਕ ਲਟਕਾ ਲਈ ਤੇ ਚਿੱਟਾ ਝੰਡਾ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਫੜ ਲਿਆ।

ਕਈ ਵਾਰ ਬੱਕੇ-ਹਾਰੇ ਅਤੇ ਤੇਹ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਸਿਪਾਹੀ ਭਾਈ ਘਨੱਈਏ ਕੇਲ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਪਾਣੀ ਮੰਗਦੇ। ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਤਕਰੇ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੀਣ ਲਈ ਠੰਢਾ ਪਾਣੀ ਮਿਲਦਾ। ਉਹ ਤਾਜ਼ਾ-ਦਮ ਹੋ ਕੇ ਮੁੜ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਕੁੱਦ ਪੈਂਦੇ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਲੜਾਈ ਮਘਦੀ ਗਈ।

ਲੜਾਈ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਦੂਰ ਤੱਕ ਲਾਸ਼ਾਂ ਖਿੱਲਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਵਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਜਖਮੀਆਂ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਅਤੇ ਜੰਗੀ ਹਬਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਨੇ ਕੰਨ ਬੋਲੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਉਸ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਘਨੱਈਏ ਨੇ ਖੁਦ ਜਖਮੀਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਪਾਣੀ ਪਿਆਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ। ਪਾਣੀ ਦੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਮਸ਼ਕ ਚੁੱਕੀ, ਉਹ ਜਖਮੀਆਂ ਨੂੰ ਲੱਭ-ਲੱਭ ਪਾਣੀ ਪਿਆਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਅਚਾਨਕ ਉਹਨੇ ਮੱਧਮ ਜਿਹੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ, “ਪਾਣੀ!... ਹਾਏ!... ਪਾਣੀ!”

ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਖਲੋ ਗਿਆ। ਉਹਨੇ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਵੇਖਿਆ। ਜਿਸ ਸਿਪਾਹੀ ਨੂੰ ਮੁਰਦਾ ਸਮਝ ਕੇ ਉਹ ਅਗਾਂਹ ਲੰਘ ਆਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਸਿਪਾਹੀ ਵਿੱਚ ਹਾਲੇ ਸਾਹ ਥਾਕੀ ਸਨ। ਉਹ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਖਮੀ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਫੱਟਾ ਵਿੱਚੋਂ ਲਹੂ ਵਰਗ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਨੇ ਪਹਿਲੋਂ ਉਹਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਆਇਆ ਤੇ ਫਿਰ ਕੋਲ ਬਹਿ ਕੇ ਉਹਦੇ ਜਖਮ ਸਾਡ ਕੀਤੇ। ਆਪਣਾ ਕਮਰਬੰਦ ਖੇਲ੍ਹ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਪਾਂਤਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਸਿਪਾਹੀ ਦੇ ਜਖਮਾਂ ਉੱਤੇ ਪੱਟੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੀਆਂ।

“ਅੱਲਾ ਬੇਰ ਕਰੋ।” ਜ਼ਬਮੀ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਕੁਝ ਅਰਾਮ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਿਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਲਈਆਂ।

ਮਸ਼ਕ ਸੰਭਾਲਦਿਆਂ ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਉੱਚੇ ਉੱਠਿਆ ਤੇ ਹੋਰ ਜ਼ਬਮੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਆਉਣ ਲਈ ਅਗਾਂਹ ਤੁਰ ਪਿਆ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਲ੍ਹ ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਸਨ। ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਇਹ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਣੀ ਪਿਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਨੇ ਤਾਂ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ਖਮਾਂ ਉੱਤੇ ਪੱਟੀਆਂ ਵੀ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਦਾ ਸੀ।

ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਸੁਣਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਨਿੰਮੀ-ਨਿੰਮੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਖੇਡਦੀ ਰਹੀ।

ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਉਹਨਾਂ ਜਵਾਬ ਲਈ ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ।

ਭਾਈ ਘਨੱਈਏ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਮੈਂ ਜਿਸ-ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਣੀ ਪਿਆਇਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਵਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਸਭ ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਲੋੜਵੰਦ ਸਨ। ਤੁਸਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਆਵਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡਾ ਅਕਸ ਹੀ ਦਿਸਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।”

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖ ਅੰਦਰ ਜਿਹੜੇ ਗੁਣ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਸਮੇਂ ਲਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸਿੰਨ ਹੋਏ। ਉਹਨਾਂ ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਨੂੰ ਜ਼ਬਮੀਆਂ ਦੀ ਮਲ੍ਹਮ-ਪੱਟੀ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ।

ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਸੇਵਾ ਭਾਵ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਜਥਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਪੂਰੇ ਮਨ ਨਾਲ ਜ਼ਬਮੀਆਂ ਅਤੇ ਪਿਆਸਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ।

ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਲਈ ਨਾ ਕੋਈ ਵੈਗੀ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਬੇਗਾਨਾ ਸੀ। ਜਿਉਣ ਦੇ ਜਿਸ ਮੰਤਵ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਘਰੋਂ ਤੁਰਿਆ ਸੀ, ਉਹ ‘ਵੱਡਾ ਕੰਮ’ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਕੋਲੋਂ ਲੱਭ ਪਿਆ ਸੀ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦਸੋਂ :

- (ਉ) ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਜੀ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਕੀ ਨਾਂ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਕਿਹੋ-ਜਿਹਾ ਸੀ ?
- (ਅ) ਭਾਈ ਘਨੱਈਏ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ?
- (ਇ) ਮੁਸਾਫਰ ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ?

ਨਿਮਰਤਾ	:	ਹਲੀਮੀ
ਅਕਸ	:	ਪਰਛਾਂਵਾਂ
5.	ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੇ ਅਹੰਖਰਥ :	
ਹੱਲਾ ਬੋਲਣਾ	:	ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ
ਖਾਰ ਖਾਣਾ	:	ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ, ਸਾਜ਼ਾ ਕਰਨਾ
ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਣਾ	:	ਖੁਸ਼ ਹੋਣਾ
ਜਸ ਫੈਲਣਾ	:	ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਲਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ
ਘਮਸਾਨ ਦੀ ਲੜਾਈ ਛਿੜਨਾ	:	ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੜਾਈ ਹੋਣਾ

ਵਿਆਕਰਨ :

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਰਚਨ ਬਦਲੋ :

ਦਰਿਆ, ਪਿੰਡ, ਮਾਂ, ਬਾਲਾਂ, ਬਾਂਵਾਂ, ਬਚਨ, ਮਨੁਖ, ਲੋੜਵੰਦਾਂ, ਮਸ਼ਕ, ਜ਼ਮੀਅਾਂ, ਪੱਟੀ, ਝੱਡਾ, ਹਥਿਆਰਾਂ, ਸ਼ਿਕਾਇਤ, ਜਥਾ

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਅਜੇਕੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਡਾਰਤੀ ਰੈਡਕਾਸ ਸੰਸਥਾ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੋ।

ਸ਼ੁਲੋਕ ਵਿੱਚ ਮੁਢਲੀ ਸਹਾਇਤਾ-ਬਾਕਸ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

ਤਿਤਲੀ : ਜਾ ਬੈਠ ਪਰ੍ਹਾਂ ਬੜਬੋਲਿਆ, ਨਾ ਸਿਰ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਦਾ ਜਾ
 ਮੈਂ ਖੰਭ ਹਿਲਾ ਕੇ ਆਪਣੇ, ਹਰ ਛੁੱਲ ਨੂੰ ਦਿਆਂ ਹਵਾ।
 ਜਿਉਂ ਪੱਖਾ ਝਲ ਕੇ ਸੁੰਦਰੀ, ਦਏ ਆਪਣਾ ਕੰਤ ਸਵਾ
 ਤੂੰ ਉਲਟਾ ਕਰਕੇ ਭੂੰ-ਭੂੰ, ਰਿਹਾ ਸੁੱਤਿਆਂ ਤਾਈਂ ਜਗਾ।
 ਭੌਰਾ : ਜਾ ਨੀ ਵੱਡੀਆਂ ਅਕਲਾਂ ਵਾਲੀਏ, ਤੇਰਾ ਨਾਲ ਅਕਲ ਦੇ ਵੈਰ
 ਜੋ ਸੁੱਤੇ ਰਹੇ ਸੋ ਮਰ ਗਏ, ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੈਰ।
 ਜੋ ਜਾਗਣ ਮਾਰਨ ਮੰਜ਼ਲਾਂ, ਨੀ ਉਹ ਅਗਾਂਹ ਵਧਾ ਕੇ ਪੈਰ
 ਤੂੰ ਮਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਏ ਛੁੱਲ ਦੀ, ਤੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਕੋਈ ਗੈਰ।
 ਤਿਤਲੀ : ਮੈਂ ਛੁੱਲਾਂ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦੀ, ਜਿਉਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੁਸ਼ਬੋ।
 ਭੌਰਾ : ਕੁੱਲ ਰੰਗ ਰਚਾ ਕੇ ਰੋਮ-ਰੋਮ, ਮੈਂ ਆਪ ਗਿਆ ਰੰਗ ਹੋ।
 ਛੁੱਲ : ਕਿਉਂ ਲੜਦੇ ਹੋ ਮੇਰੇ ਆਸ਼ਕੇ, ਮੈਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ।
 ਮੈਂ ਭਰ-ਭਰ ਵੰਡਾਂ ਝੇਲੀਆਂ, ਮੇਰਾ ਭਰਿਆ ਰਹੇ ਭੰਡਾਰ।
 ਤੁਸੀਂ ਦਿਓ ਅਸੀਸਾਂ ਸੋਹਣਿਓ, ਮੇਰੀ ਮਹਿਕੀ ਰਹੇ ਗੁਲਜ਼ਾਰ।
 ਇਹ ਬੁਸ਼ਬੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ, ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਨੇ ਰੰਗ।
 ਰਹੋ ਵੱਸਦੇ-ਰਸਦੇ ਖੇਡਦੇ, ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਇਹੋ ਉਮੰਗ।
 ਨਾ ਖੰਭੜੀ ਟੁੱਟੇ ਕਿਸੇ ਦੀ, ਨਾ ਵੀਣੀਓ ਟੁੱਟੇ ਵੰਗ।
 ਰਲ ਵਚਨ ਦਿਓ ਮੈਨੂੰ ਸੁੱਚੜਾ, ਨਹੀਂ ਕਦੇ ਕਰਾਂਗੇ ਜੰਗ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1.

ਦੱਸੋ :

- (ਉ) ਤਿਤਲੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਕਿਸ ਤੋਂ ਲਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਕੀ ਉਮੰਗ ਹੈ ?
- (ਅ) ਭੌਰਾ ਛੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ?
- (ਇ) ਜੋ ਜਾਗਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?
- (ਸ) ਛੁੱਲ, ਤਿਤਲੀ ਤੇ ਭੌਰੇ ਨੂੰ ਕੀ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ?

ਭਾਈਮ ਰਾਓ ਅੰਬੇਦਕਰ

ਡਾ. ਭੀਮ ਰਾਓ ਅੰਬੇਦਕਰ ਦਾ ਜੀਵਨ ਇੱਕ ਲੰਮੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ 14 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1891 ਈ. ਨੂੰ ਬੜ੍ਹੇਦਾ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਛਾਉਣੀ ਮਹੂ (ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਭੀਮਾ ਬਾਈ ਤੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਰਾਮ ਜੀ ਸੀ। ਮਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲਾਡਲੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਨਾਂ ਭੀਮ ਰਾਓ ਰੱਖਿਆ। ਭੀਮ ਰਾਓ ਦੇ ਪਿਤਾ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਸੂਬੇਦਾਰ ਸਨ।

ਭੀਮ ਰਾਓ ਤਿੰਨ ਕੁ ਸਾਲ ਦੇ ਸਨ ਜਦ ਪਿਤਾ ਰਾਮ ਜੀ ਫੌਜ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਨਸ਼ਨ ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਆ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੱਦੀ ਪਿੰਡ ਮਹਾਂਗ਼ਾਟਰ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਅੰਬਾਵਡੇ ਸੀ। ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਪਾਉਣ ਲਈ ਉਹ ਕਸਬਾ ਸਤਾਰਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੂੰ ਸਤਾਰਾ ਦੇ ਕੈਪ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਦਾਸ਼ਲ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮਾਂ ਦਾਹੁਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ਪਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੂੰ, ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਅਨੰਦ ਰਾਓ ਦੇ ਕੌਲ ਪੜ੍ਹਨ ਬਿਠਾ ਦਿੰਦੀ ਪਰ ਮੌਕਾ ਦੇਖ ਕੇ ਭੀਮ ਰਾਓ ਹਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਖੇਡਣ ਤੁਰ ਜਾਂਦੇ। ਬੜੀ ਦੇਰ ਬਿਮਾਰ ਰਹਿਣ ਬਾਅਦ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਭੀਮਾ ਬਾਈ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋ ਗਈ।

ਭੀਮ ਰਾਓ ਉਦਾਸ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਨ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਨਾ ਲੱਗਦਾ। ਭੀਮ ਰਾਓ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਘਰ ਬਸਤਾ ਰੱਖਦੇ ਤੇ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਅਨੰਦ ਰਾਓ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਭੀਮ! ਮਾਂ ਪੜ੍ਹਾ-ਲਿਖਾ ਕੇ ਤੈਨੂੰ ਵੱਡਾ ਅਫਸਰ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ।” ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਦੀ ਗੱਲ ਭੀਮ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਲੱਗ ਗਈ। ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਦਿਲ ਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਮੀਂਹ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਹਨੇਰੀ, ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਕੂਲ ਜਾਂਦੇ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਸਕੂਲ ਨੂੰ ਤੁਰਨ ਹੀ ਲੱਗੇ ਸਨ ਕਿ ਜੋਰਦਾਰ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਅਨੰਦ ਰਾਓ ਕੋਲ ਛਤਰੀ ਸੀ। ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੇ ਆਪਣਾ ਬਸਤਾ ਅਨੰਦ ਰਾਓ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਹ ਆਪ ਮੀਂਹ ਵਿੱਚ ਭਿੱਜਦੇ ਹੋਏ ਸਕੂਲ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਭੀਮ ਰਾਓ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਲਗਨ ਦੇਖ ਕੇ ਅਧਿਆਪਕ ਦੇਗ ਰਹਿ ਗਏ। ਭੀਮ ਰਾਓ ਹਸਮੁਖ ਤੇ ਮਿੱਠ-ਬੋਲੜੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਭੀਮ ਰਾਓ ਜੋ ਯੱਥੀ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਂ ਅੰਬਾਵੜੇ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਲਿਖਦੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਅਧਿਆਪਕ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਭੀਮ ਤੇਰਾ ਨਾਂ ਕੋਲਣਾ ਆਮਾ ਸੱਗਰਾ ਹੈ। ਸੇਰੇ ਵਾਂਗ ਤੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ‘ਅੰਬੇਦਕਰ’ ਲਿਖਿਆ ਕਰ।” ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਅਧਿਆਪਕ ਨੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਰਜਿਸਟਰ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਅੰਬੇਦਕਰ’ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਤਾਰਾ ਦੇ ਕੈਪ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੇ ਪੰਜਵੰੀਂ ਜਮਾਤ ਪਾਸ ਕੀਤੀ। ਫਿਰ ਰਾਮ ਜੀ, ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਬੰਬਈ (ਮੁਬਈ) ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਇੱਥੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੂੰ ਅਲਦਿਸਟੋਨ ਰਾਹੀਂ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਪਰਿਵਾਰ ਕੋਲ ਰਹਿਣ ਲਈ ਇੱਕ ਕਮਰਾ ਸੀ। ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਚੁੱਲ੍ਹਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਕਮਰਾ ਧੂਏਂ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਭੀਮ ਰਾਓ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਸੌ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠ ਕੇ ਦੀਵੇ ਦੀ ਮੱਧਮ ਲੋਅ ਵਿੱਚ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਤੱਕ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹਿੰਦੇ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜਾਤੀ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਕਾਰਨ ਛੂਤ-ਛਾਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਕੁਗੀਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਮਨੁ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਭੀਮ ਰਾਓ ਦੇ ਬਾਲ-ਮਨ ਉੱਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਛੂੰਘਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ। ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਠਾਣ ਲਈ। ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਮਾਨਸਿਕ ਪੀੜਾ ਝੱਲਦੇ ਹੋਏ ਭੀਮ ਰਾਓ 1907 ਈ। ਵਿੱਚ ਦਸਵੰੀ ਪਾਸ ਕਰ ਗਏ।

ਭੀਮ ਰਾਓ ਦਾ ਵਿਆਹ ਇੱਕ ਸਾਦਾ ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ ਸਤਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਤਨੀ ਰਾਮਾ ਬਾਈ ਸੁਘੜ-ਸਿਆਈ ਸੀ ਐਰੱਤ। ਹਰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਘੜੀ ਵਿੱਚ ਰਾਮਾ ਬਾਈ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਬ ਨਿਭਾਇਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਇੱਕ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਜਸਵੰਤ ਰਾਓ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਦਸਵੀਂ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਭੀਮ ਰਾਓ ਅਲਫਿਸਟੋਨ ਕਾਲਜ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਏ। ਭਾਵੇਂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਆਰਥਿਕ ਤੰਗੀ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਕਲੂਸਕਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਆ ਗਏ। ਉਹ ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੂੰ ਰਿਆਸਤ ਬੜ੍ਹੇਦਾ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਕੌਲ ਲੈ ਗਏ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਸੀਆ ਜੀ ਗਾਇਕਵਾੜ ਨੇ ਭੀਮ ਰਾਓ ਤੋਂ ਕੁਝ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛੇ। ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਠੀਕ ਉੱਤਰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਜੀ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਏ। ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੂੰ ਬੜ੍ਹੇਦਾ ਰਿਆਸਤ ਵੱਲੋਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਵਜੀਫ਼ਾ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਇਸ ਆਰਥਿਕ ਮਦਦ ਨਾਲ 1912 ਈ. ਵਿੱਚ ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੇ ਬੀ.ਏ. ਪਾਸ ਕਰ ਲਈ। ਭੀਮ ਰਾਓ ਉਚੇਰੀ ਵਿੱਦਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਬੜ੍ਹੇਦਾ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਕੁਝ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਭੇਜ ਰਹੇ ਸਨ। ਭੀਮ ਰਾਓ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੂੰ ਆਪ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲੇ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਮੰਨ ਲਈ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਚੇਰੀ ਵਿੱਦਿਆ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਕੋਲੰਬੀਆ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਐਮ.ਏ. ਤੇ ਪੀ-ਐਚ.ਡੀ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਈ। ਇੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਦਾ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਇਆ। ਆਮ ਕਰਕੇ ਉਹ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕੱਪ ਚਾਹ ਤੇ ਡਬਲਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੂਰੀ ਕਰਕੇ ਉਹ ਲੰਡਨ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਇੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਰਥ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਤੇ ਕਨੂੰਨ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਬੋਡੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਵਜੀਫ਼ੇ ਦੀ ਮਿਆਦ ਮੁੱਕ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਪਰਤ ਆਏ।

ਭਾਰਤ ਆ ਕੇ ਭੀਮ ਰਾਓ ਮਹਾਰਾਜਾ ਬੜ੍ਹੇਦਾ ਦੇ ਮਿਲਟਰੀ ਸਕੱਤਰ ਲੱਗ ਗਏ। ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਜਾਤੀ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਹੇਣ ਕਾਰਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ। ਮੁੰਬਈ ਆ ਕੇ ਉਹ ਸਿਫ਼ਨਹਮ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤੀ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰੈਫੈਸਰ ਲੱਗ ਗਏ। ਇੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਬੀ ਅਧਿਆਪਕ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕਾਲਜ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਕੇ ਉਹ ਦੁਬਾਰਾ ਲੰਡਨ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਰਥ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿੱਚ ਉਚੇਰੀ ਡਿਗਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਕਾਲਤ ਪਾਸ ਕਰ ਲਈ। ਹਿਰ ਮੁੰਬਈ ਆ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵਕਾਲਤ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਚੰਗੀ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਸਰਕਾਰੀ ਲਾਅ ਕਾਲਜ ਮੁੰਬਈ ਦੇ ਪਿੰਸੀਪਲ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋ ਗਏ।

ਡਾ. ਭੀਮ ਰਾਓ ਅੰਬੇਦਕਰ ਨੇ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਵੱਲੋਂ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਤਿ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਨਫਰਤ ਸਹਿਣ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਵਿੱਦਿਆ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਾਲ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ ਦੀਪ ਜਗਾਉਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ 'ਪੀਪਲਜ਼ ਐਜ਼ੂਕੇਸ਼ਨਲ ਸੁਸਾਇਟੀ' ਬਣਾਈ। ਇਸ ਸਭਾ ਵੱਲੋਂ ਗਰੀਬ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਸਕੂਲ, ਕਾਲਜ ਤੇ ਹੋਸਟਲ ਖੇਲ੍ਹੇ ਗਏ। ਸਮਾਜ ਭਲਾਈ ਦੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਘਰ-ਘਰ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ 'ਮੂਕ ਨਾਇਕ' ਤੇ 'ਬਹਿਸ਼ਕ੍ਰਿਤ ਭਾਰਤ' ਹਫ਼ਤਾਵਾਰ ਅਖਬਾਰ ਕੱਢੇ। ਲੰਡਨ ਵਿੱਚ ਹੋਈਆਂ ਗੋਲਮੇਜ਼ ਕਾਨਫ੍ਰੈਂਸਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਪਛੜੇ ਵਰਗਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ

ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੋਟੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮਿਲੀਆ। ਗਰੀਬ ਸਮਾਜ ਦੀ ਭਲਾਈ ਹਿਤ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ 1927 ਵਿੱਚ ਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਮੁੰਬਈ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਗਏ।

ਭਾਰਤ ਅਜਾਦ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕਨੂੰਨ ਮੰਡਰੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਪਦ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ, ਅੰਰਤਾਂ ਤੇ ਦਾਲਿਤ ਸਮਾਜ ਦਾ ਜੀਵਨ-ਪੱਧਰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਭਰਪੂਰ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਲਿਖਿਆ ਜੋ 26 ਜਨਵਰੀ, 1950 ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਇਆ। ਜੀਵਨ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਬੁੱਧ-ਪਰਮ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਦੇਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗ੍ਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖੀਆਂ। ਡਾ. ਭੀਮ ਰਾਓ ਅੰਬੇਦਕਰ ਦੇ ਸੌ ਸਾਲਾ ਜਨਮ ਦਿਵਸ ਉੱਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਭਾਰਤ ਰਤਨ' ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇਹ ਮਹਾਨ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰਕ, ਕਨੂੰਨਦਾਨ ਤੇ ਫਿਲਾਸਫਰ 6 ਦਸੰਬਰ, 1956 ਨੂੰ ਸਮਦਲ ਸਮਾਜ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਹਿਤ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਕਰਦਿਆਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ।

ਪਾਠ-ਅਧਿਕਾਰ

1. ਦਸੇ :

- ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੁਧਾਰਕ ਕਨੂੰਨਦਾਨ ਤੇ ਫਿਲਾਸਫਰ ਦਾ ਜਨਮ ਕਿਸ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਤੇ ਕਦੇ ਹੋਇਆ ਸੀ ?
- ਭੀਮ ਰਾਓ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦਾ ਕੀ ਨਾਂ ਸੀ ?
- ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀਂ ਤੇ ਦਸਵੀਂ ਜਮਾਤ ਕਿੱਥੋਂ ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਸੀ ?
- ਅਧਿਆਪਕ ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ?
- ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੂੰ ਵਜੀਡਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਸੀ ?
- ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਭੀਮ ਰਾਓ ਦਾ ਜੀਵਨ ਕਿਹੋ-ਜਿਹਾ ਸੀ ?
- ਡਾ. ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੇ ਪੀਪਲਜ਼ ਐਸੂਕੇਸ਼ਨਲ ਸੁਸਾਇਟੀ ਕਿਉਂ ਬਣਾਈ ਸੀ ?
- ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਕਿਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਕਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਇਆ ਸੀ ?

2. ਖਾਲੀਂ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :

- ਭੀਮ ਰਾਓ ਦਾ ਪਿੰਡ ਸੀ।
- ਅਧਿਆਪਕ ਨੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਰਜਿਸਟਰ ਵਿੱਚ ਭੀਮ ਰਾਓ ਦਾ ਨਾਂ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

- (੯) ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਆ ਗਏ।
- (੧੦) ਬੜੋਂਦਾ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੇ ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੂੰ ਉਚੇਰੀ ਪੜਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਭੇਜਿਆ।
- (੧੧) ਭਾਰਤ ਅਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ।

੩. ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਸਥਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ :

ਸੰਘਰਸ਼, ਸਮਾਗਮ, ਹੁਸ਼ਿਆਰ, ਨਫਰਤ, ਸੁਘੜ-ਸਿਆਣੀ, ਛੂਤ-ਛਾਤ, ਲੋਅ ਵਿਆਕਰਨ ::

ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚੋਂ ਵਸਤੂ-ਵਾਚਕ ਨਾਂਵ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਚੁਣੋ।

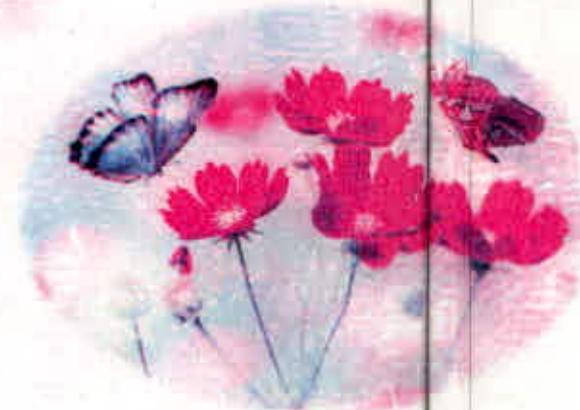
ਛੁੱਲਾਂ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ

(ਸਟੋਜ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕੱਪੜੇ ਦਾ ਬਣਿਆ ਇੱਕ ਛੁੱਲ ਪਿਆ ਹੈ।

ਖੱਬੇ ਪਾਸਿਓਂ ਇੱਕ ਤਿਤਲੀ ਨੱਚਦੀ ਹੋਈ ਆਉਂਦੀ ਹੈ)

ਤਿਤਲੀ : ਮੈਂ ਤਿਤਲੀ ਸੁੰਦਰ ਬਾਗਾ ਦੀ, ਮੇਰੇ ਛੁੱਲਾਂ ਦੇ ਕਈ ਰੰਗ
ਜਿਉਂ ਚੁਨੀਆਂ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੀਆਂ, ਕੋਈ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਦੇਵੇ ਟੰਗ
ਇਹ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ, ਛੁੱਲਾਂ ਤੋਂ ਲਏ ਨੇ ਮੰਗ
ਮੈਂ ਛੁੱਲਾਂ ਗਿਰਦੇ ਘੁੰਮਦੀ, ਨਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਮਸਤ-ਮਲੰਗ
ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਦਾ, ਮੈਂ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰਾਂ ਨਿਸ਼ਗ
ਰਹੇ ਖਿੜਿਆ ਛੁੱਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹ, ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਇਹੋ ਉਮੰਗ
(ਸੱਜੇ ਪਾਸਿਓਂ ਇੱਕ ਭੌਰਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ)

ਭੌਰਾ : ਮੈਂ ਭੌਰਾ ਸੁੰਦਰ ਬਾਗਾ ਦਾ, ਮੇਰਾ ਛੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ
ਮੇਰੇ ਸਾਹਾਂ ਅੰਦਰ ਮਹਿਕਦੀ, ਇਹਨਾਂ ਛੁੱਲਾਂ ਜਿਹੀ ਬਹਾਰ
ਮੈਂ ਪੀ-ਪੀ ਰਸ ਜਿਊਂਦਾ, ਮੈਨੂੰ ਚੜ੍ਹਿਆ ਰਹੇ ਖੁਮਾਰ
ਇਹਨਾਂ ਛੁੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਜਾਪਦਾ, ਮੈਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਸਭ ਸੰਸਾਰ
ਨਿੱਤ ਰਾਗ ਸੁਣਾਵਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ, ਮੈਂ ਛੇੜ ਕੇ ਦਿਲ ਦੀ ਤਾਰ
ਮੈਂ ਨੌਕਰ ਬਿਨ ਤਨਖਾਹ ਦੇ, ਇਹਨਾਂ ਛੁੱਲਾਂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ।

ਤਿਤਲੀ : ਜਾ ਬੈਠ ਪਰ੍ਹਾਂ ਬੜਬੋਲਿਆ, ਨਾ ਸਿਰ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਦਾ ਜਾ
 ਮੈਂ ਖੰਭ ਹਿਲਾ ਕੇ ਆਪਣੇ, ਹਰ ਛੁੱਲ ਨੂੰ ਦਿਆਂ ਹਵਾ।
 ਜਿਉਂ ਪੱਖਾ ਝਲ ਕੇ ਸੁੰਦਰੀ, ਦਏ ਆਪਣਾ ਕੰਤ ਸਵਾ
 ਤੂੰ ਉਲਟਾ ਕਰਕੇ ਭੂੰ-ਭੂੰ, ਰਿਹਾ ਸੁੱਤਿਆਂ ਤਾਈਂ ਜਗਾ।
 ਭੌਰਾ : ਜਾ ਨੀ ਵੱਡੀਆਂ ਅਕਲਾਂ ਵਾਲੀਏ, ਤੇਰਾ ਨਾਲ ਅਕਲ ਦੇ ਵੈਰ
 ਜੋ ਸੁੱਤੇ ਰਹੇ ਸੋ ਮਰ ਗਏ, ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੈਰ।
 ਜੋ ਜਾਗਣ ਮਾਰਨ ਮੰਜ਼ਲਾਂ, ਨੀ ਉਹ ਅਗਾਂਹ ਵਧਾ ਕੇ ਪੈਰ
 ਤੂੰ ਮਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਏ ਛੁੱਲ ਦੀ, ਤੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਕੋਈ ਗੈਰ।
 ਤਿਤਲੀ : ਮੈਂ ਛੁੱਲਾਂ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦੀ, ਜਿਉਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੁਸ਼ਬੋ।
 ਭੌਰਾ : ਕੁੱਲ ਰੰਗ ਰਚਾ ਕੇ ਰੋਮ-ਰੋਮ, ਮੈਂ ਆਪ ਗਿਆ ਰੰਗ ਹੋ।
 ਛੁੱਲ : ਕਿਉਂ ਲੜਦੇ ਹੋ ਮੇਰੇ ਆਸ਼ਕੇ, ਮੈਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ।
 ਮੈਂ ਭਰ-ਭਰ ਵੰਡਾਂ ਝੇਲੀਆਂ, ਮੇਰਾ ਭਰਿਆ ਰਹੇ ਭੰਡਾਰ।
 ਤੁਸੀਂ ਦਿਓ ਅਸੀਸਾਂ ਸੋਹਣਿਓ, ਮੇਰੀ ਮਹਿਕੀ ਰਹੇ ਗੁਲਜ਼ਾਰ।
 ਇਹ ਬੁਸ਼ਬੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ, ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਨੇ ਰੰਗ।
 ਰਹੋ ਵੱਸਦੇ-ਰਸਦੇ ਖੇਡਦੇ, ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਇਹੋ ਉਮੰਗ।
 ਨਾ ਖੰਭੜੀ ਟੁੱਟੇ ਕਿਸੇ ਦੀ, ਨਾ ਵੀਣੀਓ ਟੁੱਟੇ ਵੰਗ।
 ਰਲ ਵਚਨ ਦਿਓ ਮੈਨੂੰ ਸੁੱਚੜਾ, ਨਹੀਂ ਕਦੇ ਕਰਾਂਗੇ ਜੰਗ।

ਪਾਠ-ਆਖਿਆਸ

1.

ਦੱਸੋ :

- (ਉ) ਤਿਤਲੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਕਿਸ ਤੋਂ ਲਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਕੀ ਉਮੰਗ ਹੈ ?
- (ਅ) ਭੌਰਾ ਛੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ?
- (ਇ) ਜੋ ਜਾਗਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?
- (ਸ) ਛੁੱਲ, ਤਿਤਲੀ ਤੇ ਭੌਰੇ ਨੂੰ ਕੀ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ?

2. ਇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚੁਹਰੀਤੇ :

ਸੁਦਰ, ਸੰਸਾਰ, ਮਿੱਤਰ, ਭੇਡਾਰ, ਵਚਨ

3. ਅਥੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਮਸਤ-ਮਲੰਗ : ਮਨਮੌਜੀ, ਬੇਪਰਵਾਹ

ਨਿਸੰਗ : ਬੇਝਿਜਕ, ਨਿਡਰ

ਹਮੇਸ਼ : ਹਮੇਸ਼ਾਂ, ਸਦਾ

ਉਮੰਗ : ਇੱਛਾ, ਤਾਂਘ

ਭੁਮਾਰ : ਮਸਤੀ, ਨਸ਼ਾ

ਗੁਲਜ਼ਾਰ : ਬਾਗਾ, ਫੁਲਵਾੜੀ, ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਕਿਆਰੀ

ਦੁਸ਼ਮਣ : ਵੈਰੀ, ਵਿਰੋਧੀ

ਕੰਤ : ਘਰਵਾਲਾ, ਪਤੀ, ਖਾਵੰਦ

4. ਇਨ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਲੋਕ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣੋ ਮਿਥੇ ਕਿ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ
ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ :

ਉਦਾਹਰਨ- ਵੰਗ-ਜੰਗ

ਵਿਆਕਰਨ :

ਮੈਂ ਤਿਤਲੀ ਸੁੰਦਰ ਬਾਗਾ ਦੀ, ਮੇਰੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਕਈ ਰੰਗ

ਜਿਉ ਚੁਨੀਆਂ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੀਆਂ, ਕੋਈ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਦੇਵੇ ਟੰਗ

ਇਹ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ, ਫੁੱਲਾਂ ਤੋਂ ਲਏ ਨੇ ਮੰਗ

ਮੈਂ ਫੁੱਲਾਂ ਗਿਰਦੇ ਘੁੰਮਦੀ, ਨਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਮਸਤ-ਮਲੰਗ

ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਦਾ, ਮੈਂ ਹੋ ਕੇ ਫਿਤਾਂ ਨਿਸੰਗ

ਰਹੇ ਖਿੜਿਆ ਫੁੱਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹ, ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਇਹੋ ਉਮੰਗ

ਉੱਪਰ ਲਿਖੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਾਂਵ, ਪੜਨਾਂਵ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਸਮਾਜੀ
ਸ਼ਬਦ ਚੁਣੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕਾਪੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ।

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

ਅਧਿਆਪਕ ਇਸ ਕਾਵਿ-ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਜਮਾਤ ਜਾਂ ਸਵੇਰ ਦੀ ਸਭਾ ਜਾਂ ਖੇਡ-ਮੈਦਾਨ
ਚੰਮਚਨ ਕਰੋ।